

Ludo Štúr

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
30-31/2013
3. august 2013

Cena 1,- €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

VLKOLÍNEC - UNIKÁT
SPOD VRCHU SIDOROVA
Strana 4.

ZÁUJEM INVESTOROV
O SLOVENSKO RASTIE
Strana 5.

HLINKA SA POSTAVIL
ZA SLOVENSKÝCH KATOLÍKOV
Strana 7.

SOCIALISTICKÝ REALIZMUS
ČI INFANTILNÁ EFEKTOLÓGIA?
Strana 9.

KTO NAPLNO ORDINOVAL
PRAGOCENTRIZMUS
Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

Dvadsať rokov po vzniku samostatnej Slovenskej republiky si naplno uvedomujeme jej previazanosť s Európou – nie je to len politika štátu, ale realita každého z nás. Žijeme v najväčšom bezhraničnom priestore, je súčasťou nášho každodenného života. Žijeme po prvý raz tiež v najväčšom priestore spoločnej európskej meny. Práve preto si uvedomujeme všetky nedotiahnutosti, konštrukčné chyby v projektoch Európskej únie.

Po dvadsaťročných skúsenostiach Slovenska s včlenovaním sa do nadnárodných štruktúr by sme mali chápať, čo nás z nich, z týchto spoločne prežitých skúseností – bez rozdielu veku a vyznania – spája. Je to nová potreba nového zápasu za nové národné ciele – predovšetkým za odstraňovanie sociálnych rozdielov a za vytvorenie životaschopných podmienok pre nové generácie, práve tak ako pre seniorov.

Nové riziká novej doby nám stavajú pred oči poučenie z dejín národných zápasov. Boli nielen za národnú rovnoprávnosť nás Slovákov, ale aj proti biede, zbedačovaniu a proti ubúdaniu pôdy v rukách roľníkov. V mnohom nerozlučne prepojené národné a matičné deje ukazujú, ako je nevyhnutné spoločne spájať energiu, ako byť aktívni, ako budovať sieť solidarity a porozumenia na všetkých úrovniach, ako vytvárať také matičné prostredie a prostredie v matičných médiách, aby sa nanovo formovala tvorba programu pre Slovensko. Aby sa nanovo, po dvadsiatich rokoch spoločnej skúsenosti sformoval oslobodený jazyk slobodnej komunikácie. Energia slovenského národa, jeho inteligencie sa prejavila pred sto rokmi, keď sa slovenský národ vynoril z krvavej temnoty prvej svetovej vojny, keď sme sa doslova zrodili ako štáttvorný národ. Národné spoločenstvá majú energiu prekonávať najťažšie obdobia – to je kolektívne poučenie obyvateľov Slovenska aj dnes.

Dušan D. KERNÝ

R- 2013035

NEOGRAFIA
MARTIN
www.neografia.sk

Pred 150 rokmi sa uskutočnilo prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej

Stavať na hrdosti, národnej práci a hodnotách

Dušan D. KERNÝ - Foto: archív SNN

Matica slovenská a slovenská verejnosť doma i vo svete si pripomínajú 150. výročie prvého valného zhromaždenia Matice slovenskej. Uskutočnilo sa v Martine 1. augusta 1863 a niekoľko tisíc prítomných privítalo rozhodnutie, ktoré znamenalo prelom v národnom, spoločenskom a politickom živote Slovákov práve tak ako v živote dovtedy provinčného Martina. Do čela Matice slovenskej sa vtedy postavili symboly zjednocujúceho kolektívneho úsilia – Štefan Moyses a Karol Kuzmány.

Matica slovenská vznikla ako „jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ je: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budovať, rozširovať a utvrdzovať; slovenskú literatúru a krásne umenie pestovať a podporovať, a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zveľadovaní pracovať“. Tento pôvodný cieľ viedol k tomu, že v Matici a Martine zároveň sa tak položili organizačné základy slovenskej jazykovedy, histórie a národopisu, múzejníctva, archivistiky, jazykovedy; vyšlo prvé slovenské vedecké periodikum, začala sa vydateľská činnosť, ktorá neustala dodnes; matičná, martinská pôda sa stala napokon domovom prvých slovenských politických novín.

■ NEZASTUPITELNÁ ÚLOHA

Dnes je Matica celonárodnou slovenskou kultúrnou ustanovizňou so sídlom v Martine. Poslaním Matice slovenskej je rozvíjať a upevňovať slovenské vlastenectvo, prebúdzat' a umocňovať národné povedomie Slovákov i krajanov žijúcich v zahraničí, prehľbovať vzťah občanov k slovenskej štátnosti. Svojím poslaním a postavením plní nezastupiteľnú úlohu v integrácii slovenskej spoločnosti bez rozdielu sociálneho postavenia, náboženského vierovyznania a politickej príslušnosti.

Pripomienkou 150. výročia konania prvého valného zhromaždenia Matice slovenskej si zároveň pripomíname, že vznikla na tisície výročie príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Vznikla v Martine pod predsedníctvom Štefana Moyses a ako výsledok slovenských národných úsilí vyjadrených v Memorande

Biskup Štefan Moyses bol prvým predsedom Matice slovenskej.

slovenského národa z roku 1861. V júni v roku 1861 sa začala naplňovať myšlienka slovenských národovcov založiť Maticu slovenskú ako celonárodnú kultúrnu inštitúciu. Utvoril sa dočasný výbor, ktorý pracoval dôsledne a rýchlo. Začiatkom augusta 1861 predložil uhorskému miestodržiteľstvu, ktoré vzniklo po zrušení uhorského snemu, stanovu Matice slovenskej. Vtedy sa začala verejná národná zbierka finančných prostriedkov.

■ KONTINUITOU K MODERNOSTI

Matica slovenská sa trvalo usiluje veľké tradície spojiť s modernosťou, potrebami modernej slovenskej spoločnosti. V tomto roku 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu sme svedkami obrovského množstva podujatí, ktoré dokumentujú, ako sa na

Slovensku a na miestach spojených s našimi dejinami a pôsobením sv. Cyrila a Metoda stalo samozrejmosťou vyzdvihnúť kresťanskú a kultúrnu tradíciu, ich samozrejmu prepojenosť. To pred 150 rokmi samozrejme nebolo a nebolo to samozrejme ani po iné roky, ba celé desaťročia.

Zároveň si pripomíname matičné výročie v dvadsiatom roku jestvovania Slovenskej republiky. Obe výročia – cyrilometodské, ako aj výročie vzniku SR – sú neodmysliteľné od pôsobenia Matice a mnohých generácií matičiarov, od pôsobenia a uplatňovania predovšetkým matičnej myšlienky. Tento rok je matičné výročie dôležité aj preto, lebo MS stojí opäť pred novou situáciou, a to ako sa najstaršia národná, kultúrna a vedecká ustanovizeň aktívne zapojí do domácich a medzinárodných podujatí a vyrovná sa

so svojou úlohou a s očakávaniami spoločnosti, pokiaľ ide o pozície na jazykovo zmiešaných územiach, ako aj vo zvyšnej a v systematickej pozornosti oblasti matičnej vedy a výskumu.

■ VEĽKÉ VÝZVY

Veľké odkazy prvého matičného valného zhromaždenia a záväzky všetkej organizačnej práce s ním spojenej sú výzvou aj pre konkrétny matičný život v tomto roku. Na jeseň sa bude konať valné zhromaždenie MS, kde sú na programe nielen voľby, ale dôležitý bude aj program, ktorý by mal mať realistické a dlhodobé ciele, mal by sa zhodovať s očakávaniami spoločnosti, ktoré sa popri inom prejavili pri dôležitých celoštátnych podujatiach. Predseda vlády Robert Fico pri cyrilometodských oslavách na Devine o. i. povedal: „Tisícstopäťdesiate výročie príchodu dvoch vzdelancov na územie Slovenska má neuvěřiteľný presah do moderných dejín Slovákov, lebo práve v roku 1863 založili naši rozhladení predkovia na čele s biskupmi Moysesom a Kuzmánym v Turčianskom Svätom Martine jednotu milovníkov národa a života slovenského, ktorú poznáme ako Maticu slovenskú. Slovenské dejiny majú silnú vnútornú logiku, väzbu, pevnosť aj kontinuitu. Napriek peripetiám, ktorými Matica slovenská za 150 rokov prešla, je to inštitúcia hodnoverná, vznešená a dôstojná.“ A práve hodnovernosti, vznešenosti a dôstojnosti musí MS a matičiari dostať práve tak v dňoch sviatočných, ako aj vo všedných, v terajších dňoch začiatku predvolebnej kampane pred októbrovým VZ MS i počas neho a po ňom.

3 OTÁZKY PRE:

Mariána TKÁČA, súčasného predsedu Matice slovenskej

Maticu musíme zamerať na to, na čo vznikla

• Je Matica slovenská jednotou milovníkov národa a života slovenského – ako to zaznelo pri jej vzniku?

Treba doplniť zvyšok vety z roku 1863: „... v záujme vzdelanosti, kultúry

a dobrobytu národa“, nejakú tak znejú prvé matičné stanovky. Je to naďalej najzákladnejšie jadro nášho matičného posolania, je to teda naliehavá výzva, aby sa Matica zamerala na to, prečo vznikla. Aby prestali búrkou v pohári vody (teda nezmyselné ataky zo strany niektorých matičiarov) a aby sme naozaj výročie slávili aj s pohľadom na to, čo sa od nás čaká. Dostávam naozaj výzvy od radových matičiarov, ktoré vidia v Matici možnosť poslednú nádej vo vzťahu k „dobrobytu národa“.

• Je štvrt' roka pred valným zhromaždením MS – jej najvyšším orgánom – čo je pre dnešok aktuálne z odkazu roku 1863?

Veď práve to, o čom hovoríme. Verím, že po tohoročnom valnom zhromaždení bude „všetko inak“ a príde konečne čas na matičné skutky, ktoré naša spoločnosť potrebuje. A Matica práve preto potrebuje zjednotenie, rozvahy i odvahu. Verím, že na valnom zhromaždení urobíme prvý krok týmto smerom.

• Vznikom SR a jej 20-ročným jestvovaním sa splnil národný program Matice, treba teraz nový program?

Na sneme v roku 2011 sme schválili matičný program s výhľadom do roku 2017, a ten nie je, a ani nemôže byť iný ako národný, vlastenecký. Každý program vyžaduje aktualizáciu. Matica slovenskej v záujme „dobrobytu náro-

da“ musí ísť o vlastenectvo široké, nie iba o históriu, kultúru či vzdelanie ako by samé pre seba. Cítim, že verejnosť od nás, takmer 30 tisíc matičiarov chce viac. Oporu v ťažkých časoch, ktorá by ponúkla návrat k osvedčeným tradíciám v novom šate. Naším programom v čase hodnotového chaosu vo svete, a žiaľ i u nás, nemôže byť nič iné ako propagovať a ponúkať systém osvedčených tradičných slovenských hodnôt. A to najmä preto, že ľudstvo a Slováci v tom sú už unavení „pohodovosťou“ šírenou zo všetkých strán a za každú cenu. Pod nablýskanou pozlátkou je prázdnota, na míle vzdialená kultúra, ktorá stála pri našich kolíkach.

Zhovárал sa Dušan D. KERNÝ, Foto: (mab)

V SNN 32 - 33/2013
SI PREČÍTAŤE

■ Matica slovenská začiatkom augusta oslávi svoje jubilejné 150. narodeniny
■ Pokračujeme témou o hrobách padlých slovenských vojakov mimo vlasti
■ Ladislav Bielik - trpký príbeh fotografa s najvyšším uznaním - World Press Photo

Blúdenie dejinami – alebo kto to vlastne žil na území, kde sú Slováci odnepamäti O Slovákoch a slovenčine – radšej opatrne (!)

Ábel KRÁL' - Ilustrácia: fotografia obrazu M. BENKU

Je slovensky špecifické, že o našich dejinách, o našej existencii v kritickom období duchovného a kultúrneho zlomu v polovici 9. storočia rozhoduje cudzina. Naši neprajníci z cudzieho sveta, ba i zo Slovenska. Tak sa hovorí, že v tom čase na území dnešného Slovenska žili vraj (presnejšie neidentifikovaní) Slovania a hovorilo sa slovanskou rečou, v krajnom prípade staroslovienčinou...

Príchod Cyrila a Metoda.

V reakcii na oslavy 1 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na naddunajské územie sa trebárs v novinách Sme písalo, že prezident Ivan Gašparovič vo svojom príhovore na slávnosti v Nitre omylom „označil slovenčinu za štvrtý liturgický jazyk v dejinách“, omylom vraj povedal, že pápež „slovenský jazyk ustanovil ako štvrtý liturgický jazyk“. Lebo to podľa autora tohto periodika bola „staroslovienčina“. Bol to teda iný jazyk. Nie slovenčina.

Pýtam sa. Ak to v polovici devia-

teho storočia bola „staroslovienčina“, kedy potom bola „slovenčina“ a aký bol ich vzťah k slovenčine, keď na tom území, o ktorom sa hovorí, žijeme odnepamäti my Slováci? Čo za jazyk bola slovenčina? Kde všade sa ňou hovorilo? Nebolo by potom ešte lepšie použiť známu, v Prahe objavenú grafickú formu „slověnčina“?

Aby sa „opatrní“ odborníci náhodou nepomýlili, hovoria často ešte zovšeobecňujúcejšie: o sloviančine. Nie je to podobná situácia,

ako keby sa hovorilo germánčina, germánsky jazyk, nie nemčina, angličtina; románčina, románsky jazyk, nie taliančina, španielčina...? Kde sa teda v 9. storočí hovorilo slovančinou? A odkedy môžeme hovoriť konkrétnejšie – o ruštine, češtine, bulharčine a potom aj o slovenčine?

■ NEBOLI SME KOČOVNÍCI

Jazyk Slovákov je slovenčina. Aby sme sa vyhli podozreniu, že fantazirujeme, povedzme aspoň to, čo sa už nepopiera, že Slováci, naši predkovia, určite žili už veľmi dávno na území, kde sa dnes hovorí po slovensky. Slováci neboli kočovní národ. Jazyk Slovákov, našich predkov, pravdaže podliehal, ako aj iné jazyky, vývinovým zmenám. Rozhodujúca je otázka, odkedy možno tento slovanský jazyk nazvať slovenčinou?

Veľavravné je, že sa slovenčina niekedy hodnotí ako esperanto slovanských jazykov. Pre iných Slovanov je očividne preto dobre zrozumiteľná, lebo jej systémový základ sa vyznačuje takými prvkami, ktoré sa nachádzajú aj v iných slovanských jazykoch. To sú, pravdaže, historicky staré jazykové prvky a staré vlastnosti. V ktorom jazyku sa dnes nachádzajú a pre ktorý jazyk sú charakteristické? Ak sú v sloven-

čine a pretrvali stáročia, možno by sa ten starý jazykový stav mohol nazvať „stará slovenčina“ a jej nositeľmi by potom boli „starí Slováci“.

Nepokladám za vhodné bez vyčerpania poznatkov z odbornej literatúry hovoriť presnejšie o čase vzniku starej slovenčiny. Odvažujem sa však povedať, že v čase príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na naše územie možno bez rizika omylu hovoriť, že na území, kam oni prišli, žili naši predkovia, teda Slováci alebo starí Slováci. Ich jazykom bola slovenčina alebo stará slovenčina. Ale slovenčina! V tomto období už pokročila diferenciácia pôvodného praslovanského základu budúcich (slovanských) jazykov, ako sú slovenčina, čeština, bulharčina atď. Preto „veľkomoravské obdobie“ bolo súčasne dôležitým obdobím v najstarších etapách formovania slovenského jazyka a „staroslovienčina“ bola prinesená do prostredia, kde sa už dlhší čas formoval domáci kultúrny jazyk: hovorí sa o „starom Slovensku“, o domácej reči – starej slovenčine atď.

■ NÁŠ DLH

Nemôžeme sa predsa báť hovoriť o dejinách Slovákov z pozície Slovákov podľa našich historických skúseností a tak, aby sme obnažili

naše staršie i novšie slovenské problémy. Tak konajú všetci naši susedia. A tak máme konať i my. Máme túto povinnosť. Musíme posilniť naše národné vedomie, ukázať, aký historický význam mala pre nás a z nášho územia aj pre našich dnešných susedov náboženská a kultúrna misia apoštolov sv. Konštantína-Cyrila a Metoda. Máme úlohu zachovať a rozvíjať toto kultúrne a duchovné dedičstvo našich otcov. V ňom je nenahraditeľná mravná orientácia nášho dnešného a budúceho konania.

Pokus o zosmiešnenie nášho prezidenta, lebo vraj omylom hovoril o slovenčine, nie o staroslovienčine, je (opakujúci sa) pokus siahnuť na autoritu prezidenta štátu a pokus vyhnúť sa pomenovaniu „slovenčina“, „Slováci“, „starí Slováci“ v čase pred 10. storočím, ba najradšej nehovoriť vôbec o Slovákoch. My sme pre týchto ľudí ešte dlho po 9. storočí nejestvovali, my vlastne – ako to povedal známy slovenský politik, dnes prezidentský kandidát – možno ani nemáme dejiny. Povedzme to inak: My nesmieme mať dejiny. Ako je dobre známe, neboli sme (nejestvovali sme) dokonca ani v Uhorsku, lebo veď Uhorsko bolo vraj vždy Maďarsko a Maďarsko bol štát Maďarov, nie Slovákov.

Štátny rozpočet na rok 2014 pripravia až na poslednú chvíľu Memorandum o porozumení sa nenaplnilo

Ivan BROŽÍK

Minister financií Peter Kažimír avizuje zásadné zníženie výdavkov na chod rezortov a podriadených organizácií. O návrhu štátneho rozpočtu na budúci rok plánuje rokovať až do poslednej možnej chvíle.

„Mám síce zákonnú povinnosť predložiť návrh rozpočtu vláde do 15. augusta. Už dnes však signalizujem, že budeme rokovať o rozpočte s kolegami vo vláde až do posledného dňa, teda do 15. októbra, keď máme povinnosť predložiť zákon o štátnom rozpočte do Národnej rady SR,“ povedal nedávno minister Kažimír. Od splnenia rozpočtového cieľa delí podľa neho rezort financií potreba vykryť „obrovskú – miliar-

dovú diery“ v rozpočte. „Budeme musieť zásadným spôsobom znížiť výdavky na chod rezortov a podriadených organizácií,“ spresnil. Pripomenul zároveň, že pri šetrení výdavkov časť samospráv nedodržiava podpísané memorandum o porozumení. „Bohužiaľ, musím konštatovať, že k dnešnému dňu niekoľko desiatok až niekoľko stoviek samospráv sa odklonilo od dohody – memoranda. Tomuto problému sa však

budeme veľmi rázne venovať v septembri tohto roku,“ uzatváral minister financií Peter Kažimír.

■ EKONOMICKÝ PARADOX

V medziročnom porovnaní sa však hospodárenie štátu zlepšilo a deficit sa znížil o približne 17 percent. Celkové rozpočtové príjmy pritom v prvom štvrtroku medziročne poklesli o takmer štyri percentá na 2,376 mld. eura pri súčasnom poklese rozpočto-

vých výdavkov o osem percent na 3,329 mld. eura. Parlament vlní schválil tohtoročný rozpočet s deficitom 4,6 percenta HDP. Pôvodný plán rátať s razantnejšou konsolidáciou až k úrovni 3,8 percenta výkonu ekonomiky, no tieto plány narazili na prehľbujúcu sa finančnú a hospodársku krízu a tiež na pád vlády Ivety Radičovej. Podľa súčasného ministra financií Petra Kažimíra si dosiahnutie schodku na úrovni 4,6 percenta

bude vyžadovať dodatočné opatrenia.

■ SAMOSPRÁVY OPONUJÚ

Združenie miest a obcí Slovenska odmieta tvrdenia ministerstva financií, že samosprávy nešetria a neplnia tak memorandum o spolupráci, ku ktorému sa združenie pripojilo po rokovaníach s vládou. „Chceme poukázať na to, že samosprávy dlhodobo šetria. Viackrát sme prijali opatrenia, kde sme sa snažili vyjsť v ústrety štátu, aby sa konsolidovali verejné financie. Medializované útoky zo strany ministerstva financií preto berieme ako vec, ktorá nie je najsprávnejšia pri partnerskom vzťahu miest, obcí a vlády, a to aj napriek tomu, že stav verejných financií nie je dobrý,“ povedal predseda združenia Jozef Dvonč.

VŠIMLI SME SI

(Ne)známa mladost' nemeckej kancelárky

Angela Merkelová

Ako informuje ruský týždenník *Kommersant* v č. 1, v polovici mája vyšla v Nemecku po masívnej reklame kniha *Prvý život Angely M.* Jej autori, známi novinári Ralph Georg Reut (z ča-

sopisu *Bild*) a Günter Lachmann (*Die Welt*), sľúbili odkryť doteraz neznáme fakty zo života kancelárky Angely Merkelovej, ukázať najmä obdobie prežité v NDR.

Autori v publikácii zvlášť zdôraznili, že A. Merkelová v mladosti aktívne podporovala komunistický režim – pracovala v Zväze slobodnej nemeckej mládeže (FDJ) na poste zodpovednom za agitáciu a propagandu, bola vo vedení odborárskeho výboru, pôsobila v Spoločnosti priateľstva medzi NDR a ZSSR a dokonca navštívila Stalinovo rodisko Gori. Viacerí politológovia poznamenali, že väčšina týchto faktov je známa z rozhovorov a zo životopisov kancelárky. Samotná Merkelová, komentujúc vyjdenie knihy, uviedla, že „nikdy nič nezatajovala o tomto čase“, a pokladá ho za časť svojej biografie. I tak je kniha odsúdená na úspech, pretože jej vyjdenie je načasované k najdôležitejšej vnútropolitkej udalosti – parlamentným voľbám v Nemecku, ktoré sa uskutočnia na jeseň.

Ivan LUŽÁK

Foto:www.rapgenius.com

Dialóg nie je slepá či jednosmerná ulica Dobýjali sa do otvorených dverí?

Podujatie, kriticky zamerané proti Benešovým dekrétom, ktoré sa uskutočnilo 9. júla na pôde Európskeho parlamentu v klube Európskej ľudovej strany, bolo – ako sa ľudovo vraví – od veci. „Nerozumím mu, lebo nemalo logiku,“ povedal na jeho margo predstaviteľ slovenskej diplomacie Miroslav Lajčák.

Organizátormi boli dvaja europoslanci – Zoltán Bagó (Fidesz) z Maďarska a europoslanec za SR Alajos Mészáros (SMK). Na toto podujatie, okrem Mészárosa, ktorý však zastupoval záujmy maďarskej menšiny, neboli pozvaní žiadni slovenskí odborníci na túto problematiku a ani ďalší europoslanci zo SR. Podľa ministra M. Lajčáka ide o dobýjanie sa do otvorených dverí, keďže medzi Slovenskom a Maďarskom už dlhší čas existuje otvorený rozhovor o všetkých otázkach. „Takže nie je potreba, aby absenciu dialógu medzi štátmi nahradzoval nejaký dialóg na pôde Európskeho parlamentu,“ povedal. Rovnako za absurdné považuje, aby niekto akciu nazval diskusiou, no

vylúčil z nej druhú, teda slovenskú stranu. „Ešte absurdnejšie mi pride zdôvodnenie, že slovenskí účastníci budú pozvaní po tom, keď Slovensko splní to, čo od neho požaduje Maďarsko. Tak o čom potom bude diskusia?

ČO INÍ NEPÍŠU

Minister Miroslav Lajčák

To si niektorí ľudia predstavujú tak, že nám nadiktujú, čo máme urobiť, a keď povieme: Áno, pane!, tak nám potom láskavo dovolia sa vyjadriť?“ zamyslel sa minister.

Europoslankyňa za Smer-SD Katarína Neveďalová povedala, že na

podujatí boli traja odborníci z Maďarska, ktorí prezentovali svoje názory na Benešove dekréty, pričom slovenská strana nedostala nijaký priestor na vyjadrenie. Podľa jej slov organizátori tvrdili, že má ísť o slovensko-maďarský dialóg, ale až po tom, ako slovenská strana v súvislosti s Benešovými dekrétmi splní podmienky, ktoré požaduje Maďarsko.

„Takto dialóg naozaj nevyzerá,“ zdôraznil po podujatí minister zahraničných vecí Miroslav Lajčák. Na adresu Mészárosa poznamenal, že to, ako koná, je otázkou jeho svedomia a charakteru. Pripomenul, že v časoch, keď bol veľvyslancom SR v zahraničí, nemal nijaký problém v zastupovaní Slovenska, pričom dnes rovnako nemá problém kydať na svoju krajinu.

„Pre mňa to nie je osobná záležitosť, ale z takých ľudí mám veľmi zlý pocit,“ konštatoval Miroslav Lajčák. Opätovne zopakoval, že Slovensko a Maďarsko vedie dialóg o všetkých témach, pričom žiadna z nich nepodlieha tabu.

(ib)

Denníky Jána Čarnogurského

Roman MICHELKO

Nedávno sme mali možnosť čítať knihu memoárov – rozhovorov expremiérky Ivety Radičovej, a v krátkom slede na to vydal svoje denníky ďalší expremiér a dnes už aj kandidát na prezidenta Ján Čarnogurský. Ak by však niekto čakal, že sa z memoárov dozvie nejaké nové skutočnosti, zostane sklamaný. Jeho denníky sú navyše veľmi útržkovité, s veľkými časovými medzerami. Ich najväčším prínosom je, že v plnej, až ohyzdnej nahote ukazujú zákulisie slovenskej politiky.

Rovnako ako dnes aj pred pätnástimi či sedemnástimi rokmi bola pravicová politika plná egocentrických politikov, trpiacich utkvitou predstavou o svojej dokonalosti a nenahraditeľnosti. Ak by však bol boj s Mečiarom len

na pravicových politikoch, tak by Mečiar dodnes vládol. Z Čarnogurského denníkov jednoznačne vyplýva, že zdegradovala až natoľko, že sa stala len slúžkou a vykonávateľkou zadania mediálnych expertov. Citát z denníkov hovorí za všetko: „V auguste ma navštívil Ruttkay z reklamnej agentúry Creo/Young, ktorá nám v roku 1994 robila kampaň. Povedal mi, že veľká skupina šéfov súkromných médií (TV Markíza, Fun rádio, Nový čas) a ďalší podnikatelia považujú za vhodné, aby Mikuláš Dzurinda bol lídrom SDK, a ja nech ostanem predsedom KDH. V takom prípade sú ochotní mediálne podporiť SDK; 9. 9. ma navštívil Pavol Rusko a tiež mi povedal to isté.“ (s. 54) O pár strán ďalej Čarnogurský píše: „Minulú

nedeľu sme sa stretli s riaditeľmi najväčších súkromných médií (TV Markíza, Fun rádio, Nový čas). Hovorili sme o podpore SDK z ich strany. Pavol Rusko bol ich hovorcom a navrhoval, že oni sa vzdajú

KOMENTÁR

časti svojej suverenity v náš prospech a aby sme sa vzdali časti svojej suverenity v ich prospech, teda v prospech spoločného úsilia vo volebnej kampani, ale pragmaticky spolupracovali.“ (s. 57)

V denníku sa Čarnogurský venuje aj boju o to, ktorá z agentúr bude robiť SDK kampaň. Útoky, ataky a podrazy boli na dennom poriadku, išlo tu totiž o nemalé prostriedky na kampaň, ako aj o to, na čom, resp. na kom bude posta-

vené ťažisko kampane. O ovládnutie kampane tak súťažila skupina Pavla Ruska a Jozefa Paczeltu. O tom, že ochrana demokracie rozhodne nebola jediným a často ani hlavným motívom umelcov vystupujúcich v kampani, svedčí nasledujúci citát z denníka. „Bol som šokovaný, ako si umelci a ďalší ľudia, ktorí verejne vystupujú ako obrancovia demokracie, účtujú vysoké sumy za podporu SDK v kampani. Právnik Ernest Valko si účtoval milión korún za právne konzultácie, a potom spustil na 800 tisíc. Humorista Milan Markovič si účtuje 50 tisíc za vystúpenie na plese SDK, ktorý je súčasťou kampane.“ (s. 67)

Čarnogurský sa v denníkoch venuje aj kauze Paczeltgate, známej ako podplácanie novinárov. Je dobré, že po rokoch samotný účastník týchto temných káz ukazuje, ako hlboko vtedy klesli slovenské médiá, aj to, že dodnes je ich dôveryhodnosť celkom spochybnená... Na denníkoch zaujme ešte jedna črta. Čarnogurský minimálne od roku 1996/97 strácal vplyv vo vlastnej stra-

ne. A aj keď svoje pozície opúšťal nerád, pochopil, že minimálne v horizonte roku 2000 už bol pre KDH skôr príťažou ako prínosom. Na rozdiel od iných politikov vedel odhadnúť čas, kedy z politiky odísť. Celým denníkom sa tiahnu aj jeho rusofilské názory, obhajoba Srbska a jeho záujmov, ako aj kritika NATO a rôznych rozhodnutí vlád, v ktorých sedel. Sám seba pasoval do akéhosi postavenia disidenta vo vlastnom tábore. Problém tohto postoja je v tom, že je neprincipiálny. Podporovať vládu, ktorá nekonala v záujme Slovákov, a obhajovať sa tým, že som za to nehlasoval alebo sa zdržal hlasovania, je veľmi málo.

Odpoveď na otázku prečo Čarnogurský zverejnil svoje denníky práve teraz, je zrejme. Napriek svojej politickej minulosti má z pravicových kandidátov najpriateľnejšie názory aj pre voličov ľavice. Svojimi denníkmi akoby chcel povedať – formálne som pravicový kandidát, ale názormi som vám z celého spektra pravicových kandidátov aj tak najbližší. Som teda to najmenšie zlo.

Štát nechceli, ale funkcie áno

Eva ZELENAYOVÁ

Z Kresťansko-demokratického hnutia – jediného politického subjektu, ktorého poslanci hlasovali proti zvrchovanosti Slovenskej republiky –, povstali (zatiaľ) až traja prezidentskí kandidáti. Ján Čarnogurský, Pavol Hrušovský a Radoslav Procházka. Hoci kresťanská strana mala na Slovensku ideálne podmienky pre svoj vznik, už na samom začiatku sklamala. Viacerí politickí väzni bývalého režimu odchádzali z prvého snemu KDH silne rozčarovaní. Naivne predpokladali, že toto hnutie sa bude uberať cestou k samostatnosti Slovenska, čo už po prvom sne me bolo vylúčené. Možno iba špekulovať, čo predurčilo tejto strane politiku lavírovania, spájania sa s ideologickými oponentmi práve

v čase, keď sa kladli základy štátu.

Slovenská politická scéna neodzrkadľuje názorové členenie občanov Slovenskej republiky, skôr jej virtuálnu podobu. Politic-

POZNÁMKA

ký systém je nepružný, dalo by sa povedať, že klientelistický, ba až korupčný. Tie isté osoby zostávajú na zvoliteľných miestach politických subjektov, aj keď dávno „prerespirovali“. Neprinášajú nič nové občanom, a to nové, o ktoré sa postarali liberáli, je skôr pohromou než požehnaním. Akoby politikom chýbalo ukotvenie v národe. Akoby stratili pamäť národa. Alebo ju nikdy nemali?

Liberál Richard Sulík prakticky dokázal, že nemá ani poňatia o národe, o ktorom rozhodoval v jednej z najvyšších ústavných funkcií. Jeho vyjadrenia o štátnom sviatku na deň sv. Cyrila a Metoda nielenže prezrádzajú, aké má obrovské medzery vo vzdelaní, ale i jeho problematický vzťah k civilizačným hodnotám. Verejne podporované aktivity homosexuálov, vzťah k drogám, ignorantský prístup k dejinám Slovákov by ho mali v slušnej spoločnosti skôr diskvalifikovať na verejné funkcie než katapultovať do politiky.

Rozmach aktivistov za rodovú rovnosť prinútil aj Konferenciu biskupov Slovenska vydať vyhlásenie k ideológii rodovej rovnosti. Uvádza sa v ňom: „Ideológio

hedonizmu a materializmu sa človek dostáva do nejasnej situácie ohľadom vlastnej totožnosti a stráca schopnosť pochopiť, kým v skutočnosti je.“ A to je zrejme cieľ alternatívnej kultúry, ktorá upiera človeku to, čo je na ňom najcennejšie – slobodnú vôľu. Lebo ak človek dobrovoľne prijme úlohu stroju vlastnej záhuby, dá sa ešte hovoriť o slobodnom človeku?

Štát nechceli, ale funkcie v ňom hej, reagoval kardinál Korec pri spomienke na tohtoročné stretnutie s Františkom Mikloškom, ktorý v súčasnosti pomáha Čarnogurskému v prezidentskej kampani. Dá sa iba uvažovať nad tým, čo prinútilo Mikloška prísť za kardinálom Korcom a vyznať sa mu, že chce vycúvať z kauzy Bezák, keď vzápätí podporoval jeho rebéliu. Napokon ďalší prezidentský kandidát z KDH Pavol Hrušovský, ktorý verejne vyhlásil, že Slováci nemajú dejiny..., a mladý Procházka s jeho nenásytnou túžbou po kariére by mali byť dostatočným mentom aj pre profesionálne manipulovaného slovenského voliča.

GLOSAŔ
ANDREJA MIŠANEKA

SPOZA OPONY

Ešte azda nikdy nebolo toľko záujmu na Slovensku o Afganistan ako teraz, keď tam zahynul slovenský vojak, obeť zradného útoku, hanebnej vraždy od chrbta. To vyvolalo širokú debatu nielen v médiách, ale aj v súkromí. Každý chápe, že v tomto vojenskom konflikte, ktorý sa začal v roku 2001 masívnymi náletmi amerického letectva za to, že vtedajšia vláda Talibanu odmietla prestať podporovať pôvodcov teroristického útoku na USA, na mrakodrap Dvojččky v New Yorku a na budovu ministerstva obrany USA Pentagón v hlavnom meste Washington, plníme spojenecké záväzky. Plníme ich malým, a predsa účinným kontingentom ženístov a vojenskej ochrany. Všetko prešlo riadnym schvaľovaním v slovenskom parlamente, hlasmi strán a poslancov, ktorým dala hlasy prevažná väčšina slovenských voličov. Malé Gruzínsko, ktoré ešte nedávno nemalo vlastnú armádu, tam

má takmer trojnásobne väčší počet vojakov než my...

V zložitých situáciách, práve tak v medzištátnych stykoch, ako aj v súkromnom živote, treba jednoznačnosť. Slovenska a slovenskej verejnosti sa to týka už dve desaťročia. Začalo sa to tým, keď išlo o prijatie do Severoatlantickej aliancie, do NATO. Značná časť verejnosti, médií, politických

NATO. Vo vtedajšej situácii ma pozvali bratislavskí matičiari a ako mi na záver povedala pani Eva Kristinová, nepochybniteľná autorita, veľmi som ich teda nepresvedčil. Snemovanie vtedy najsilnejšej strany s najväčším počtom poslancov s nadšením pozdravovalo svojho hosťa, veľvyslanca vtedajšej Juhoslávie. Bol to výraz nielen solidarity, ale aj

neschopnosti rýchlo a včas vysvetliť svoj súhlas verejnosti, ktorá bola vo väčšine proti jej postupu.

V tom čase som dostal pozvanie do centrálly NATO pri Bruseli. Na otázku či bude stretnutie s generálnym tajomníkom NATO, mi povedali, že to nie je v pláne. No tak načo by som tam chodil, bola moja odpoveď. Takmer obratom

NATO som o. i. položil otázku, či pri vstupe do NATO budeme musieť postaviť aj bojový vojenský kontingent na operácie NATO, či ako členský štát budeme mať povinnosť urobiť to, aj keď nebude ešte na to súhlas napr. Bezpečnostnej rady OSN, inými slovami Ruskej federácie a Čínskej ľudovej republiky. Odpoveď, ktorú si potom dobre zapamätali aj slovenskí diplomati, ktorí na stretnutie prišli, bola veľmi jednouchá a jasná, nenechala ma na pochybách. Znela: Take it or leave it – Berte alebo nechajte tak.

Tento výraz som poznal veľmi dobre v slovenčine ešte ako chlapec, keď mi vravievali: Nebabri, keď nekúpiš! Ber, alebo nechaj tak! Len zdanlivo to nebola diplomatická odpoveď – v skutočnosti spomedzi mnohých podobných situácií, v ktorých som sondoval, to bola najlepšia. Vždy ide len o to, aby ste rozoznali, kedy nastane tá chvíľa, aby ste sa rozhodli, kedy treba brať alebo nechať tak, a vedeli, že nemáte na výber.

Prečo nám treba jednoznačnosť

Dušan D. KERNÝ

strán sa už v roku 1997, keď boli v Madride do NATO prijaté iba tri susedné štáty – Maďarsko, Česko a Poľsko – rozhodla opustiť ilúzie, ktoré vznikli po skončení studenej vojny o tom, že sa vojenské bloky rozpustia a že po zániku Varšavskej zmluvy bude rozpustené aj

nesúhlasu s bombardovaním Belehradu. Prejavil sa v tom aj dosah toho, ako slovenská vláda schválila prelety lietadiel USA slovenským vzdušným priestorom – jediným, ktorým sa mohli dostať nad Juhosláviu alebo na základne USA v Taliansku. Vláda bola pristihnutá pri

som mal spätný telefonát, že to stretnutie predsa len bude. Uvítal som to, išlo predsa o to vyjasniť si základné otázky, aby som to mohol neskôr na Slovensku či už verejne alebo v osobných rozhovoroch zasadiť do patričných súvislostí. Generálnemu tajomníkovi

SEBAOBRANA

Podľa aktuálne zverejnených informácií najväčšími vlastníkami firiem v krajinách strednej Európy (KSE) sú podľa objemu ovládaného kapitálu Holandia, Nemci a Rakúšania. K týmto investorom kapitálu sa v závese ako majitelia firiem zo zahraničia na území štátov v našom regióne Európy pridávajú vlastníci väčšinových podielov rôznych spoločností z Ukrajiny a Talianska.

A čo máme v rukách my?

Zaujímavý je aj ďalší údaj: objem investovaného zahraničného kapitálu z daňových rajov je najväčší v Českej republike (43 percent) a na Slovensku (36 percent), naopak najnižší je v Maďarsku, Poľsku a Slovinsku (asi 15 percent). Treba pod tým rozumieť podiel spoločností, ktoré neplatia dane v štátoch, kde ovládajú rôzne firmy.

Investori podľa analytikov hodnotia geografickú polohu v srdci Európy ako výhodnú a s rozvojom jednotlivých ekonomík v posledných rokoch oceňujú aj relatívnu politickú stabilitu a podporu zahraničných investícií. Najviac týchto investorov, ktorí nechcú platiť dane, láka Česká republika a Slovensko, pričom veľkú úlohu pre ich pôsobenie tu zohráva daňová optimalizácia, ochrana majetku, a najmä anonymita vlastníctva.

Najzavretejšou ekonomikou z pohľadu množstva firiem so zahraničnými vlastníkami zostáva Slovinsko, kde je až 96 percent v domácich rukách, nasleduje Maďarsko (91 percent) a Poľsko (84 percent).

Jednotlivé štáty majú z pohľadu na štátnu príslušnosť majiteľov firiem rôzne špecifiká. V Česku ovládajú najviac firiem majitelia z Ruska, Nemecka a Ukrajiny. Na Slovensku pôsobia zasa mnohí majitelia oficiálne prihlásení v Maďarsku, Česku a Rakúsku. Takzvané maďarské firmy však patria najmä Ukrajincom, Nemcom a Rumunom. V Poľsku takto podnikajú najviac Nemci, Holanďania a štátni príslušníci Veľkej Británie.

Najväčší objem finančného kapitálu v Česku, Poľsku a na Slovensku kontrolujú vlastníci z Holandska, čo súvisí najmä s vytváraním holdingových štruktúr. Nemci sú druhými najväčšími zahraničnými vlastníkami firiem v Poľsku, na Slovensku a v Slovinsku.

Najväčšiu kontrolu nad majetkom slovenských firiem majú spomedzi zahraničných krajín Holanďania. Ich kapitálové vklady u nás presahujú štyri miliardy eur, čo pre základné imanie slovenských firiem znamená osemnásť percent. Nasleduje nemecký (2,3 miliardy eura), rakúsky (2,2 miliardy eura), taliansky (2,1 miliardy eura) a cyperský (1,8 miliardy eura) kapitál.

Od začiatku veľkej privatizácie politici presviedčali verejnosť o potrebe zahraničných investícií do našej ekonomiky. Nikto však ľudí nepresvedčil, že príchod investorov za cenu odovzdania domácich firiem do zahraničných rúk a zbavenie sa štátneho majetku v prospech nadnárodných konglomerácií, ktoré tu dostávajú nielen daňové prázdny, ale aj priame finančné dotácie, znamená aj zlepšenie ekonomického postavenia absolútnej väčšiny občanov Slovenska...

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Česká skupina s vulgárnym názvom zhanobila slovenský symbol Verejnoprávny posmech z hymny

Alexander GOCZ – Foto: zdravie.mojanitra.sk

V relácii Colnica na verejnoprávnej STV 1 zrejme stratili súdnosť. Inak sa nedá vysvetliť fakt, že 14. júla 2013 účinkovala v relácii Colnica česká, že vraj undergroundová kapela P**a z ho*en. Aby nedošlo k omylu, tak prvé slovo je vulgárne označenie ženského pohlavného orgánu a druhé slovo označuje produkt trávenia, teda stolicu. Táto podarená skupina z Brna „spestrila“ reláciu svojou úpravou slovenskej hymny Nad Tatrou sa blýska. Reakcie pohoršených divákov na seba nenechali dlho čakať.

Rozhorčený lekár Štefan Paulov z Nitry.

Myšlienka vytvoriť reláciu, v ktorej by sa otváral priestor kultúrnej výmeny medzi Slovenskom a Českou republikou, je vo svojej podstate správna. Máme s našimi západnými susedmi kusisko spoločnej histórie a bolo by chybou nerozvíjať vzájomné kontakty, keďže v súčasnej Európe sa partneri nehládajú práve najľahšie. Kto už by mal podobné úsilie podporiť, ak nie verejnoprávne televízie oboch štátov. Tieto fakty stáli za vznikom

relácie Colnica/Celnice. Potiaľ je to v poriadku. Ale cesta do pekla je zvyčajne dláždená dobrými úmyslami.

■ POŠLIAPANÉ

Keď večer 14. júla zaznela slovenská hymna v čudnej elektronickej úprave a navyše v nedokonalej „česko-slovenčine“, mnohí z divákov neveriacky krútili hlavami. Keď sa však dozvedeli, že interpretom je kapela s názvom P**a z ho*en,

rozpaky sa zmenili na hnev. MUDr. Štefan Paulov, bývalý poslanec Federálneho zhromaždenia, ktorý pôsobil v štruktúrach SNS aj Matice slovenskej, neváhal a navštívil Policajný zbor SR, kde podal podnet na prešetrenie znevažovania štátneho symbolu SR Slovenskou televíziou. A nielen to. Napísal otvorený list ministrovi kultúry SR Marekovi Maďaričovi, v ktorom okrem iného píše: „Vážený pán minister, ako občan SR, poctivo platiaci koncesionárske poplatky, protestujem proti tomu, aby koncesionárske poplatky boli používané na tvorbu programov, pri ktorých sú zosmiešňované a znevažované štátne symboly SR. Tento neodpustiteľný čin možno odčiniť len odvolaním riaditeľa RTVS z jeho funkcie. Vážený pán minister, tento program vznikol s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR. Ako občan SR, poctivo platiaci dane, protestujem proti tomu, aby boli peniaze z mojich daní miňané na tvorbu takýchto programov.“

A čo na to ministerstvo? Mgr. Natália Mizereová z referátu styku s médiami nám k danej kauze napísala: „Minister kultúry autorovi listu odpovie. Do programu verejnoprávnej televízie však minister nezasaahuje, obsah vysielania televízie je plne v kompetencii RTVS. Divák nespokojný s obsahom odvysiela-

ného programu sa môže obrátiť na Radu RTVS, prípadne na Radu pre vysielanie a retransmisiiu.“

■ RIADTEĽ – MUZIKANT

Skupina P**a z ho*en nie je na našej scéne neznáma. Jej účinkovanie v Košiciach v júni 2010 bolo napokon jedným z argumentov, ktoré stáli za odvolaním Zory Jaurovej z postu riaditeľky výboru Košice, hlavné mesto európskej kultúry 2013. Niet sa čomu čudovať. Predstavte si, že kráčate zo svojím školopovinným dieťaťom centrom druhého najväčšieho slovenského mesta, ktoré je polepené plagátmi, a vy sa mu snažíte vysvetliť, prečo nemá používať v komunikácii slová na „p“, keď ich vidí na každom druhom stĺpe. Vulgárne názvy skupín či „umeleckých“ zoskupení sú prejavom bulvárnej kalkulácie šokovať za každú cenu. Ako skončili ruské pankáčky, ktoré zhanobili Chrám Krista Spasiteľa v Moskve, vieme... Je na zamyslenie, že vedenie RTVS podobné excesy za naše koncesionárske poplatky toleruje. Ostatne, PR oddelenie našej verejnoprávnej televízie nám k tomu napísalo: „Dokumentárny cyklus Colnica je spoločným projektom RTVS a Českej televízie. Slovenská časť dokumentov bola hradená zo zdrojov RTVS. Predmetný autorský dokument, v ktorom odznela česká verzia slovenskej hymny, bol dielom Českej televízie a bol plne financovaný zo zdrojov českého partnera.“

Václav Mika, generálny riaditeľ RTVS: „Zdôrazňujeme, že RTVS tento dokument neprodukovala a ani nefinancovala, preto je akákoľvek námietka o vhodnosti použitia verejných zdrojov bezpredmetná.“

Nuž, ja nič, ja muzikant... A o urážke jedného z najdôležitejších štátnych symbolov, našej hymny Nad Tatrou sa blýska, nepadlo akosi ani slovo...

Slovenská republika vo svetovom dedičstve UNESCO

Vlkolíneec – unikát spod vrchu Sidorovo

II. časť

Rudolf ZELENAY - Foto: archív

Tak ako Banskú Štiavnicu aj pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry Vlkolíneec zaradili do zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO v roku 1993 v kolumbijskej Cartagene. Slovensko sa tak už v prvom roku po rozdelení spoločného štátu s Čechmi dočkalo ďalšieho ocenenia. Do hry sa v tejto etape dostal aj Spišský hrad s pamiatkami z jeho okolia, ku ktorým neskôr pribudla Levoča. O tom však nabadúce.

Vlkolíneec je u nás jediné vidiecke sídlo nenarušené novou výstavbou. V celom Karpatstve oblúku je bezkonkurenčne najlepšie zachovaný. Zástavba drevených objektov, typická pre horské a podhorské oblasti, využila okolitú krajinu s poľami, pasienkami a sformovala unikátny urbanistický celok pôvodných stavieb drevorubačov, uhliarov, pastierov a roľníkov.

Prvá zmienka o osade začlenenej do chotára Ružomberka je z roku 1376. Rozhodujúcu podobu pre zápis do svetového dedičstva jej vtisol záver 18., a najmä 19. storočia. Po druhej svetovej vojne sa predpokladalo presídlenie Vlkolínčanov do mesta, čo sa však neuskutočnilo, takže zrubová architektúra sa tak zachovala nielen pre Slovensko, ale aj pre svet. Rezervácia, situovaná v nadmorskej výške 718 metrov, je miestnou časťou dolnoliptovského okresného sídla Ružomberok, patriaceho do Žilinského kraja. Jej impozantnú scenériu dotvára pohorie Veľká Fatra – domov vlka, rýsa, ba i medveďa. Práve on občas zide až do osady a pochutnáva si na príklade na dozrievajúcich slivkách. Ešteže do jeho jedálneho lístka nepatria zemiaky alebo kapusta, čo je zas základ obživy miestnych obyvateľov. Ďalšími tradičnými plodinami boli v minulosti jačmeň

a raž. Typickou miestnou potravinou bol hrach. Varený hrach sa stal neoddeliteľnou súčasťou slávnostne prestretého štedrovečerného stola v každej vlkolínskej domácnosti. V okolí sa preslávila aj tunajšia fazuľovica. Počas aktuálnych spoločenských podujatí ju dnes s veľkým úspechom ponúkajú ako miestnu špecialitu.

SERIÁL

Pred vstupom do osady pritažlivého zjavu je záchytné parkovisko. Ukončuje prístup po odbočení z hlavnej cesty spájajúcej Banskú Bystricu s Ružomberkom. Po vstupe do pamiatkovej rezervácie sa odhalia prvé exteriéry zo 45 chránených objektov – dreveníc s dlhými hospodárskymi dvormi. Prichádzajúci smerujú do roľníckeho domu z roku 1886. Stal sa súčasťou Liptovského múzea a verejnosti ho sprístupnili v roku 1991. Originálne rozmiestnenie i vnútorné zariadenie odzrkadľujú život v osade na sklonku 19. a začiatku 20. storočia. Ostatné domy sú obývané a treba sa uspokojiť s pohľadmi na ich vonkajší vzhľad. Vlkolíneec má tridsať starousadlíkov, ďalší sa príležitostne regrutujú z chalupárov. Niektorí z nich ponúkajú turistom ubytovanie. Nocľah v tejto stále známejšej lokalite je pre mnohých našich

cov i hostí zo zahraničia doslova atrakciou.

V strede osady púta pozornosť dvojpodlažná zrubová zvonica na kamennom podstavci z roku 1770, potok a kedysi jediná studňa. Vykopali ju v roku 1860, časom ju odbremenil vodovod. Zvonicu i studňu pokryli šindľom, presne ako všetky pôvodné strechy obydľí a hospodárskych stavieb. Na tomto mieste je rezervácia rozdelená na dve ulice. Jedna smeruje k murovanému rímskokatolíckemu kostolu z roku 1875, druhá – strmšia – vedie pod dominantný vrch

Sidorovo (1 099 m n. m.). Popri kostole bola aj murovaná škola. V nej sa už nevyučuje. Doskové štíty domov so sedlovými strechami majú malé otvory slúžiace na odvádzanie dymu. Zrubové domy sú dvoj- i trojpriestorové. Stavali ich z otesaných kmeňov stromov do kríža a spájali čapovaním. Stabilitu stavby dosahovali pomocou spojovacieho materiálu – hliny a machu. Na stavbách prevláda bieloba, oblube sa tešia aj modrá a ružová farba. Stodoly, maštale a chlievy stoja na pozemkoch samostatne, no vyskytujú sa i prístupné k domom. Na každej lúke okolo Vlkolínca boli štále – senníky. V zime seno vozili do osady na saniach zvaných krňáčky.

Vlkolíneec žije, teší sa značnej návštevnosti najmä v období máj – september. V ostatnom čase sa stalo obľúbeným celodenné podujatie Nedela vo Vlkolínci. Sľubuje šancu stráviť príjemné a zmysluplné chvíle v pamiatkovej rezervácii s ukázkami ľudovej tvorivosti a bohatým kultúrnym programom. Vlkolíneec pulzuje v zajatí čarovnej slovenskej prírody a v duchu tradícií svojho národa.

Stávame sa svedkami historickej udalosti vo svetovej ekonomike

Formuje sa jednotný euroamerický trh

Ivan BROŽÍK - Ilustrácia: archív autora

Európska únia a Spojené štáty americké po takmer dvojročných prípravách začali rokovania zamera-
né na zabezpečenie dohody o voľnom obchode. Namiesto konkrétnych výsledkov rozhovorov vieme
iba to, že obe strany sú spokojné a že sa opäť stretnú v októbri tohto roka.

Má ísť o najväčší obchodný a investičný pakt na svete, z ktorého si obe strany sľubujú vyšší ekonomický rast. Podľa vyjadrení predstaviteľov americkej vlády a Európskej komisie by dohoda mohla byť hotová do konca roka 2014. USA a Európa predstavujú takmer polovicu celkového výkonu svetovej ekonomiky a tretinu globálneho obchodu. Prvý pokus o transatlantickú obchodnú dohodu vznikol pred troma desaťročiami, v 90. rokoch 20. storočia, stroskotal však na nesúhlase Francúzska. Paríž pohrozil zablokovaním rokovanií aj tentoraz, keď v snahe ochrániť francúzsky kultúrny priemysel svoj súhlas s nimi podmienil vylúčením filmov a internetovej zábavy z mandátu rozhovorov. Francúzsko nakoniec súhlasilo s kompromisným návrhom Bruselu na dočasné ochranné obdobie pre toto odvetvie.

■ COLNÁ PRÍTOMNOSŤ

Colné tarify medzi USA a Európskou úniou nie sú nijako zvlášť vysoké. V priemere sú niečo nad piatimi percentami hodnoty tovaru dovážaného na starý kontinent a niečo nad tromi percentami v opačnom smere. Pre nás je však zaujímavé a znepokojivé, že USA uvažujú doteraz clo na odevné výrobky a obuv až vo výške takmer

šesťdesiat percent. Pre nás ako mimoriadne silného výrobcu automobilov je zaujímavé, že autá vyrobené v Európe musia prekonať množstvo administratívnych, ale aj finančných bariér, kým sa dostanú na cesty v USA. Ak by si americkí hotelieri chceli nakúpiť u nás povedzme preslávané sklo, krištál či keramiku, musia zaplatiť clo takmer

30 percent. A to znamená, že tieto naše komodity sú napríklad v USA pre trhové konkurenciu nepredajné.

■ ZÁVRATNÝ POTENCIÁL

Medzi USA a Európskou úniou sa ročne uskutočnia obchody za vyše bilión dolárov. To je celá jedna tretina svetového obchodu. V budúcej voľnej zóne obchodu

medzi USA a EÚ žije takmer miliarda obyvateľov. Sú to už teraz najbohatší obyvatelia našej planéty. Ročne vytvárajú až päťdesiat percent celosvetového ekonomického produktu. Podľa Strediska pre výskum ekonomickej politiky v Londýne by colná únia medzi dvomi ekonomickými gigantmi mohla podporiť ekonomiku Únie ročnou injekciou deväťdesiatpäť miliárd eur. V Európskej únii by mohlo vzniknúť až štyristo tisíc pracovných príležitostí trvalého charakteru.

■ OPATRNÝ OPTIMIZMUS

Z nateraz dostupných medializovaných informácií vyplynulo, že obe strany sú so štartom rokovania o dôležitej bilaterálnej dohode spokojné. Prvé kolo splnilo podľa nich svoj cieľ a postavilo základ na ďalšie, ktoré bude v októbri v Bruseli. Ak by sme sa zaujímali o to, čo takáto spolupráca priniesie konkrétne nám na Slovensku, potom by sme sa dopracovali k veľmi pravdepodobným asi siedmim tisícom pracovných miest. A náš ročný HDP, akokoľvek je to sporný a nevyvôdenný údaj, by mohol stúpnuť o celé jedno percento výkonnosti. Aj to sú argumenty, pre ktoré stojí za to sledovať ďalší osud rokovania o vytvorení colnej únie medzi USA a Európskou úniou. Všeobecne sa predpokladá, že rozhovory potrvajú minimálne nasledujúcich osemnásť mesiacov. Asi stodvadsať predstaviteľov obchodných skupín sa v najbližšom čase rozdelí do približne desiatich rokovacích tímov. Čaká ich neskutočné množstvo konzultácií. Napríklad dohodnúť aj to, ktoré prisady budú musieť byť uvedené na baleniach krémov proti vráskam, alebo aj to, či právnik z Londýna bude môcť so svojim diplomom zo starého kontinentu mať živú prax trebárs v New Yorku.

recesiou, nám naša vysoká miera otvorenosti môže byť osudná. Slovensko bolo v roku 2012 najotvorenejšou ekonomikou spomedzi krajín Vyšehradskej štyorky. Naši susedia z Maďarska a Českej republiky za nami s otvorenosťou ekonomiky na úrovni 182 percent, resp. 150 percent HDP zaostali. Najmenej otvorenou ekonomikou zoskupenia V4 bolo vlni Poľsko.

■ TIEŇ CHUDOBY

„Čistá minimálna mzda, ktorá je pre dnešok 292 eur, by mala byť vyššia, ako je hranica chudoby, ktorá je oficiálne pre Slovensko stanovená Európskou úniou, a táto hranica chudoby je 315 eur,“ povedal nedávno viceprezident Konfederácie odborových zväzov Slavomír Manga. Ak sa má Slovensko dostať na takúto hranicu, najnižšie zárobky by podľa Mangu mali byť na rok 2014 na úrovni spomínaných 364,7 eura. Je totiž paradox, že ten, kto chodí do práce, nedosahuje v čistom príjme ani len hranicu chudoby.

Vývoj slovenskej ekonomiky v prvom polroku bol vážavý a nepresvedčil

Záujem investorov o Slovensko rastie

Ivan BROŽÍK - Ilustrácia: Andrej MIŠANEK

Národná banka Slovenska (NBS) mierne znížila odhad rastu slovenskej ekonomiky v tomto roku. Podľa jej aktuálnej strednodobej prognózy vzrastie hrubý domáci produkt (HDP) Slovenska medziročne o 0,6 percenta. Predchádzajúca predpoveď rátala s rastom o 0,7 percenta.

O niečo výraznejšiu revíziu rastu ekonomiky urobila banka na roky 2014 a 2015, pričom odhad sa v oboch prípadoch znížil o polovicu percentuálneho bodu. V roku 2014 porastie HDP Slovenska podľa predpovede o 2,3 percenta a v roku 2015 o 3,3 percenta. Dôvodom horších vyhládok sú podľa NBS nižšie investície a spotreba vlády, ako aj slabší zahraničný a domáci dopyt. Súkromná spotreba by sa mala len pomaly oživovať. Silnejšie oživenie príde na Slovensko zrejme až v roku 2015.

■ INFLÁCIA NA UZDE

Aktuálna predikcia NBS upravila smerom nadol aj odhady inflácie. Rast cien by mal v tomto roku dosiahnuť 1,7 percenta namiesto pôvodne odhadovaných 1,9 percenta, pričom pre budúci rok ostáva odhad rovnaký na úrovni 1,6 percenta. S postupným oživovaním slovenskej ekonomiky v roku 2015 však NBS očakáva aj zrýchľovanie inflácie. Odhad sa pre tento rok zvýšil o 0,1 percentuálneho bodu na 2 percentá.

■ ZAMESTNANOSŤ

V tomto roku bude na náš trh práce ešte stále vplývať spomalenie ekonomickej aktivity, s ktorým súvisí aj pokles zamestnanosti. Počas druhého polroka 2013 dôjde podľa NBS k poklesu zamestnanosti v súvislosti so zrušením 1 400 pracovných miest. Za celý tento rok tak zamestnanosť klesne medziročne o 0,8 percenta, pričom v roku 2014 narastie o 0,2 percenta a v roku 2015 o 0,5 percenta. Predikcia nezamestnanosti na tento

rok sa znížila o 0,5 percentuálneho bodu na 14,4 percenta. V roku 2014 dosiahne podľa predpovede jej miera hranicu 14 percent a v ďalšom roku 13,5 percenta. Vplyv na tento pozitívny vývoj budú mať najmä dočasné opatrenia slovenskej vlády.

■ INVESTÍCIÁM SA DARÍ

Záujem investorov o Slovensko rastie. Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO) v prvom polroku uzavrela osem investičných projektov za 320 miliónov eur. Vďaka týmto projektom by malo na Slovensku vzniknúť vyše 1 800 nových pracovných miest. V prvom polroku minulého roka pritom SARIO uzavrela tri investície s objemom 75 miliónov eur s potenciálom vytvorenia 840 nových pracovných miest. Investície uzavreté v prvom polroku tohto roka budú smerovať do výroby pneumatík, komponentov pre automobilový priemysel, spracovania kovov, sanitárnych výrobkov, elektronických výrobkov a do vybudovania centra zdieľaných služieb. Väčšina projektov smeruje do doteraz znevýhodnených regiónov. Najviac si polepšia Košický, Trenčiansky, Žilinský, Nitriansky a Bratislavský kraj.

■ RIZIKO OTVORENOSTI

Vlani dosiahla otvorenosť našej ekonomiky 186 percent HDP a bola tak najvyššia od vzniku Slovenskej republiky – upozorňuje analytička Poštovej banky Eva Sadovská. Hodnota tovarov a služieb, ktoré sa zo Slovenska v roku 2012 vyviezli, predstavovala na našom minuloročnom HDP takmer 96-percentný po-

POZNÁMKA

Žijeme nové časy. A veď prečo nie. Iba by bolo dobré, keby tie nové časy sprevádzali aj nové prístupy k zamestnancom. Najmä menšie firmy či prevádzky pod imperatívom mzdových úspor preradili mnohých svojich zamestnancov na dohody či živnosti.

Zamestnanec, alebo živnostník

Odvody si zaplať sám a za to, že môžeš u mňa pracovať, sa budeš správať ako môj zamestnanec na trvalý pracovný úväzok. Dodnes si takto uvažujúci a takto sa správajúci firemní šéfovia a manažéri neuvedomili realitu ekonomických vzťahov na svojom pracovisku. Oni totiž dávno prestali byť kádrováci a neobmedzení panovníci ako za bývalého režimu. Napriek tomu si dodnes myslia, že oni rozhodujú o tom, kde sa práve živnostník nachádza, kedy má nástup do práce, kedy si môže dovoliť obed či pracovné voľno, kedy musí či nemusí pracovať napríklad počas sviatočných či víkendových dní. Neuvedomujú si, že na každom pracovisku fungujú klasické dodávateľsko-odberateľské vzťahy. Vy zastupujete stranu odberateľa práce či služby a tí, ktorí to zabezpečujú, sú dodávateľia – napodiv – vaši obchodní partneri. Vy by ste mali vystaviť objednávku, čo veľmi radi nerobíte, a dodávateľ vám ju musí vybaviť s tým, že po skončení vzťahu, respektíve v jeho závere vám to vyúčtuje faktúrou. To je jeho jediná povinnosť voči vám. A vy platíte.

Mimochodom, to je povinnosť, na ktorú radi zabúdate zas vy. Nič viac, nič menej. Živnostník sa rozhodne, kedy ide na obed, ktorý si platí sám, sám sa rozhodne, či prácu vykoná tam alebo inde, a nie práve zo stoličky na druhej strane vášho šéfovského stola. Živnostník sa takisto sám rozhodne, kedy si spraví voľno, kedy sa vyberie na dovolenku. Ak vám táto jeho sloboda nevyhovuje, potom máte možnosť podľa Zákonníka práce ho zamestnať a podľa toho istého zákonníka od neho vyžadovať to, hento a tamto. Lebo potom je už „iba váš zamestnanec“, teda vo vašom mierne zaostalom ekonomickom myslení – otrok. Ale za taký luxus si musíte priplatiť! A ešte malý návod – ak zvolávate poradu s vašimi „zamestnancami“ živnostníkmi, nebulakajte na nich, zabudnite, že ste „niekto“, ste iba ich obchodný partner. A v obchode sa rokuje, predovšetkým – rokuje. Princípom takýchto rokovaní je korektnosť, vzájomná úcta a dôvera. Chceli ste predsa, aby to bolo pre vás lacnejšie!

Ivan BROŽÍK

NA MARGO

O rok si pripomenieme storočnicu vypuknutia prvej svetovej vojny. V nej sa rozpadli štyri veľké monarchie či ríše – osmanská, ruská, nemecká a rakúsko-uhorská. Koniec vojny a zánik monarchie tak viedol k vzniku Československa; Slováci sa stali štáttvorným národom. Aká bola cesta dejinami – malú, ale výrečnú časť možno vidieť v slovinskom meste Kobariid v miestom múzeu venovanom krvavým bojom na rieke Soča. Tie sa tu začali až v máji 1915.

Trasy vojny

Múzeum navštívil rad osobností, medzi nimi aj prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič. Ročne do tejto oblasti, ako aj do zvyšku Slovinska príde asi dva milióny turistov, najmä z Nemecka, je to teda prakticky takmer toľko, koľko má Slovinsko obyvateľov. Z vyše 5,3 milióna prenocovaní na nemeckých turistov pripadá 630 000 (podľa štatistiky z roku 2011), celkovo turistický ruch vytvára okolo dvanásť percent slovinského hrubého národného dôchodku.

Pokiaľ ide o samotné múzeum, postaralo sa o to, aby na šiestich miestach vysokohorskej túry obnovili to, čo sa zachovalo z bojových pozícií armád v prvej svetovej vojne. Vytvorili sa tak prakticky múzeá vo voľnej prírode. Jedna z trás sa začína v Logu pod Mangrtom a vedie na 2 208 metrov vysoký vrch Rombon, o ktorý sa tuho bojovalo. Na trase bojov prvej svetovej vojny, ktorou ročne prejde okolo 25 000 návštevníkov, sú fascinujúce panoramatické výhľady. Zachované zákopy a strelecké pozície, v ktorých boli rakúske delá ostreľujúce údolia, však pripomínajú, že v tejto krásnej prírode išlo o život. Cieľom talianskej armády bolo údoliami cez dnešné Slovinsko obchvatom preniknúť do Rakúska a obsadiť Viedeň. To sa ukázalo ako nezmyselný, nerealizovateľný cieľ, ktorý stál životy desaťtisícov talianskych vojakov, paradoxne však v horách okolo rieky Soča/Isonzo zomrela väčšina príslušníkov oboch frontov na týfus, úplavicu či v zime na omrzliny a ako obeť snehových lavín. Okrem toho tu zahynuli pri stavbe lanoviek v snehových lavínach aj ruskí zajatci, stovkám obetí spomedzi vyše desaťtisíc ruských zajatcov postavili pravostrannú kaplnku a pravidelne sa v nej konajú spomienkové pobožnosti.

O účasti Slovákov hovorí aj film Slováci na Piave z roku 2008. Jedným z autorov je Drahošlav Machala. Príbeh slovenskej účasti opísal aj Anton Hrnko, ktorý podobne opisuje cestu klubu slovenských generálov v roku 2010 na pamätne miesto bojov v prvej svetovej vojne. Kvalifikovane o účasti povolaných vojakov zo Slovenska do troch jednotiek – dvoch bratislavských a jednej v Győri – hovorí aj web časopisu Pezincan. Téma prvej svetovej sa venuje aj spisovateľ V. Apfel a rad ďalších, ktorých starí otcovia alebo príbuzní bojovali v jednotkách, ktoré sa dostali do Talianska na sočský front a na Piavu. Najznámejším sa stal tzv. trenciiansky drotársky pluk, ktorého okolo 3 000 príslušníkov bojovalo práve na Piave a pre veľké straty na životoch ich potom stiahli do Kragujevaca – a tamojšia vzbura sa stala široko známa aj sfilmovaná.

Dušan D. KERNÝ

Slovensko a Taliansko teraz spája to, čo ich kedysi dlhé roky rozdeľovalo

Hroby ožívajú, mŕtvi z nich vstávajú

Dušan D. KERNÝ – Foto: archív autora

Tu bojoval môj starý otec Ján Zitterberg z Gašparova, dnes obce v Slovenskej republike, členského štátu Európskej únie a Severoatlantickej aliancie. Každé slovo v tejto vete má svoj význam, svoje miesto, svoje takrečeno poslanstvo. Dnes tu niet hraníc. Voľne, bez toho, aby ste to vnímali, prechádzate hranice štátov, kde kedysi stáli proti sebe najväčšie armády vtedajšieho sveta.

Cintorin v meste Log pod Mangrtom.

Pred storočím tu zomrelo alebo sa zranilo vyše milión sedemstatisíc vojakov. Nikto to presne nezráta, len podľa starých rakúskych vojenských obvodov, z ktorých sa povolávali muži do armády, viete, ktorí vojaci boli alebo mohli byť Slováci, a podľa rakúskych vojenských ročeniek môžete zistiť aj konkrétne meno – pravda, ak boli dôstojníci.

■ NA RIEKE SOČA

Dnešní Slováci, najmä športovci vodáci, poznajú rieku Soča predovšetkým preto, že sa na jej horských prudkých tyrkysových vodách s bielou penou dobre raftuje. Rieka lemovaná dvojstisícovkami je uložená v pôsobivej horskej scenérii, na prvý pohľad vám nezáde na um, že sa práve tu, kvôli týmto kopcom odohrávali také krvavé a nezmyselné boje.

Taliansky sa rieka nazýva Isonzo a ako taká vošla do dejín najmä pre dvanásť vojenských operácií – dvanásť krutých bitiek. V tej poslednej rakúsko-uhorské a nemecké jednotky zahnali taliansku armádu na panický útek, talianski vojaci odhadzovali všetko, čo mali, zanechávali nielen techniku, ale aj pušky, bajonety, helmy, bol to chaotický, bezhlavý útek. Rakúsko-uhorská armáda – a naši starí otcovia v nej – tu vlastne zvíťazila. Tak sa naši starí otcovia zo 71. a 72. trenciianskeho a bratislavského pešieho pluku vlastne dostali k onej povestnej rieke Piave...

■ CESTA K PIAVE

Prešli sme tie kilometre autom, aj hlavné cesty ako kedysi lemované stromoradiami stromov, romantické, príjemné prostredie... Pred sto rokmi to bola cesta smrti alebo cesta, ktorou sa v panickom strachu utekalo pred záhubou, pred smrťou..., a tú smrť predstavovali aj strely či bajonety starých otcov povolaných do armády kdesi v Trenciianskej župe, povedzme v Bošáci... Sto sedemdesiat

kilometrov – taký dlhý bol útek (talianskych vojakov) a také dlhé prenasledovanie (rakúsko-uhorských a nemeckých vojakov) – až kým sa nedošlo k rieke Piava. Dnes, keď vidno úzky pásik vody a desiatky metrov suchého štrkového dna, treba riadnu predstavivosť, ako sa zrazu začala valiť vysoká voda záplav, ktorá urobila postupujúcim vojakom peklo zaživa, drámu, ktorá zostala na dlhé desaťročia v pamäti. Rakúsko-uhorské jednotky stratili 7 300 mužov, talianske mali 36 000 mŕtvych a 150 000 ranených. Už z týchto čísel si možno predstaviť, čo sa tam pri Piave 24. októbra 1917 odohrávalo... Tu nemôže človek prejsť iba tak, tu sa všetko vlastne dotýka nielen osobných, nielen národných, ale najmä spoločných dejín tohto územia, ktoré je – akoby paradoxom dejín – opäť jedným územím, takmer takým istým ako naša mapa bývalej monarchie...

■ UŽ MAJÚ MENÁ

Až teraz nastalo naplno obdobie, aby sme si uvedomili, pokiaľ až siahajú príbehy našich starých otcov, príbehy poznancí i bezmenných. Príbehy prostých ľudí, ktorých tu mli dejiny. Matica slovenská bola prvá, ktorá v Ponte di Piave na priečelí starobylej budovy mestského úradu pripevnila tabuľu na pamiatku našich a všetkých padlých – bola to prvá tabuľa z „nepriateľskej“ strany, všetky ostatné sú na pamiatku tých, ktorí bojovali proti „naším“, teda proti rakúsko-uhorským a nemeckým jednotkám...

Tabuľa Maticy slovenskej je tak symbolom uzmiernenia, symbolom toho, aby sme sa nespýtovali, koho sú to hroby, lebo sú to hroby nás všetkých. Nás príslušníkov modernej Európy. Zároveň tabuľa v Ponte di Piave slovenským mŕtvym, slovenským padlým vrátila ich meno. Neostali v bezmennom hrobe ani na bojisku, ale ani v dejinách. Hroby ožili, ožívajú dodnes a z nich vstávajú

mŕtvi, naši mŕtvi, naše dejiny – a naše poňatie dejín. Prirodzene bola to tabuľa – prvá tohto druhu – a pri nej samozrejme nechýbal Drahošlav Machala, ale ani Stano Bajanič so svojim povestným clivým nápevom Tu ma, bratia, nenechajte a pravdaže aj Dušan Čaplovič jednak preto, že je zrastený s našimi dejinami a jednak aj preto, že je ministrom práve tejto vlády....

■ PUTOVANIE DEJINAMI

Neputujeme len po bojiskách starých otcov na rieke Soča, na tom, čo sa nazývalo front Isonzo, ideme aj po ceste, ktorá má slovinský názov Pot Miru – Cesta Mieru. Jej znakom je drobný vtáčik. Cesta vedie okolo bezpočetných miest bojov – a cintorínov, na ktorých ležia státisíce vojakov. Odtiaľto až do dvesto kilometrov vzdialenej Foliny sa stretávame aj so slovenskou zástavou. Slováci nielenže zomierali na tomto bojisku, z porážky monarchie na tomto bojisku sa zrodil moderný slovenský štáttvorný národ...

Toto je miesto, kam by sme mali všetci chodiť – veď napokon všetci sme o ňom počuli. Veď kto nepočul o Piave? Koľko je rodín, ktoré si ešte dnes pamätajú rozprávania starého otca o tom, ako ich zaliala voda na Piave tak, že boli pod vodou a dýchali iba cez lauly – hlavne pušiek. Rozprávanie o Piave sa stalo legendou. V priebehu desaťročí a zmien režimov sa z bojov na Piave, bojov v radoch zaniknutej armády rozpadnutej monarchie stávali akoby žartovné príbehy, často výsmiešne. Slovo Piava vošlo i do slovenčiny aj pod iným významom – ako posmešné pomenovanie pre neustále rozprávania starých, ošumelých, obohratých príbehov, o ktorých nič nikto presne nevie, iba sa omieľajú dookola. A zrazu hroby ožívajú a mŕtvi z nich vstávajú. Buď s menom, alebo bez neho.

■ MÚZEUM SMRTI

Preto citujem tú vetu: Tu bojoval môj starý otec Ján Zitterberg z Gašparova... Citujem z pamätnej knihy múzea venovaného najväčšej a najkrvavejšej horskej vojenskej bitke v dejinách, vojny v horách tiahnucich sa od Álp až po Jadranské more, od švajčiarskych alpských hraníc, cez rakúske, talianske a slovinské hory. Je to múzeum o vojne v horách, o najväčšej, najkrvavejšej a najmasívnejšej vojenskej horskej operácii v dejinách. V hale múzea medzi mnohými vľajkami je aj slovenská – aj slovenskí vojaci v radoch rakúsko-uhorskej armády bojovali a zomierali na tomto fronte.

Kobarid sa v taliančine nazýva Caporetto a v nemčine Karfreit. Vľajky nad týmto mestom sa za minulých sto rokov menili často. Múzeum samotné vzniklo až v roku 1990 a len pred dvomi rokmi sa stalo súčasťou všeobecne uznanej oficiálnej siete múzeí. Dnes všade naokolo popri národných zástavách vejú aj vľajky Európskej únie.

■ HRANÍC NIET

Hranice prekračujete nespočtené raz, nezrátate, koľkokrát ste boli na slovinskej či talianskej strane. Iba podľa

priesmyku a názvu Strmec si pripomenieme, kedy sme prešli z rakúskej strany Álp na slovinskú. Naša prvá zástavka sa nazýva Log pod Mangrtom. Už samotná cesta je zázitok, otvorili ju 1. júla, pod previsom vyše stometrovej skaly striehne nebezpečenstvo, padajúce skaly, a aj veľkosť vozidiel je obmedzená, nanajvýš dva metre, do toho sa naša šesťmiestna Lancia z továrne Chrysler v Rakúsku pohodlne vmestí, samozrejme najmä preto, aká vodičská kvalita je za volantom...

Log pod Mangrtom sa mení. Na jar tu pribudol pamätník bosenských vojakov, nový štát Bosna a Hercegovina sa rozhodla postaviť osobitný pamätník svojim padlým. Je to obrovský balvan prerastený zlatými žilami, balvan ťažkého osudu a stratených životov. Je jedno, že to boli vytrvalí a odhodlaní bojovníci v radoch rakúsko-uhorskej armády. Na pekne upravenom a udržiavanom cintéri na prvý pohľad vidno hroby padlých Bosniakov – kým ostatní majú kríže, bosnianske majú ploché plechový náhrobník.

Cintorín sa dvíha hore do kopca v štyroch terasách, rástol, zväčšoval sa postupne, pochovávalo sa podľa rokov, z toho jasne poznať, že pôvodný malý priestor pri kaplnke nestačil a nerátalo sa s tým, koľko ľudí tu zahynie. Vlastne, akoby nebolo dôležité, koľko ľudí tu zahynie...

Boje boli nezmyselné, najmä z talianskej strany, keď velitelia hnali vojakov útočiť do kopca, boli chvíle, keď rakúsko-uhorské jednotky volali, prosili Talianov, aby neútočili, nedriapali sa do kopca, lebo sú pre ich guľometnú paľbu jednoduchým cieľom, doslova ich kosili...

Kaplnka stojí dolu pri ceste a koniec cintorína o niekoľko sto metrov vysoko v kopci. V polovici veľké súsošie pražského sochára Ladislava Kofránka – monarchia a cisár pán neboli v prvej ČSR isteže obľúbení, iná vec je však hold, ktorý týmto vzdával český, pražský sochár padlým vojakom mnohých národností. Hrdosť na bojovnosť bosnianskych vojakov a rakúsko-uhorských horských strelcov pri obranných bojoch na vrchu Rombon vyrastala z prežitých útrap. A tie s nimi žili aj dávno po tom, čo monarchia zanikla...

Vďaka dobrovoľným zbierkam, ktoré v Rakúsku trvajú nepretržite od roku 1918 doteraz, sa uchovali aj cintoríny padlých, spomienka nielen na nich, ale aj na nezmyselnosť vojny.

■ MAPY EPOCH

Máme dve mapy. Jednu historickú mapu Rakúsko-uhorskej monarchie a druhú najnovšiu mapu celej oblasti. Za niekoľko dní putovania prejdeme niekoľko štátov – no vlastne sme nikdy nepustili územie bývalej monarchie. Heinz pozná celú oblasť dopodrobna, je presný, dôsledný, vzdelaný a je výnimočne dobrý organizátor. V kabariidskom múzeu si pozrieme dejiny dvanástich bitiek na rieke Soča/Isonzo, prezrieme si plastickú mapu, kadiaľ prebiehali bojové línie v duchu vojenskej zásady vtedajších čias, že treba držať a udržať vrcholce pohorí, kopce – línie šli doslova vedľa seba, pre nás je to v mnohom ešte stále nedostatočne vyrozprávaný príbeh. Na cintoríne v Logu je 800 mŕtvych; na cintoríne v Redipuglii sa to presne nevie, odhad hovorí 14 000 až 15 000 vojakov – padlých rakúsko-uhorskej armády, značná časť – tá bezmenná – je totiž v masových hrobách. Stará sa o ne Marcello, platí ho obec, tej na to však prispieva z dobrovoľných zbierok rakúska organizácia Čierny kríž, jej odbočka zo Štajerska. Vďaka tomu sa zachovali aj hroby našich mŕtvych. Jeden z nich sme hľadali a aj naši podľa mena. Hrob Štefana Benka...

Talian Marcello sa stará o hroby.

Tomáš Masaryk a Edvard Beneš praktizovali tvrdú proticirkevnú politiku Hlinka sa postavil za slovenských katolíkov

Eva ZELENAYOVÁ – Foto: archív

Na to, aby sme pochopili konanie Andreja Hlinku, mali by sme poznať dobu, v ktorej žil a pôsobil. Predovšetkým je neodškriepiteľné, že Hlinka citlivo vnímal krivdy páchané na slovenskom národe. Obdobie do roku 1918 nežičilo Slovákom v ich úsilí o národnú rovnoprávnosť. Po vzniku Česko-Slovenska sa Slováci ocitli v asimilačnej pasci. Hlinka však svoj národ neopustil. Riskoval prenasledovanie, väznenie, ale nevzdal sa myšlienky na samostatnosť. Jedinečný obraz o vzťahu pražskej administratívy k Slovensku, a najmä k cirkvi poskytuje historička Emília Hrabovec v knižke Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov. Dokumenty sú uverejnené v pôvodnom jazyku, najmä v latinčine a taliančine, a preto ich autorka uvádza krátkymi registmi. Nasledujúce citácie sú z tejto publikácie.

Nuncius Clemente Micara pôsobil v Československu od októbra 1919, takmer štyri roky. Zanechal správu, z ktorej citujeme: „Voči Slovensku sa české elity správili ako voči dobytej krajine a otvorene deklarovali program odkresťančenia Slovenska. Sú presvedčené, že náboženská otázka je hlavnou prekážkou zjednotenia Čechov a Slovákov, a preto sa usilujú odpútať Slovákov od náboženstva, aby tak odstránili hlavný pilier ich rozdielnej identity. (...) Na Slovensku sa každým dňom šíri odpor voči Čechom a aj ľudová strana musela opustiť spoločnú frakciu s českými lídrami podporujúcimi vládu, pretože ohrozovala postulát autonómie a riskovala stratu podpory národa.“

Vznik republiky nastolil problém diecéz. Niektoré z nich štátne hranice rozdelili, takže cirkev musela riešiť ich obsadenie na území Slovenska. Najzložitejšou sa ukázala bývalá ostrihomská diecéza. Podstatná časť z nej ostala na Slovensku. Bolo potrebné navrhnúť biskupa do Trnavy. Citujeme (E. Hrabovec, str. 57): „Na štátnom sekretariáte vládlo všeobecné presvedčenie, že vzhľadom na napäté vzťahy medzi Cirkvou a štátom, resp. Svätou stolicou a Československom, na ťažkú situáciu v generálnom vikariáte a na tvrdý protináboženský zápas, ktorý tam (na Slovensku) Česi vedú proti náboženstvu i dobrým mravom, aby odkresťančili ten dobrý národ, bolo potrebné menovať silného a energického kandidáta. Takým sa zdal byť predovšetkým Andrej Hlinka. Andrej Hlinka nebol v Ríme neznámy. Zakladateľ a až do svojej smrti predseda Slovenskej ľudovej strany, prvej masovej slovenskej politickej strany založenej v roku 1905 a obnovenej v katolícko-autonomistickom základe v roku 1918, rýchlo priťahol na seba pozornosť Svätej stolice. Rim oceňoval predovšetkým jeho kňazské nadšenie, rímskeho ducha, vieroučnú pevnosť, rozhodnosť a silu, s ktorou bránil cirkevné záujmy a bojoval proti vnútrocirkevným reformným pokusom. A napokon neúnavnú aktivitu a podnikavosť, ktorými sa bojovník kňaz vyznačoval. Viedenský nuncius Valfré di Bonzo ho preto už v máji 1919 navrhoval za nového spíšského biskupa a v jeseni 1919 za apoštolského vikára pre Slovensko a prvý pápežov zástupca v Prahe Clemente Micara ho uviedol hneď na prvom mieste svojho zoznamu kandidátov na biskupstvo, ktorý vypracoval vo februári 1920. Hlinkova kandidatura sa však čoskoro ukázala byť politicky nerealizovateľnou a stroskotávala na jednoznačnom, nie pražskej vlády.“

■ HLINKA IM PREKÁŽAL

Nuncius Marmaggi (14. 5. 1924) kardinálovi Gasparrimu „odporúča, aby sa s ministrom zahraničia Benešom vo Vatikáne rokovalo aj o obsadení biskupstiev na Slovensku. (...) Minister zahraničia bez udania dôvodu systematicky vylučuje kandidátov Svätej stolice.“ Kardinál Gasparri (29. 5. 1924) informuje nuncia Marmaggiho „o priebehu rokovaní 17. mája 1924 s ministrom Benešom. (...) Kardinál jasne vyhlásil, že Svätá stolica si nárokuje úplnú slobodu pri výbere pastierov duší, o to väčšími, že Československo ako laicistický štát samo uznalo nekompetentnosť v posudzovaní kvalít duchovných osôb. Beneš namietol, že jeho vláda odvádza svoje nároky od starých rakúskych práv a navrhol, aby sa postupovalo prípad za prípadom a vláda navrhovala kandidátov, z ktorých by Svätá stolica vyberala, čo vatikánska strana okamžite zamietla s tým, že nie vláda, ale Svätá stolica má právo nominovať kandidátov, a vláde priznáva iba právo vyjadriť prípadné

námietky politického charakteru. (...) Beneš nakoniec prešiel do útoku a otvoril otázku činnosti Slovenskej ľudovej strany a Andreja Hlinku. Dostal odpoveď, že keď má konkrétne obvinenia, môže ich predniesť pražskej nunciature. Keď Beneš vyšiel so starými obvineniami, že Svätá stolica je nepriateľská voči republike, odpovedalo sa mu, že keby bola Svätá stolica chcela robiť vláde problémy, bola by za apoštolského administrátora do Trnavy vymenovala Hlinku namiesto Jantauscha.“

Nuncius Micara v roku 1922 píše kardinálovi Gasparrimu: „Slovenské strany s výnimkou komunistov a sociálnych demokratov reklamujú splnenie autonomistického prísľubu daného v Pittsburskej dohode, ale dosiaľ zbytočne. Hlinka sa v roku 1919 odobral dokonca na mierovú konferenciu v Paríži, ale po návrate bol zatknutý. (...) Maďarskí kresťanskí sociáli privítali Hlinkovo rozhodnutie vystúpiť zo spoločného parlamentného klubu s českými lídrami, žiadajú však pre maďarskú menšinu na Slovensku „autonómiu v autonómii.“

Hoci slovenský klérus bol po páde monarchie takmer neznámy, už šesť rokov po vzniku štátu dokázal rozpoznať nové nebezpečenstvo. Citujeme (E. Hrabovec, str. 74) : „V predvečer Vianoc 1924 vydali slovenskí biskupi pastiersky list, v ktorom zakázali katolíkom účasť v protikatolíckych stranách a spolkoch akéhokoľvek druhu, vrátane vládou preferovaného a subvencovaného Sokola, a vysvetľovali sociálne a morálne nebezpečenstvo, ktoré hrozilo pri uskutočnení komunistických a socialistických doktrín.“

Pastiersky list vyvolal obrovskú nevlú pražskej vlády. Píše o tom (28. 2. 1925) nuncius Marmaggi kardinálovi Gasparrimu. Citujeme: „Pred Vianocami slovenskí biskupi publikovali pastiersky list proti protikresťanským, osobitne socialistickým a komunistickým združeniam. List zalarmoval vládu i protikatolícku verejnú mienku, ktorá ho označila za

kriminálny čin stíhateľný zákonom. (...) Niekoľko dní po zverejnení pastierskeho listu začala polícia habať jeho kópie a predvolávať farárov, hroziac im ťažkými sankciami, a socialisti a komunisti organizovali rôzne protikatolícke demonštrácie. (...) V rôznych diskusiách nuncius dokazoval, že výpovede pastierskeho listu slovenských biskupov sa nachádzali aj v analogických vyjadreniach holandských, nemeckých, švajčiarskych a iných biskupov a v konzistoriálnej alokúcii Pia XI. z predchádzajúceho decembra, že biskupi nikoho nenúti, aby bol katolíkom, ale kto ním slobodne chce byť, musí akceptovať princípy katolíckeho učenia, a že list bol potrebný, aby bránil kňazov, ktorí čelili rôznym obvineniam...“

■ NEOHROZENÝ KŇAZ

Svätá stolica odmietala vyslať do Československa nuncia, pokiaľ sa nezmení prístup vlády ku katolíckej cirkvi. V septembri 1925 chargé d'affaires Arata informoval kardinála Gasparriho o situácii pred blížiacimi sa parlamentnými voľbami: „Na Slovensku sa hlavný zápas vedie medzi agrárnikmi a Hlinkovými ľudákmi. Hlinkovu pozíciu posilnil nedávny konflikt medzi Vatikánom a vládou, ktorej agrárnici slúžia. Neohrozený a verný kňaz Hlinka vie, že jeho boj proti českému elementu je boj proti ateizmu a husitizmu, ktorí využívajú každý prostriedok, aby odkresťančili Slovensko. Hlinkove zásluhy sú v tomto ohľade obrovské. Veľmi trápny dojem zanechala skutočnosť, že strana mons. Šrámka sa rozhodla kandidovať aj na Slovensku, a Šrámek, ktorý je v Česku ochotný priniesť všetky obeť, ktoré od neho socialisti vyžadujú, sa na Slovensku neštíti bojovať proti katolíckym bratom. Tento krok, ktorý vyvolal pohoršenie medzi slovenskými ľudákmi, považuje Arata za poburujúci...“

Arata 21. októbra 1926 píše kardinálovi Gasparrimu: „Dňa 13. októbra 1926 sa sformovala Švehlova vláda. Slovenská ľudová strana do nej nevstúpila, ale pri hlasovaní v parlamente ju podporí. Rokovania so Slovenskou ľudovou stranou, ktoré viedol slovenský agrárnik Hodža, zatiaľ pre autonomistické požiadavky strany a Hlinkov pobyt v Amerike nevedli k dohode. (...) Napriek odporu všetkých vládnych strán zotrval v kabinete na nátlak prezidenta Masaryka, ktorý hrozil rozpustením parlamentu, minister Beneš.“

V roku 1926 viedla Hlinkova strana rozhovory o vstupe do vlády, ale za istých podmienok. Hlinka sa z dojednaných podmienok tešil predčasne a vatikánskeho diplomatu Aratovi 11. decembra 1926 napísal list, „v ktorom ho informoval, že sa so Švehlovou vládou dohodol na nasledovných podmienkach vstupe do vlády: Dvaja ministri, krajinské zriadenie, menovanie Krajinskej školskej rady pre Slovensko, úprava vzťahov so Svätou stolicou, odmietnutie ministerského kresla pre Beneša. „Periculum rubri terroris“, nebezpečenstvo červeného teroru je odvrátené“, uzatváral nadšene Hlinka.

■ AUTONÓMIA NEBOL SEN

Arata v novembri 1926 píše kardinálovi Gasparrimu: „Vstup Slovenskej ľudovej strany do vlády je temer istý, neuskutoční sa však skôr než o mesiac, aby bolo možné pripraviť administratívnu reformu, ktorá zrealizuje regionálnu autonómiu Slovenska a zachráni prestíž Hlinkovej strany voči jej voličom. Každá strana koalície sa dnes usiluje pripísať si zásluhy za tento výsledok. Najnehanebniejšie je správanie Šrámkovej strany, ktorá naďalej vedie na Slovensku nelojálny boj proti Hlinkovej strane, sejc nerovnosť medzi klérus a ščasti aj episkopát.“

V januári 1927 informoval Arata kardinála Gasparriho: „Dňa 15. decembra bola oznámená dohoda medzi ľudákmi a vládou na nasledovných základoch: a) ministerstvo pre správu Slovenska bude zrušené, slovenské záležitosti budú provízorne spravované direktóriom zloženým z troch slovenských ministrov, kým nebude uskutočnená administratívna reforma; b) namiesto ministerstva bude mať Slovensko krajinského prezidenta, päťčlenný krajinský výbor a desaťčlennú radu; c) popri administratívnej autonómii dostane Slovensko aj školskú a kultúrnu autonómiu. Novými ministrami sa stali Dr. Jozef Tiso pre zdravotníctvo a Dr. Marek Gažík pre unifikáciu zákonov. Vládna pravica, resp. občianska tlač komentovala vstup ľudákov do vlády ako ďalšiu konsolidáciu republiky, zatiaľ čo ľavicová tlač zdôrazňovala údajné upevnenie „reakčných a antisociálnych“ tendencií. (...) V časopise Slovák Hlinka vyhlásil, že sa neobáva obvinenia, že získal málo, pretože autonómia Slovenska spočíva predovšetkým v chlebe a v kultúrnej a náboženskej slobode. Vstupom do vlády chcú ľudáci brániť Slovensko pred novým červeným nebezpečenstvom, súc presvedčení, že pre svoj rozvoj potrebuje pokoj a mier. Vstup ľudákov do vlády neznamená rezignáciu na autonomistický program, ale naopak, rozširuje akčný rádius slovenských katolíkov. Musí prestať prílev českých úradníkov na Slovensko. Krajinské zriadenie je iba prvou splátkou na uskutočnenie Pittsburskej dohody. Všeobecne bola veľmi pozitívne prijímaná okolnosť, že Hlinka nechcel využiť vstup svojej strany do vlády na uspokojenie osobných ambícií a odmietol ministerský post.“

REFLEXIA

Často sa stretávame s tvrdením, že slovenské dejiny sú plné bielych miest. Menej už s vysvetlením prečo? Niektorých politikov to zvädza k tvrdeniu, že nemáme nijaké dejiny. Nie je to pravda. Slovenské dejiny sú nerozlučne späté s dejinami katolíckej cirkvi. Ibaže od vzniku Česko-Slovenska až do roku 1989 elity ovládajúce štát boli vyslovene nepriateľsky orientované proti cirkvi a jej predstaviteľom, najmä však voči vatikánskej kúrii.

Nevisíme vo vzduchoprázdne

Zvykneme hovoriť o komunistickom útlaku cirkvi, poznáme históriu prenasledovania kňazov, rehoľníkov i laických veriacich po druhej svetovej vojne, ale akosi tu vždy spájame s prvou Slovenskou republikou a kňazom v jej vedení. Menej sa už vie o proticirkevne zameranej politike prvej Česko-Slovenskej republiky, ktorá mala najmä pre Slovensko veľmi zhubný dosah.

Vlani vyšla knižka profesorky Emílie Hrabovec Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov a akoby mávnutím prútika hneď zaplnila mnohé biele miesta našich nedávnych dejín. Vari preto sa knižka nemôže predávať na knižnom trhu? Nebodaj by ublížila čechoslovakistom a ateistom, priamym dedičom politiky, ktorá bola Slovákom vnucovaná od roku 1918 až do roku 1989, s výnimkou rokov 1939 – 1945? Výklad slovenských dejín bez objasnenia tých cirkevných visí vo vzduchoprázdne. Nemá nijakú oporu.

Množstvo politických väzňov komunistického režimu spomína na obdobie prvej Slovenskej republiky s veľkou úctou. Pri otázke prečo hovoria – vyhovoval nám. Našej náboženskej a mravnej podstate, nášmu presvedčeniu. Štátna ideológia pred vznikom a po zániku samostatného slovenského štátu, nepriateľská voči cirkvi, nemohla ho hodnotiť inak ako negatívne. Ukazuje sa, že nielenže nebola vôľa, ale bol dokonca zámer dejiny Slovákov zamlčovať, prekrúcať, účelovo prezentovať. A to uvažujeme iba o období po roku 1918, keď Slováci boli štátotvorným národom.

Po prečítaní spomínanej publikácie stráca gloriolu aj tátičko Masaryk, tak urputne Slovákom vnucovaný ako vzor demokrata. Slováci sa v spoločnom štáte necítili dobre preto, lebo sa k nim nesprával ako demokrata. Ponižoval ich a usiloval sa z nich spraviť beztvare a duchovne prázdne stádo. Mali zabudnúť na vlastné dejiny, na dedičstvo otcov a vyznávať náboženstvo podľa želania Masaryka a Beneša. Kňaz Andrej Hlinka sa postavil na stranu utlačaného národa a trval na autonómii, v ktorej videl záchranu pred stratou identity. Žiadal dodržiavanie dohôd od ľudí, ktorí málokedy dodržali sľuby. Aj preto boj za slovenskú samostatnosť trval tak dlho. Hlinka sa jej nedožil, ale celý život o ňu bojoval. A zdá sa, že proti niektorým tiežslovákum musí bojovať aj po smrti.

Eva ZELENAYOVÁ
Viac aj na strane 16.

REFLEXIA

Kedysi za hlbokého socializmu boli v sále Malej scény SND v Bratislave natiahnuté elektrické dróty s nápisom: **Nedotýkajte sa vysokého vedenia. Toto heslo sme si osvojili až do dnešných dní. Nekritizujeme ani Európsku úniu, ani svetovú politiku USA, hoci pokusy boli, ale iba paušálne. Spomeňme si na ostrého euroskeptika, bývalého prezidenta Českej republiky Václava Klauza, ktorý sa nebál Brusel prirovnať k dakedajšej Moskve.**

Pravda si žiada každodenný boj

Ale až teraz Francúzsko tvrdilo a otvorene kritizovalo Európsku komisiu a celkom konkrétne jej predsedu José Manuela Barrosa za politiku, ktorá ohrozuje demokraciu, presnejšie za úsporné opatrenia. Pravda, Francúzi sú v tomto výnimoční. Prezident Jacques Chirac si dovolil kritizovať Spojené štáty za vojnu v Iraku, dôsledkom čoho bolo, že obľúbené pomfritky, ktoré dovtedy Američania volali „francúzske“, začali nazývať pomfritky Slobody. Ale vojna v Iraku pokračovala aj s nedozerými následkami. Okrem popráv zopár politikov nevyriešila nič a podobne je to s vojnou v Afganistane. Americká politika zastrasovania, za ktorú ju vlastne nikto nekritizuje, dostáva trhliny. A Washington v nej pokračuje.

Po 11. septembri 2001 nastúpila v USA paranoja, strach o vlastnú bezpečnosť. „Spojené štáty sú krajinou posadnutou národnou bezpečnosťou a všetko tomu podriaďujú.“ Pochopiteľne, nik im zas neodporuje. Sú to slová známeho amerického režiséra Olivera Stonea, scenáristu, producenta a vojnového veterána z Vietnamu, držiteľa troch Oscarov. Na filmovom festivale v Karlových Varoch o Čechoch a Slovákoch povedal: „Všetci ste sa stali ovcami, stali ste sa všetci Američanmi. Počul som názor, že s Američanmi je lepšie než s komunistami. Ale to naozaj nie je iná cesta?“ Tá sa podľa neho črtá v Južnej Amerike a on sám je známym ľavičiarom a podporovateľom juhoamerických politických lídrov.

Kedysi sa Európa vedela postaviť za svoje názory, vedela kritizovať Spojené štáty. Dnes to tak nie je a Spojené štáty sa stali mŕtvymi chrobákmi, odolnými voči iným názorom, voči kritike. Na margo Česka a Slovenska Stone povedal: „Prepáčte, že urážam vaše krajiny, ale mali by ste sa Spojeným štátom postaviť. Nedovoľte im, aby úplne ovládli svet. Svet potrebuje byť vyvážený.“

Washingtonu súčasný pomer vyhovuje. George Bush slúbil Gorbačovovi, že NATO sa nebude rozširovať. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa mohla skončiť studená vojna, ale Clinton aj Bush mladší pokračovali v Reaganovej politike zastrasovania. Európa namiesto kritiky ich v tom nasledovala.

Dnes Stone za svoju veľkú úlohu považuje vyvažovať „zlé stredoškolské učebnice dejepisu“. Sériu dokumentov nakrútil preto, lebo „kedysi vymývali v škole mozog jemu a teraz ho už vymývajú aj jeho synovi“. Za Pravdu bojovali Gándhí, Björson aj Albert Schweitzer. Boli proti bezprávii, rovnako ako bývalý technik amerických tajných služieb Edward Snowden. Sú to príklady, ktoré by kritickému občanovi nemali zostať ľahostajné.

Peter JÁNOŠÍK

V posledných dvoch desaťročiach sa v Dunaji už takmer nebagruje

Poklad a ešte aj istota ležia na dne rieky

Ján ČOMAJ - Foto: archív SNN

Dunaj z Álp a jeho predhorí prináša pre laika ťažko predstaviteľné množstvo štrku a pieskov. Do vybudovania nemeckých a rakúskych dunajských hydrocentrál to bolo priemerne ročne 630 000 kubických metrov, ktoré sa takmer všetky ukladali v jeho koryte na našom území. Aby sa obmedzilo zanášanie rieky a nezvyšovala sa hladina toku, čo by zväčšovalo nebezpečenstvo povodní a zároveň bránilo plynulej plavbe, koryto rieky sa pootivito a sústavne bagrovalo. Do novembrového prevratu v roku 1989.

Vodné dielo Gabčíkovo tohtoročné záplavy na Dunaji nezaskočili.

Sústavné úpravy rieky sa začali už v 19. storočí. Len v desaťročí 1886 – 1896 pri veľkej úprave hlavného toku a likvidovaní niekoľkých ramien v okolí Bratislavy sa na posilnenie brehov okrem dvoch miliónov kubických metrov kameňa vykopalo z koryta rieky asi štyri a pol milióna kubíkov štrkových nánosov. Bola to v celoeurópskych rozmeroch nezvyčajne veľká úprava. Sledovala dva ciele – obmedzenie záplav a ich dôsledkov a zlepšenie plavebnej dráhy v bratislavskom úseku. Vyžadoval si to stále väčší plavebný ruch. Pripomeňme, že paroplavba na Dunaji sa začala takmer pred dvesto rokmi – v roku 1818 – a od roku 1831 už fungovala aj pravidelná osobná lodná doprava medzi Viedňou, Bratislavou a Budapešťou.

■ DNO STAVALO ULICE

Aj tak by sa dalo povedať – zo štrkov dunajského dna sa nielen zvyšovali hrádze, ale zároveň vznikali pevné podnože pod budúce ulice a námestia. Rybárska brána bola kedysi na dunajskom brehu – a dnes je súčasťou Hviezdoslavovho námestia. Nábřežie, na ktorom stojí niekdajší Park kultúry a oddychu a dnes luxusné apartmány a hotel Kempinski, vzniklo až po roku 1935 zasypaním časti starého koryta, pričom sa spotrebovalo asi dvestotisíc kubíkov štrku získaného z dunajského dna. Dunajská ulica má svoj názov ešte z čias, keď bola nábřežím Dunaja a na mieste súbežnej ulice stál ostrov Groessling, po ktorom dnes nesie ulica názov – len s malou transkripčnou zmenou. Získanie

lukratívnych stavebných plôch doslova v centre Bratislavy bolo teda akosi pridanou hodnotou bagrovania koryta.

V čase prvej CSR sa z Dunaja vybagrovalo 600 000 kubických metrov materiálu, prevažne vysoko kvalitného štrku. Používal sa, pravdaže, pri opevňovacích prácach na dunajských hrádzach, ale veľká časť išla na stavby ciest, do základov objektov, na spracovanie prefabrikovaných stavebných dielcov a stavali sa z neho aj vojenské opevnenia pozdĺž hraníc s Nemeckom, do ktorého už patrilo aj Rakúsko po anšluse.

■ ZABUDNUTÝ DANIŠOVIČ

Spisovateľ literatúry faktu Jozef Dunajovec vo svojej publicistike niekoľkokrát upozorňoval na odkaz duchovného otca Oravskej priehrady, vážskych kaskád i veľkorysého vodného diela Gabčíkovo profesora Petra Danišoviča – vážiť si poklad, ktorý nám Dunaj prináša z Álp a v plnej miere ho využívať. V knihe Projektantova odysea, ktorá je skvelým životopisom najväčšieho slovenského staviteľa vodných diel, venuje pozornosť aj dunajským štrkom a Danišovičovmu vzťahu k nim. Profesor Danišovič ich charakterizoval ako dokonalý a nezničiteľný stavebný materiál, ktorý má ideálne statické a pevnostné vlastnosti, nezvetráva, nedrobí sa, netráha ho mráz, nekoroduje a prakticky naň ani nepôsobí erózia. A Danišovič o Dunaji vedel azda všetko. Aj keď sa ani meraním nedalo množstvo tohto bohatstva presne stanoviť, odhadoval ho na miliardy kubických metrov, ktoré stále pribúdali a dunajský

prúd ich ďalej takmer už neodnášal, nielen pre hrušovskú zdrž a gabčíkovské vodné dielo, ale najmä pre profil dna, meandre a slabší prúd rieky na našom území v porovnaní s Nemeckom a Rakúskom, kde má Dunaj väčší spád.

Danišovič zdôrazňoval potrebu sústavného bagrovania Dunaja z týchto dôvodov:

- zlepšovanie plavebných podmienok a ich udržiavanie aj pri nízkom stave vody,
- prehlbovanie koryta rieky, a tým vytvorenie podmienok na rýchle odtokanie čoraz väčšieho množstva vody, teda zmenšovanie nebezpečenstva záplav,
- získavanie materiálu na zvyšovanie a spevňovanie hrádzí priamo na mieste,

• nestráca sa pôda, ako keď sa odkrývajú ložiská v okolí riek, kde pod ornícou ležia jej štrkopieskové nánosy – tu radil len obmedzenú ťažbu, ak sa v blízkosti pripravujú veľké stavebné diela (napríklad diaľnice), aby sa ušetrilo na doprave, zároveň však ťažbu využiť na vznik vodných areálov a malej rekreácie (tak vznikli napríklad Senecské jazerá, ale aj rekreačné a športové areály – povedzme na bratislavskom Štrkovci alebo v blízkosti Gabčíkova).

Slovenskí vodohospodári, zväčša bývalí poslucháči pána profesora, jeho rady rešpektovali. Zlepšená technika dolovania štrkov, najmä nasadenie plávajúcich korčekových bagrov postupne umožnili na slovenskom Dunaji taký objem ročnej ťažby, aký sa dosiahol dovedna za celých dvadsať rokov prvej republiky – 600 000 až 700 000 ton štrku ročne, vrátane ťažby Maďarov na spoločnom úseku rieky.

Prišiel november 1998 – a na profesore rady akoby sa bolo zabudlo.

■ CHÝBA KOMPLEXNOSTÍ

Dnes aj v súvislosti s Dunajom jestvuje zrejme niekoľko spoločností či firiem – súkromných, štátnych alebo aspoň so štátnou účasťou – a každý si hľadá svoje. Bagrovanie štrkov je nákladnejšie ako odkrývanie ložísk na suchej zemi. Na rozdiel v kvalite sa až tak nehládí, strata pôdy či pozemkov ťažiaceho netrápi, to nie je jeho starosť, a tak sa veselo odkrývajú nové a nové ložiská štrkopieskov – najviac v oblasti výstavby diaľnic a priemyselných parkov. Zo slovenskej pôdy sa nevytráca len územie autoštrád, výrobných komplexov, logistických centier a nákupných stredísk, ale aj hektáre zeme, odkiaľ sa odváža materiál na ich základy, parkoviská a prístupové cesty. Takto vznikajú aj nové úseky diaľnice a rýchlostných ciest, tak sa chystá i rozširovanie štvor-

prúdovej komunikácie Bratislava – Trnava na šesťprúdovú, tak sa staval River Park či komplex Eurovea – obe priamo na dunajskom brehu. Starého Lafranconiho by chytil infarkt a pán profesor Danišovič by neveril vlastným očiam. A medzitým sa povodňové stavy Dunaja vyšplhali v Bratislave už nad desať metrov!

Keď pre nič iné, tak už pre tento dôvod je nevyhnutné obnoviť sústavné bagrovanie Dunaja. Ak takto komplexne nie sú povinné rozmyšľať firmy, čo spravujú Dunaj, štát takto rozmyšľať musí.

■ ZDROJ JE PORUKE

Európska únia sa rozhodla takmer úplne, len s malou účasťou jednotlivých krajín, financovať protipovodňové opatrenia na riekach, ktoré – vlastne už každoročne – hrozia katastrofálnymi záplavami. Dunaj je aj po nedávnej skúsenosti na prvom mieste. Povodne zasiahli nielen územia od nás počnúc smerom dole, ako zväčša v minulosti, ale aj nemecké a rakúske mestá. Istotne aj to prispelo k takémuto rozhodnutiu. To teraz nie je dôležité. Dôležité je, aby sme do projektu na získanie európskych fondov nezabudli zaradiť náklady na bagrovanie dunajského dna.

Ako sme sa zo správ v čase nedávnej dunajskej povodne dozvedeli, nový systém prenosných hrádzí stál tridsaťpäť miliónov eur. Veľký peniaz! Vyše miliardy slovenských korún! Takmer celý (a možno aj celý, neviem to posúdiť) sa vyplatil už pri jednom použití. O priemerné meter nižšie hladiny pri doteraz najväčších povodniach v roku 1876, 1899, 1954, 1965 a 2002 narobili neporovnateľne väčšie, možno tisícnásobne väčšie škody. Navyše tento systém, zdá sa, nehrozí pretrhnutím ako hrádza pri Patinciach 15. júna 1965 alebo o dva dni pri Čičove, keď voda nevytopila len okolie Dunaja, ale zaliala väčšinu Žitného ostrova, zmieta stovky domov a najúrodnejšie polia sa zmenili na jazerá s uhynutým dobytkom, prascami, hydinou i lesnou zverou na hladine. Prenosné a nastaviteľné hrádze sú preto obrovským prínosom.

Aj tento fantastický klad má však svoj tieň: pomáha zvyšovať hladinu spodných vôd. Je to prirodzené. Hladina rieky a úroveň spodných vôd v najbližšom okolí sa správajú podľa zákona spojených nádob. Čím vyššia je povodňová hladina rieky, tým vyššie sa snaží vyšplhať aj spodná voda v blízkosti toku. V Bodíkoch, vo Vysokej pri Morave alebo v Devíne by sa nič vážne nebolo stalo, keby obydli a záhrady nevytopila spodná voda. Ak by sme však dno Dunaja čo len posledných päť rokov bagrovali, bolo by koryto rieky nižšie, hoci o pol metra. Mali by sme, povedzme, dva-tri milióny kubíkov kvalitného štrku na výstavbu potrebných diaľničných obchvatov Bratislavy, dali by sme Maďarom, aby mohli dobudovať ten kúsok diaľnice k nám, čo im pod Rusovcami chýba, rozšírili by sme úsek od Zlatých pieskov do Trnavy. A ešte by nám vari aj zostalo. A spodná voda by v Devíne bola vyšla nad terén o pol metra menej. Aký je to rozdiel, to by vedel živo opísať každý, kto mal v dome pol metra vody.

Takže – bagrovat! Za pomoci EÚ. Je to obrovská príležitosť.

nakým obdivom ako ja by hľadel na čerstvého otca Jana, ktorého som objavil na tejto stanicičke a ktorý výdatne užíva výhody slobodnej dlhovekosti.

Jasně, že aj tu sa vyskytol neslušný posmievač. (Nemusia byť len v politike.) Zarypol do Jana, že či sa tie dvojičky vôbec naňho podobajú? Lebo najmä jeden mladý sused... Nedopovedal. Jano sa hrozivo vztyčil a pevnejšie zovrel sukovicu, ktorú som dovtedy pokladal za pomocnú barlu, ale posmievač nečakal. Pratal sa do polí a Jano behom za ním...

Medzitým prišiel môj vlak a posledný pohľad z okna vozňa do prírody bol ozaj malebný. Jano mával v behu nad hlavou bakoľou a posmešár utekal ako o život.

Dúfam, že sa zachránil. Kalo UHRÍK

FEJTÓN

Pri svojich potulkách za reportážami som sa doslovne zatúlal na železničnú staničku veľkú ako dlaň. Slúžil v nej jediný železničiar, ale vo viacerých funkciách. Ako výpravca vypravoval vlaky, ako pokladník predával lístky, ako náčelník udržiaval poriadok a ako hradlár otváral a spúšťal závery. Ale nie on upútal moju pozornosť. Tú vyvolal starší pán, ktorý sedel na peróne pri jednom okrúhlom pooblievanom stolčeku a hostil každého, kto sa vyskytol nablízku, pivom.

„A načo pijeme?“ opýtal som sa.
„Je na čo. Narodili sa mi dvojičky!“
„Prepáčte, že sa pýtam...“
„Len sa pýtajte a hovorte mi ako všetci – Jano. Viem,

že chcete vedieť, koľko mám rokov. Nuž vám to poviem. Osemdesiat.“

Mal som šťastie, že som sedel. Zvyšní pri stole sa bavili na mojich rozpakoch a prikyvovali,

Zlý vlastenec Jano

že čerstvý otec neklame. Prebehli mi myslou všetky tie odborné debaty o nie bohvieakej dlhovekosti Slovákov a s úctou som šacoval Jana. Teda rovno dvojičky, a v osemdesiatke! Sem by mali prísť všetky tie plačky, čo sú zúfalé z dôchodkov a špekulujú, ako s nimi urobiť nejaký zázrak. Aby bolo aj na dôstojné prežitie staroby a zaslúženého odpočinku, aby sa mohli tešiť, lebo takmer všetko, čo vidíme okolo seba, vybuďovala ich generácia, no pritom aby dôchod-

ky seniorov nenabúrili štátny rozpočet. Taktne sa zabúda na nekvalifikované hospodárenie bývalých vlád, na besnú privatizáciu a nekresťanské zlaté padáky. Súčasná vláda okrem

nedostatku zdrojov musí čeliť vytrvalej kritike niektorých zvyškov opozície. Kritike zväčša za vlastné chyby kritikov. Tvária sa veľkopansky a poučajú takmer denne z obrazovky (!), ako treba vládnuť, v naivnej predstave, že národ má krátku pamäť. Asi potrebujú väčší „výprask“ ako ten, čo vyfasovali pri nedávných voľbách.

Mal som kolegu, ktorý so satirickým zveličením hovorieval, že správny vlastenec umrie v deň nástupu do penzie. S rov-

Výtvarníkom, kritikom a tým, čo menia naše galérie a výstavné sály na kunsthalle

Socialistický realizmus či infantilná efektológia

Július HANDŽÁRIK – Foto: Emil SEMANCO

Kto navštevuje výtvarné výstavy v Bratislave, ten po prevrate 1989 s hrôzou a so zhnutím sleduje smerovanie tvorby istej časti výtvarníkov na Slovensku. Utrhnúť z akademickej reťaze takzvaného socialistického realizmu, ktorý nebol ani socialistický a ani realistický, vykročili na cestičky akéhosi nového modernizmu či postmodernizmu. A keďže na nový Surrealistický manifest André Bretona im chýbajú fundamentálne bunky a najzákladnejšie predpoklady, pustili sa aspoň do výroby produktov, ktoré nemajú fundamentálne kánony výtvarnej tvorby a najzákladnejšie kritériá ľudského vkusu, skrátka – ako to vyjadril Alfred Jarry – grand décervelage!

V tomto „revolučnom“ konaní ich výdatne podporujú niektorí výtvarní kritici na Slovensku, prezentovaní najmä v médiách anonymných zahraničných vlastníkov, a tak sa tejto časti výtvarníkov, ale aj divadelníkov, filmových tvorcov, hudobníkov a podobných „umelcov“ podarilo spoločným úsilím vytvoriť na Slovensku čosi, čo by sme s reminiscenciou na socialistický realizmus a pri troche zlomyseľnosti mohli nazvať revolučným či globálnym fekalizmom. Tak sme na bratislavských výstavách mohli vidieť trebárs aj tri kusy vyše pol metra vysokých sadrových exkrementov od mediálne vychvalovaného výtvarníka, papierové čakovy a lodičky na hárkou baliaceho papiera – akože dielo profesora Vysokého školy výtvarných umení, či neladné pozvané veľké kusy železa natreté kriklavou žltou farbou a označené fantasmagorickými názvami z hlbín slovníka cudzích slov – dielo iného pedagóga tej istej vysokej školy. A to všetko na spôsob binderfresh spolu s množstvom ďalších podobných produktov, opakovanne vystavovaných v oficiálnych výstavných priestoroch a opakovanne vychvalované „renomovanými“ kritikmi v periodikách cudzích vlastníkov na Slovensku.

■ DEŠTRUKCIA VKUSU

To už nie sú len prejavy absolútnej absencie výtvarného talentu či vkusu alebo infantilné napodobňovanie akéhosi nového výtvarného -izmu, to už vyzerať ako dobre premyslená a profesionálne uskutokčovaná deštrukcia tradičných základov kultúry a všetkých stabilizačných faktorov zdravej ľudskej spoločnosti. Ale nebudme pesimisti – nie sme v tom sami. Naopak, rovnaké deštrukčné aktivity prebiehajú azda v celej dnešnej Európe a celkom isto aspoň v celom jej poprevratovom strednom a východnom regióne. Stretol som sa s tým už na viacerých miestach a v rámci dejá vu som si pritom neraz spomenul aj na výstižný fejtón známeho poľského kunsthistorika Bohdana Urbanowského Socialistický realizmus znova na scéne, ktorý do slovenčiny preložila Dana Podracká a uverejnil Literárny týždenník 24. mája 2001, a stále je viac ako aktuálny aj v dnešnej slovenskej realite. Ponúkam ho váženým čitateľom na pobavenie v skrátenej podobe a aj s autorovými nediplomatickými formuláciami, za ktoré sa im spolu s autorom a prekladateľkou ospravedlňujem.

■ PÚTAČ ŠKANDÁLU

V období komunizmu bol známy básnik Wojacek, ktorého požívali na rozličné podujatia v nádeji, že sa opije, vynadá organizátorom a ak Boh dá, podarí sa mu ovracať aj niektorého zo straníckych tajomníkov. Podobný spôsob na prilákanie publicity – za pomoci škandálu – vymyslela aj riaditeľka štátnej galérie umenia Zachęta Anda Rotenbergová ... Škandály nepriťahli, doviedli galériu do dlžôb a vyvolali protesty v parlamente. Keď sa zverejnilo, že v Zachęte sa usporiada posledná výstava pod vedením pani Andy ..., veľa ľudí sa rozhodlo galériu navštíviť ... očakávajú čosi extra. Možno nejaké ruhanie, ktoré vyvolá protest Vatikánu či Clintona s Monikou Lewinskou ... Ale nič! Nuda. Presnejšie: Mirosław

Balka ... a jeho výstava s názvom: Around 21 15'00"E 52 06'17" N+GO – GO (1985 – 2001) Uprostred výstavy je kruh studne, v ktorej pláva tácka so soľou. ... Okolo stien sú náhrobky s názvami výstav z rokov 1985 – 2001. A to je všetko. Aha, sú tam ešte nejaké šnúry a drôty, ale nevedno, či je to súčasť výstavy (napr. „inštalácie“) alebo sú to len zvyšky po inštalatéroch (podobnosť so SNG je čisto náhodná).

Ďalším prepadákom bola výstava v krakovskej galérii Bunker. Avantgardný „inštalátor“ Gregorz Kłaman tam vystavil kúsky ľudského tela v akomsi preparáte – akoby na pobavenie. Vystavovala aj Alicja Żebrowska: inštalovala fotografie čohosi, čo nie je ani mužom, ani ženou. Nie je zrejme, či išlo o akceptáciu alebo o chýbanie akceptácie na zmenu pohľavia v rámcach boja o toleranciu ... Kedysi Żebrowska vystavovala a kázala tolerovať! Napríklad gombík v lone s názvom Tajomstvo sa pozerá ... alebo si „tam“ vložila bábičku Barbie a nafotografovala jej „pôrod“.

Krízovo sa prejavila aj tretia veličina našej plastiky – Katarzyna Kozyra. Pred pár rokmi ... dokázala

stiahnuť z kože koňa, psa, mačku a kohúta, potom to všetko vypchala, postavila jedno na druhé a objekt pomenovala Pyramída zvierat. Alebo si pripevnila (pardon: nainštalovala) umelý falus a išla do kúpeľov... nafilmovať nahých chlapov.

No a najväčšie sklamanie krakovskej výstavy: nikde nebolo vidieť uľavujúceho si ... Markiewicza, tvorcu európskeho uľavovania si a kopolizmu (s krucifixom!). ... Znalci jeho umenia vravia, že sa už ... tvorivo vyčerpal, iní zas, že si teraz uľavuje vysoko, na výstave v New Yorku.

■ DOBRÉ A ZLÉ (V UMENÍ)

Na začiatku boli, ako vieme, temno a komúna, teda časy socialistického realizmu. ... Tvorcovia, ktorí nekolaborovali s komunistami, sa schovávali pod daždník cirkvi. ... Tam sa podvážať nedalo. Cirkve je jednou z mála inštitúcií, ktorá dodržiava konzervatívne kritériá overené stáročiami a odlišuje dobro od zla dokonca aj v umení. Keď vzniklo mecenášstvo štátnej podpory a na miesta ignorantov z komunistickej strany prišli ignoranti zo Solidarity – znova bolo možné podvážať. Tentoraz stačilo kričať, že sa tvorí európske či ekologické umenie, že sa zväzda boj so xenofóbiou, s antisemitizmom, antifeminizmom, antihomosexualizmom – avantgardný bľabot nadobúdala moc magických

zaklínadiel! Otvárali sa pokladnice a výstavné siene. Gregorz Kłaman už v roku 1993 vystavil v Sopotách preparáty ľudských orgánov, čo vyvolalo škandál. O rok neskôr ho napodobnil akýsi Robert Rumas, ktorý vystavil sošky Krista a Matky Božej v akváriu s farebnou tekutinou a farebnými rybičkami. Tieto „inštalácie“ ešte zdokonalil: naložil obe Božie postavy do zavracích pohárov – to akože taký je ten katolicizmus. Provakácia sa podarila, katolíci z Gdanska označili Rumas za holobriadka, sošky odobrali a odniesli do kostola. Umelec mal aj tak šťastie, že začal s provokáciami u kresťanov, ktorí, ako vieme, sú mierni. Keby skúsil vystaviť akvárium, v ktorom plávajú Jahve a rabíni, alebo keby do zavracieho pohára naložil Alaha – fanatickí vyznávači týchto náboženstiev by ho určite ukameňovali. ...

■ KTO JE HOLÝ?

Situácia v súčasnom umení pripomína situáciu známú z Andersenovej rozprávky Cisárovo nové šaty. Prefikáných „umelcov“ začali podporovať rovnako prefikani novinári a „teoretici“ a začalo sa

ak ho zabali do ľavicového papiera. Aj jej posledné prezentované „dielo“ je filmík, v ktorom onanuje s umelým falusom. Kto má pri tom asociácie hnusu, ten je zvrhlým sexistom a možno aj antisemitom...

Zájmy „avantgardy“ sa začínajú krútiť. ... Pridávajú sa špecialisti na vydieranie. ... Akýsi Piotr Piotrowski v brožúre Znaky modernizmu (1999) zdôvodňuje, že moderné umenie bojuje za slobodu mäsa, pretože ich sloboda je „ohrozená náboženským fundamentalizmom a nacionalizmom, ako aj ... šovinizmom mužského ega...“. Na podporu svojich tvrdení používa citácie z Ramusa: „V Poľsku sú ľudia stále vnútorne neslobodní, boja sa politiky, sexu, náboženstva. Boja sa predovšetkým cirkvi. Zneslobodeniu súčasných mäsa slúži aj heterosexuálna, s ktorou sa spája mužská dominantnosť, vyplývajúca zo samotných podstát kresťanskej kultúry.“

Označiť tento diskurz ako bľabot značí naražiť na výčitky nedostatočnosti tolerance či konzervativizmu heterosexuality. A dokonca ešte horšie. Presvedčil sa o tom novinár Gazety Wyborczej Andrzej Oseka v novinách ďaleko vzdialených katolicizmu a heterosexualizmu. Skúsil povedať nahlas, že kráľ je nahý, skúsil kritizovať celé to pseudoumenie ... a skôr ako stihol zatvoriť ústa, už ho „kritička“ Bożena Czubaková obvinila z fašistických postojov...

■ SLOBODA (BEZBREHÁ?)

Ide o to, že výstavy Zachęty, Bunkra a iných „súčasných“ galérií sú síce extrémne, ale nie sú súčasné. Naopak, sú anachronické a spiatocnícke, vracajú sa o sto rokov. Presnejšie: v roku 1917 Marcel Duchamp inštaloval na newyorskej výstave svoj kýblik ako exponát. Američania kýblik vyhodili. ... Na podobné „súčasnú“ ideu nadviazal v roku 1960 Piero Manzoni, ktorý vystavil v galérii vlastné spodky. ... To nestačilo, a tak o rok neskôr vystavil vlastný exkrement s názvom Hovno umelca. To už stačilo. Na tomto pozadí sa naši „súčasníci“ javia ako úbohí plagiátori. Argument, že „už dávno sa tak tvorí v USA či v Nemecku“, len potvrdzuje ich malosť. ... „Umenie“ podporované ideológiou typu Andy Rotenbergovej či Piotra Piotrowského nepatrí ani do kategórie umenia, ani do kategórie avantgardných hľadanií. Je infantilnou efektológiou. ... Bolo tu už koňobijstvo, môžeme čakať pedofíliu, nekrofíliu, grupensex apoštolov, polievku z kostí Osvienčimu...

Umenie nového socialistického realizmu je ... tvorené na objednávku nových (a niekedy aj starých) aparátňikov s cieľom manipulovať masy. Nie náhodou teórie novej „avantgardy“ publikuje antiklerikálny a zároveň pornografický časopis Nie bývalého komunistického propagandistu Urbana. ... Vedia, ako v časoch stalinizmu, že sa môžu predvádzať iba jedným smerom. Zdá sa im ľahké vysmievať sa z pápeža, ale ... ani Kozyra nevystaví vypchatého Clintona, milujúceho sa s newyorským rabinom Weissom na plote. Rozprávky o odvahe, o náraste slobody, o nekompromisnosti našich „avantgardistov“ treba zaradiť medzi rozprávky o cisárových nových šatách. Sú to mizerne talentovaní, ale zato nie mizerne platení žoldnieri.

ZAÚJÍMAVOŠŤ

Rok 2013 je pre 1 150. výročie misie solúnskych bratov označovaný ako Rok Cyrila a Metoda. Keď sa ohliadneme späť do histórie, dozvedáme sa o mnohých cenných aktivitách, ktoré podnikli naši národovci pred 150 rokmi na počesť 1 000. výročia príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Jednou z týchto aktivít je i vydanie Jána Hollého Spisov básnických v roku 1863 Jozefom Karolom Viktorinom.

Hollého Spisy...

Motiváciu vydania Hollého diela k 1 000. výročiu príchodu Cyrila a Metoda nám približuje Sokol, časopis pre záľubu a poučenie z roku 1863.

„Ján Hollý nie je len prvý poet slovenský, ale i prvý básnik náš, ktorý vznešené predmety svojich utešených spevov svojich z dávnowekých dób svetodejného života Slovenstva čerpal a dôstojne oslávil. Jeho Svatopluk, Cyrillo Methodiáda a Sláv obživili v národe Slovenskom posvätné pamiatky drevných otcov našich, sprítomniac nám jej život, mravy, báje snah, boje a deje hlavné a zprítomnením tým slávy dávnozpadlej, budiac v synoch národa lásku k rodu slovenskému. ... Prvý pohyb tohto teraz už sláva Bohu všestranne rozmohnuvšieho sa ruchu medzi vzdelancami slovenskými, neomylné spevy Hollého zapríčinili, nasledovne je on otcom: nielen spevov slovenských, ale i prvým budičom života národného, ktorý s úplnou presvedčenosťou prorokoval nám, že žiť budeme a žiť budeme voždy so slávou.“

... Každý národ slovanský – ako to v časopisoch čítame – zasvätiť hodlá tisícročné jubileum kresťanstva aj pamiatkou literárnu, t. j. vydaním nejakej knihy, spisu, albuma atď. k zvelatku slavnosti Cyrillo Methodiejskej. ... A už pýtam sa, či môžu Slováci na poli literárnom dôstojnejšie zasvätiť slávnosť tú, ako keď jej pamiatke posvätené dielo Spevy Jána Hollého vydajú?

Naša literatúra je primláda, naše sily prislabé ešte, aby pamiatky tej dôstojnej album v rychlosti zostavili mohli, a preto bola to skutočne myšlienka znamenitá – nové vydanie – od dávna už rozchytených básní Hollého k slávnosti Cyrillo Methodiejskej usporiadať, teraz už sme vyslovujeme presvedčenie naše, že ani jeden národ slovanský na literárny oltár tisícročného jubileuma krásnejšej a dôstojnejšej obeti nepoloží, ako položiť ju národ slovenský novovydáním Spisov Hollého so slávnosťou kresťanstva slovenského úzko spojených. A myšlienka táto a jej prevedenie je zásluhu slávneho Viktorina, že čo sa mu neomylné celý národ slovenský najsrdečnejšie blahodariť bude ...

Jána Hollého Spisy básnické, vydané v roku 1863 Jozefom Viktorinom, popri eposoch Svatopluk, Cyrillo-Methodiáda, Sláv, Selanky, Žalospevy, Básne rozmanité obsahovali aj Hollého životopis a správu o vybudovaní pomníka Jána Hollého, ktorý slávnostne odhalili na Dobrej vode 11. mája 1854 za účasti slovenských národovcov, medzi ktorými nechýbal ani samotný Ľudovít Štúr. Odhalenie pomníka Jána Hollého bolo najväčšou slovenskou národnou manifestáciou v časoch Bachovho absolutizmu.

Helena RUSNÁKOVÁ

AKTUÁLNE

To, či a ako sa zadlžením Slovenska zaoberal najnovšie náš parlament na jednej z ďalších mimoriadnych schôdzí, nie je podstatné. Iné však je, ak sa na problém hraničného dlhu štátu pozrieme s filtrom na politickú adoráciu tejktorej mocenskej suity. A ak stále čakáte na nejaké číslo, ktoré by malo charakterizovať výšku štátneho dlhu, nedočkáte sa. Ono totiž vôbec nie je ani podstatné, ani dôležité a jeho výpovedná hodnota je v laickom prostredí nulová.

Hospodárenie na kraji útesu

Skôr by bolo vhodné zaoberať sa tým, či vôbec vnímame nejaké výsledky v oficiálne vládou proklamovanom šetrení štátu. Smutným príkladom môžu byť aj nedávne tropické dni. Podľa Zákonníka práce a súvisiacich predpisov dostali zamestnanci štátnej správy možnosť skrátiť si pracovný čas až o polovicu. Bez ohľadu na to, že drvivá väčšina z nich pracuje v klimatizovaných priestoroch a bez ohľadu na to, či sa vôbec dá kvantifikovať ich výkon za osem či štyri pracovné hodiny. A to je iba mierne ani nie humorný príklad toho, ako asi v malom vyzerá čierna diera s názvom štátny účet. Môžeme však nájsť aj niekoľko „večných“ argumentov na obhajobu rastúceho dlhu Slovenska. Jedným z nich je napríklad pôžičkové predzásobenie sa hotovostnými zdrojmi. Inak povedané, štát nakupuje pôžičky a treba dodať, že v súčasnosti za pomerne výhodných finančných podmienok. Tie sa môžu už o rok dva zmeniť na horšie. Takže, štát sa vlastne správa ekonomicky, keď sám seba a nás všetkých v ňom zadlžuje, hoci lacnejšie ako v budúcnosti. Druhým argumentom sú záchranné valy a rôzne iné finančné injekcie krajinám Únie s krachujúcimi ekonomikami. Nechajme bokom, že v nich je životná úroveň tamojších občanov neraz vyššia ako u nás. Slovensko je v nejakom spolku a prispieva na tých, ktorí kričia, že potrebujú pomocť. Z morálneho hľadiska je slovenský prístup správny, z ekonomického logický, no z občianskeho nepríjateľný. V konečnom dôsledku rastie štátny dlh, teda dlh nás všetkých. Lenže na to, aby sa nám darilo čo len trochu lepšie, bolo by potrebné naopak dlhovú brzdu, ktorá je, mimochodom, stanovená ústavným zákonom, povoliť. Nedávno si takúto možnosť v Bruseli „vydupal“ politicky vplyvný Francúzsko a ďalšie tri krajiny Únie. Je otázkou času, kedy aj naša politická reprezentácia dostane odvahu a začne riešiť narastajúci štátny dlh – napodiv nelogicky – uvoľnením výdavkov. To totiž má svoju ekonomickú logiku. Len čo zmiernime škrtý, prídejeme čerstvú krv do ekonomiky, tá má šancu zvýšiť výkonnosť, a to sa môže odraziť na zamestnanosti či prinajmenej kúpschopnosti obyvateľstva, čo má zas následne vplyv na zmiernenie nerovnosti medzi výkonom ekonomiky a slabým HDP. Ak toto v podstate bezbolestne prešlo niektorým krajinám Únie, prečo by to malo obísť Slovensko? Aj podľa našich informácií je predseda vlády Robert Fico čoraz viac naklonený možnosti uvoľniť úsporné brzdy a podporiť tak neustále pridištanú ekonomiku k osviežujúcemu nádychu. Našťastie.

Ivan BROŽÍK

Čo sa stalo v auguste 1967 v Martine na oslavách Matice slovenskej

Keď naplno úradoval pragocentrizmus

Zaznamenal Dušan D. KERNÝ– Foto: archív autora

Plynuli desaťročia, menili sa režimy, ale takú búrku odsúdenia a následného dlhotrvajúceho pobúrenia slovenskej verejnosti sme nezaznamenali predtým a ani nikdy potom. Najvyšší predstaviteľ štátu, československý prezident spakruky odmietol v martinskej budove Matice slovenskej výklad o slovenských dejinách a maticné dary. Bolo to v roku 1967. Zazneli povestné vety: „Božka, nic neber, jdeme domů.“ Vyšívány krojovaný kožuštek, ktorý vtedy odovzdávali prezidentovej žene, ako aj oznam, že prezident neprijíma dary z Matice slovenskej sú navždy spojené s Antonínom Novotným. Vtedy boli ústavou maximálne oklieštené práva slovenských orgánov a naplno fungoval pragocentrizmus.

Škandál vlastne nechtiac vyvolal muž, ktorý v Martine vôbec nebol – televízny publicista a dokumentarista Jaroslav VRANKA, dnes skôr alebo najmä známy knihami o rodákovi z Tajova, kňazovi Jozefovi Murgašovi, priekopníkovi, bezdrôtovej telegrafii, ktorý pravdepodobne ako prvý na svete uskutočnil prenos hovoreného slova.

■ SVEDECTVO FILMÁRA

Prezident Novotný prišiel do Martina na konci cesty po Kysuciach a Orave. Cestu prezidenta podnietili dokumenty, ktoré sme nakrútili – vtedy to bolo Štúdio Bratislava a nie Slovenská televízia – ale mysleli sme, cítili sme samozrejme slovensky. Našou témou bolo, ako tieto hornaté kraje vyvážajú ľudí, lebo im nevedia dať prácu. Dnes to môže znieť čudne, ale vtedy, keď sa spievalo buď práci česť, keď oficiálnou doktrínou bolo hospodárske vyrovnanie Slovenska, film o tom, že ľudia sa lopotia v českých, resp. sliezskych priemyselných podnikoch a celé hodiny denne strácajú dochádzaním – to bolo niečo, čo vyvracalo všetky oficiálne reči a propagandu od základov. A tento dokument vysielali v tom, čo sa dnes nazýva prime time – teda v hlavnom, najsledovanejšom vysielacom čase. Slovenská publicistika mala zvuk, slovenskí reportéri sa tešili ak nie uznaniu tak rešpektu.

• **Všetko sa predsa vtedy schvaľovalo – auto, kamera, cesta – potom sa všetko cenzurovalo. Ako to, že taká téma prešla?**

Menili sa časy. Funkcionári, ktorí priamo čelili problémom ľudí alebo ich videli a cítili, si jednoducho chceli preraziť bariéru hluchých slov. V šesťdesiatych rokoch bolo už zrejme, že Slovensko je stále väčšmi príveskom priemyslu v Čechách. Zo Slovenska smerovala do Čiech aj emigračná vlna, vysťahovalectvo, išlo o tisíce, desaťtisíce ľudí od roku 1945. Bolo to v rozpore s tým, čo sa hlásalo, bolo zrejme, že Slovensko hrá v štáte podradnú úlohu. Keď film odvysielali, bol z toho „poprask“ a vyšetrovanie – ale vedenie televízie nepadlo na kolená ani v Bratislave – a ani v Prahe. Bol hlavný dôvod, prečo sa prezident a zároveň generálny tajomník komunistickej strany, človek, ktorý priamo riadil políciu a všetky jej zložky v štáte, ktorý riadil štát z jedného centra, vybral na tvár miesta osobne.

• **To sa ešte azda nikdy predtým nestalo...**

Určite sa to nestalo ako dôsledok odvysielania dokumentárnej reportáže. Film sa volal Ľudia namiesto tovaru – teda že vyvážame namiesto tovaru ľudí alebo ľudí ako tovar. Bol to dokument o Kysuciach, robili sme tiež film, ako sa vyváža drevo, surovina a nezhodnocuje sa prácou. Plundrujeme lesy, ktoré boli vyďabané za národné bohatstvo. V šesťdesiatych rokoch takto hovoril znamenalo prelom. Nielen tematicky. My Slováci, slovenskí dokumentaristi sme šli ako predvoj, dávali nás do hlavných časov celoštátneho vysielania, ktoré dovtedy vlastne výlučne ovládala Praha.

• **Ako dopadla osobná inšpekcia vtedy skutočne všemocného prezidenta, ktorý mal v rukách, ako si povedal naozaj všetko, vrátane polície a tajných služieb...**

Nuž tí, čo nám hovorili o problémoch, nič neodvolali, a to od miestnych funkcionárov až po špičky na Slovensku. Riaditeľ televízie, volal

Dokumentarista Vranka sa pozdravuje s pápežom.

sa Vrabec, sa vôbec nesprával podľa mena. To si iste pripomenú mnohí. Ukázalo sa, že problémy severu Slovenska sú oveľa väčšie, situácia omnoho horšia, ako to mohol ukázať náš dokument. Prezident Novotný prišiel do Martina už riadne nabrúsený, nespokojný. Ukázalo sa, že nemôže potlačiť miestnych činiteľov, ale ani vyriešiť situáciu. Po prvý raz sa podľa mňa stretol s niečím, čo by sa dnes dalo nazvať slovenský samostatný prístup. Potom mu ešte v Matici pred očami defiloval historický zápas Slovákov za samostatnosť – bolo to naňho priveľa. Veď sa to tak odlišovalo od byrokratickej práce v poklonkujúcim sa straníckom a hradnom prostredí v Prahe.

• **Dnes však už máme odstup desaťročí...**

Napriek všetkým rozdielom ešte aj dnes prakticky zhodne uznávajú aj rôzne „školy“ slovenských či českých historikov, odborníkov tento príbeh česko-slovenských vzťahov. „Návšteva“ v Matici v roku 1967 bola šokom, výrazne zmenila nálady verejnosti a podstatnou mierou prispela k celému procesu, ktorý vyvrcholil v roku 1968 zásadnou zmenou režimu v Československu.

• **Prečo však v období vrcholiaceho spoločenského napätia a všeobecnej krízy smeroval mocensky najsilnejší muž režimu do Martina, do Matice slovenskej?**

Paradoxne, cieľom vo vtedajšej atmosfére narastajúcich nezhôd medzi oficiálnou Prahou a Bratislavou, medzi čelnými postavami pražského, československého mocenského centra komunistickej strany a bratislavským ústredným výborom meniacim sa na nátlakovú skupinu proti Novotnému a za reformy bola snaha posilniť si pozíciu. Čech A. Novotný chcel, povedané dnešnými jazykom, zlepšiť svoj imidž a mať kľúčovú publicitu, dominovať v hlavných správach, ukázať predovšetkým straníckej verejnosti a aparátu tak strany, ako aj štátnych úradov svoju „proslovenskú tvár“, vygumovať na Slovensku odporcov a získať ochotných prívržencov. Boli to roky, keď z väzení vyšli viaceré obete procesov a síce potichu, ale predsa režim musel znieť zo sveta tvrdenia o slovenskom buržoáznom nacionalizme.

• **To, o čom dnes hovoríme, je zároveň aj prelom slovenskej dokumentárnej publicistiky...**

Dodnes sa spomínajú najmä slovenské televízne divadelné pondelky, vošli do dejín ako pojem, už vtedy pomohli slovenskému herectvu presadiť sa v celoštátnych československých rozmeroch – otvoril sa priestor, ktorý odvtedy dodnes neopustili ani nasle-

dujúce herecké generácie. Akoby sa však zabúdalo na to, ako k zásadnej zmene atmosféry prispela televízna publicistika. Netreba zabúdať, že tomu dopomohla atmosféra povodní na Slovensku v roku 1965; v Prahe sa konala spartakiáda a hlavnou témou médií bolo cvičenie na Strahove, zatiaľ čo na Dunaji sa pretrhla hrádza a ratovali sa holé životy. Nikto tu nerozlišoval medzi Maďarom a Slovákom, zachraňovalo sa, kým Praha oslavovala... Málokto si vie predstaviť, ako to otriaslo pozíciami byrokratického režimu a pozíciami tých, čo ho v televízii – či už tu alebo v Prahe – chceli obhajovať. Veď vtedy bolo treba ratovať desaťtisíce ľudí! Rok predtým zasa prišiel na Slovensko po prvý raz najvyšší predstaviteľ sovietskej veľmoci N. S. Chruščov a režim musel po prvý raz za takýchto okolností osláviť Slovenské národné povstanie z roku 1944, a tým nepriamo aj dvoch žijúcich, nedávno prepustených väzňov – Husáka a Novomeského. Slovensko bolo na zdvihu a slovenská žurnalistika s ním...

• **No a potom prišlo nielen na domáce, ale aj na zahraničné témy...**

Zahraničie – to bola jednoznačne doména Prahy. K prvému zlomu došlo, keď sa odvysielala reportáž o rieke Rýn s podmanivým okolím, autor a vedúci redakcie, obaja samozrejme Česi, sa museli porúčať, civilný, nerezňovaný obraz vtedajšieho, ešte len západného Nemecka spôsobil pred štyrmi desaťročiami v Prahe taký výbuch, ako to nedávno bolo počas prezidentskej kampane 2013 s Benešovými dekrétmi.

• **No ale predsa sa ti podarilo urobiť prelom, rozruch...**

To už však bolo v čase „odmäku“ naplno. Pripojili sme sa – devíz nebolo veľa – k folklórnemu súboru, ktorý smeroval na ľudový festival hlboko na taliansky juh. Festival bol senzačný, súbor mal úspech, my dobrý materiál, a tak sme sa na spiatočnej ceste – treba si uvedomiť, že sa cestovalo vtedajšími autobusmi – zastavili samozrejme v Ríme. To sme si nemohli nechať ujsť. Na Námestí sv. Petra nás znenazdajky oslovili dvaja kňazi po slovensky a spýtali sa, či sa nechceme zúčastniť na audiencii, pobožnosti za účasti Svätého Otca, za účasti pápeža a zároveň vyriešili všetky naše „technické“ problémy. Súbor Stavbár zo Žiliny prišiel v krojoch, my sme mohli nakrúcať len tajne. Pod kopulou Chrámu svätého Petra zaznela z našich hrdiel nadšene a úprimne pieseň, ktorá je dnes maticnou hymnou, pieseň Kto za pravdu horí v svätej obeti...

• **... tú zrejme ešte nepočul nijaký pápež...**

Málokto si vie predstaviť tú atmosféru, len tí, čo tam boli, si môžu pamätať, ako to znelo, ako znela slovenčina v tomto chráme, bolo to nezabudnuteľné. Veď zrejme dlhé desaťročia tam nespievali krojovaní Slováci a Slovenky hymnickú pieseň Kto za pravdu horí...

• **... a malo to nečakané vyvrcholenie...**

Kňazom, ktorý nám všetko sprostredkoval, ktorý nás oslovil, bol biskup Hnilica. Vtedy, v rokoch 1967/1968, mala Komunistická strana Talianska vysoký kredit, rešpekt v zahraničí, vrátane Československa, a silné pozície doma vo voľbách parlamentných, ale aj lokálnych. Bologna patrila napríklad k tým talianskym mestám, kde dlhodobo vo voľbách priamatorov vyhrávali komunistickí kandidáti a zároveň bola jedným z najlepšie spravovaných talianskych miest so silným ľavicovým a s antifašistickým profilom... A tu mi biskup Hnilica navrhol, že či by som nechcel urobiť rozhovor s Luigi Longom, šéfom TKS, a aj u nás dobre známou postavou medzinárodného komunistického hnutia a kritikom sovietskych metód.

• **Muselo to byť pre teba a kameramana riadne prevkapanie...**

Prevkapanie je slabé slovo! Stretli sme sa s niečím, čo sme nepoznali, s inou spoločenskou a politickou kultúrou! Keď sme s prevkapaním povedali, že by sme to aj urobili, ale aj tak už musíme odísť z Ríma, biskup Hnilica odbehol k telefónu, oznámil nám, že rozhovor pre televíziu je dohodnutý, L. Longo nás prijme, my máme zabezpečené všetko, aby sme mohli prespať, a letenky do Viedne, kde akurátne „dobehneme“ autobus so súborom Stavbár zo Žiliny.

• **Tak ste vlastne vstúpili na pôdu medzinárodnej politiky, veď TKS a L. Longo podporovali reformu a menovite Alexandra Dubčeka, bol proti postoju vtedajšej sovietskej veľmoci...**

Biskup Hnilica nielenže zabezpečil technicky špičkový materiál na obraz a zvuk, ale nám aj robil zdarma tlmočníka. Lenže i vo vtedajšom Československu bol ešte stále Vatikán centrum imperialistickej propagandy a osobne biskup Hnilica mal zákaz vstupu do Československa! Prekráčovali sme všetky zákazy, aké si len možno vymyslieť...

• **Ako to už súvisí s prelomom slovenskej dokumentaristiky zo Štúdia Bratislava v československej televízii?**

No jednoducho tak, že napriek tvrdeniam, že Longo nemá čas, sa zo sľúbených päť minút na jednu otázku a jednu odpoveď stala polhodina čistého času rozhovoru. Keď sme po peripetiách prišli konečne do Bratislavy, samozrejme nemohlo sa to odvyselať len na slovenskom okruhu, ale bolo to, ako inak, zaradené do hlavného vysielania ako príloha večerných celoštátnych televíznych novín. Dvadsaťšesť minút – bola to skutočne bomba. Longo navrhol, aby sa uskutočnila beseda v našej televízii medzi Dubčekom a ním, a on, ak to bude živé vysielanie, na to príde, mojou úlohou bolo zabezpečiť vysielanie. Bol to závažný a priamy návrh, v tých časoch to bolo skutočne niečo mimoriadne. V rozhovore s Longom odznali také termíny, ktoré sme predtým nepoznali, napríklad bratia komunisti, bratia katolíci. To zodpovedalo vtedajšej talianskej situácii nielen hlásanej spravodajce, ale cieľavedomej cesty k nej. To bola časť ich osobitej politickej kultúry v čase bipolárneho sveta. A to odznelo v československej televízii! A prinieslo to tam slovenské vysielanie! Samozrejme som riaditeľovi Vrabcovi povedal, že kto nám to tlmočil, ale jedno mi to nebolo, pretože biskupa Hnilicu, ktorý bol na zozname neželaných osôb, práve nepustili cez hranicu v Bergu a musel sa vrátiť do Viedne. Paradoxne v poradí už neviem koľký „koberec“, na ktorý som bol predvolaný, dostal nečakané rozuzlenie – náš štát obsadili vojská piatich armád Varšavskej zmluvy, začala sa vojenská okupácia a všetci sme začali mať úplne iné starosti...

Lesná úvratová železnica je darom pracovitých a skromných predkov

Sen sa splnil, koľaje spojili Oravu a Kysuce

Ivan Brožík – Foto: archív

Kysuce a Oravu po takmer polstoročí opäť spája unikátna historická úvratová železnička. Jedenásť kilometrov koľají pôvodne slúžilo na zväzanie dreva. Turistov prvýkrát začali voziť desaťmiestne dreziny z kysuckej Vychylovky až do Oravskej Lesnej začiatkom leta. Obnovená kysucká a oravská lesná úvratová železnička je takmer svetovým unikátom, jediná ďalšia takáto železnička totiž funguje už len v juhoamerickom Peru.

Historické spojenie už v roku 1926.

„Sladko bolo by tu zosnúť,“ píše Pavol Országh Hviezdoslav o svojej Orave. To by však bola veľká škoda. Orava i Kysuce sú prenádherné. „Tmavobelasé končiare hôr nad hlbinou údolia týčia sa v chladne dusnom vzduchu jesenného večera v nejasných obrysoch. V úzadí je obloha sťa trblietajúca pála s nádychom krvi na miestach, kde zapadlo slnce. A dolu, v širom kraji, kúdlí sa nad korytami potokov hmla.“

V lesoch nad oravskými dedinkami či na lúkach kysuckého ticha spomínam rad-radom na nášho básnika, na nórskeho románopisca Gulbrandsena, na slovenského prozaika Mila Urbana, ale aj na tisícky zrobených človečiek vyhnatých za obživou kdesi do Ameriky. Nedá sa zabudnúť na Staškovčana Jozefa Kronera, ktorému rodný kraj na tvár i do duše na celý život vryl ľudskosť, pokoru, dobrotnosť i ušľachtilosť zároveň. Orava i Kysuce sú pre mňa takisto rozochvievané ako Devín nad Dunajom či Chleib nad Vrátnou.

■ TAM STOJÍ ČAS

Už dávno vedie do doliny Chmúra asfaltka. Postavili ju niekedy v sedemdesiatych rokoch. To bolo vtedy, keď dedinky Riečnica a Harvelka mala zaliať veľká voda. Raz navždy. Slovensko aj na svojom severe potrebovalo vodný zdroj, celoročnú zásobáreň pre vtedajšie fabriky a poľa. Všetko cenné spod nádrže Nová Bystrica sa sťahovalo vyššie do doliny, z ktorej okrajov na jeseň odchádzajú aj tie. Prázdne parkovisko smutne kontrastuje s preplnenými betónovými plochami pred inde všadeprítomnými nákupnými centrami, shoppingami a inými chrámami mamonu a spotreby. Veselé očka chlpatého zablateného štvornohého vartáša miestneho ticha zažiarili v nádeji na chutnú pozornosť. Ešte si pamätá leto, Nemcov a Holanďanov, ale aj návštevníkov z Veľkej Británie a dokonca aj spoza oceánov. Iba tých s našimi plechovými evidenčnými číslami bolo pomenej. Tak ako vždy. Slováci sú nepoučiteľní. Vždy hľadajú v dialkach náhradu toho, čo im za priehŕštie ponúka domov. Vychylovka nie je nijaký päťhviezdičkový rezort. Predstavuje čosi viac. Nazerám cez okná do starej krčmy z Korne, v ktorej si predstavujem újkov s pipasármí a bruchatého fúzatého hostinského. Pred kaplnkou zo Zborova nad Bystricou poďakujem nebu za dar života na tomto kúsku zeme i za skúšky, ktoré ktosi na mňa zoslal v podobe bežných každodenných starostí. Obiduc mlyn z Kubiny smerujem k drevnici, v ktorej bol kedysi najcennejším šperkom chlieb na stole uprostred miestnosti. Ten si brávali ako celodennú stravu do svojich torbičiek lesní robotníci. Zavrite oči – prichádzajú.

■ NEZAŠLÁ SLÁVA

„Historická lesná úvratová železnica tvorí organickú súčasť Múzea kysuckej dediny v Novej Bystrici-Vychylovke. Je zachovanou časťou bývalej Kysucko-oravskej lesnej železnice. Úzkorozchodné lesné železnice boli v prvej polovici minulého storočia typickou súčasťou lesnej dopravy na Slovensku. Cieľom ich budovania začiatkom 20. storočia bolo nahradiť zastaranú prepravu dreva po vode. Kysucko-oravská lesná železnica parila medzi najvýznamnejšie a najväčšie lesné železnice na Slovensku.“ Toľko sa možno dozvedieť v takmer každom písanom texte. Menej sa už zachovalo spomienok na dvojmetrové snehy a mrazivé tmavé rána vo vychylovskom depe, kedysi v „Chmúre“. Deň sa tam začínal oveľa skôr, ako sa dnes človeku z modernej doby končí neraz kratochvílna noc. Mašinka od výrobcu ČKD s označením 2612 ticho stojí na slepom kúsku koľaje. Nekúřilo sa v nej už tak dlho, ako predtým zakurovalo. To jej kolegyňa U 34 vozi pri sviatočných príležitostiach svoj náklad dodnes. Má právo spánku v depe spolu so zelenou U 45.903. Tá si v práci odľukuje už od roku 1916. Drevo však dávno nevozí, robí radosť ľuďom, a najmä ich drobzigu. Ale dnešní páni ju právom šetria pre budúcnosť. Bežne návštevníkov prevádzajú z tej doliny na tú motorové dreziny. A je to úplne jedno.

■ JAZDA DO MINULOSTI

Mašinky nevozia svoj náklad iba do prírody, ale najmä do minulosti. Ktosi má rád romantiku, iný techniku pary alebo naftou voňajúce stroje, ja s privretými očami cestujem proti času. Proti prúdu, ktorý nám dotieravo diktuje ponáhľať sa odniekiaľ niekam a vždy a stále, akoby iba večným stíhaním sme mohli dokonale a zmysluplne naplniť naše pozemské bytie. Úvratový systém železnice upokojuje viac ako hoidacie kreslo v obývačke. Škriabeme sa tak, ako sa kedysi mašinky odľukujú driapali na Beskyd, kopec s nadmorskou výškou 931 metrov. Úvratový systém umožnil prekonávať prevýšenia na pomerne krátke vzdialenosti. Spočíva v tom, že lokomotíva súpravu najskôr ťahá dopredu, potom cúva, a to sa strieda, až kým sa prekoná prevýšenie 217 metrov. Úzkorozchodná Kysucko-oravská lesná železnica slúžila na zväzanie vyťaženého dreva až do roku 1971. Oravskú a kysuckú železničku spojili v roku 1926, pretože oravská trať nemala priame spojenie s verejnou železničnou sieťou. Po spojení hlavná trať z Lokce do Oščadnice merala 61 kilometrov. Boli tu však aj odbočky, ktoré sa budovali, rušili, predlžovali alebo skracovali podľa potreby odvozu vyťaženého dreva, a preto v časoch svojej najväčšej slávy

mala lesná železnica až 110 kilometrov. Po ich postupnej likvidácii zostalo len 8 kilometrov.

■ LESNÁ NEKONEČNOSŤ

O čo menej krásne od tých nórskych Gulbrandsenových sú naše lesy! Výhľad na ich oravskú nekonečnosť, Babiu horu či Píľsko zastavuje dych. Nie však pre idylické dojmy vznikol takýto technický unikát. Kým kysucká lesná železnica bola cez cieľovú stanicu v Oščadnici napojená vlečkou na Košicko-bohumínsku železnicu, ktorou sa drevo vyťažené v oblasti Bystrickej doliny mohlo prepravovať do blízkosti obdobytrých trhov, oravská lesná železnica také napojenie nemala. Projekty jej dovedenia až k trati miestnej železnice Kraľovany – Suchá Hora, prípojnej železnice ku Košicko-bohumínskej, neboli nikdy uskutočnené. Drevo sa preto muselo čiastočne splavovať po Bielej Orave, čiastočne sa vozilo po dlhej a náročnej ceste cez sedlo Prislop povozmi z Lokce ku železnici Kraľovany – Suchá Hora. To neúmerne zvyšovalo náklady na jeho prepravu. Práve preto sa riaditeľstvo komposesorátu rozhodlo vybudovať spojovaciu železnicu z Erdútky do Chmúry, ktorou by sa napojila oravská časť na kysuckú. Tak by aj železnica komposesorátu získala priame spojenie s „veľkou“ železnicou. Ešte pred týmto rozhodnutím uvažovalo šéfstvo o vybudovaní lanovky na úseku Lokca – Hruštín – Oravský Podzámok, ktorou by sa drevo dopravovalo z cieľo-

Dnes po trati premáva aj táto lokomotíva.

vej stanice v Lokci ku stanici miestnej železnice v Oravskom Podzámku. Plány na vybudovanie lanovky však zostali iba plánmi.

■ KOMPASOM DUŠE

Prečo by ste nemohli vziať svoje deti alebo dokonca i ten kúsok detskej duše, ktorý zostal na veky v každom

z nás, tam, kde o zážitky núdza nebude? Zarádte si do plánov na budúcoročné dovolenkové dni aj to, za čo sa oplatí žiť! Jazda z Oravy na Kysuce je malým veľkým zázrakom. Aj keď romantika pary nebude zaručená a už vôbec nie bežná. Hoci – doprava na oboch častiach doterajších lesných železníc zostane zachovaná v pôvodnom rozsahu. Najdobrodružnejšia a najromantickejšia predstava by určite bola jazda parným vláčikom z Kysúc na Oravu. Trať je dimenzovaná na takúto prevádzku. Jej dnešní prevádzkovatelia však už nevozia drevo, vozia ľudí a od toho sa odvíja aj spôsob prevádzkovania. Parné lokomotívy sú národnými technickými pamiatkami. Došlo by zbytočne k ich nadmernému opotrebovaniu. Takže kompromis drezinovej prevádzky je z hľadiska vynaloženého úsilia, financií a šetrnosti či už k trati alebo parným lokomotívam údajne najlepším riešením. Návštevníci však budú môcť obsluhovať elektronické zariadenia, ktoré im budú podávať výklad a súčasne aj využiť rôzne atrakcie pozdĺž trasy. Na druhej strane – určite sa dozvedia aj to, že k histórii železnice patrí nielen námaha a entuziazmus, ale často aj veľký žiaľ alebo nešťastia.

■ AGENTÚRNA SPRÁVA

„Skúšobná jazda dvoch motorových drezín preverila zrekonštruovaný jedenásťkilometrový úsek spájajúci Historickú lesnú úvratovú železnicu v Novej Bystrici-Vychylovke a Oravskú lesnú železnicu v Oravskej Lesnej, ktoré sú súčasťou bývalej Kysucko-oravskej lesnej železnice. Pre verejnosť tak bude prístupná vyššie hodínová prehliadková jazda medzi Kysucami a Oravou na začiatku letnej turistickej sezóny.“ Absolvovali sme prvú skúšobnú jazdu po rekonštrukcii časti vzácnnej a unikátnej lesnej úvratovej železničky. „Dnes sú na svete dve takéto úvratové železnice. Jedna je u nás a druhá je v Peru. Zrealizovaním trojročného projektu uvádzame železničku do života. Ale už nie pre pôvodný účel, ktorým bolo zväzanie dreva, ale pre turisticko-historickým dedičstvom podmienený účel. Aby sme návštevníkom ukázali, ako sa tu ťažilo drevo, akí boli naši predkovia umní a zdatní,“ skonštatoval predseda Žilinského samosprávneho kraja Juraj Blanár. Investícia do trojročného projektu rekonštrukcie 4,1 kilometra trate dosiahla podľa neho 450 000 eur. Z toho bolo 390 000 eur z fondov Európskej únie a zvyšok predstavovala investícia kraja. V roku 2005 a 2007 bola zrekonštruovaná časť trate v Oravskej Lesnej v dĺžke asi 3,5 km rovnako z fondov EÚ v hodnote 763 460 eur.

■ KTOVIE, ČO BUDE O ROK

Či ma vo Vychylovke opäť privitajú zvedavé psie očka a či vôbec dojijem, aby som sa tam zastavil. Ale ak... potom si možno spolu s Hviezdoslavom opäť zasnívam – Orava, ... „jak ju rád mám! Sta bych milencom jej ja slul. Keď som u nej bol ostatný raz, preklatý fujak vte-

NA MARGO

Desiatky projektov na skvalitnenie cestovného ruchu a nové služby pre domáчих a zahraničných turistov podporí Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR dotáciami vo výške takmer 3,4 milióna eura. Začiatkom júla o tom rozhodla komisia vedená štátnym tajomníkom Františkom Palkom, ktorá hodnotila žiadosti krajských a oblastných organizácií cestovného ruchu o poskytnutie dotácií.

Soľ ústretovosti

„Vďaka týmto dotáciám dostanú regióny po celom Slovensku unikátnu možnosť uskutočniť zaujímavé projekty, aby prilákali turistov. Skúsenosti z minulého roka ukázali, že práve takáto podpora má veľký potenciál pretaviť sa do nárastu turistov,“ povedal František Palko. „Zároveň môžu vo veľkej miere prispieť k predĺženiu pobytu turistov v jednotlivých regiónoch,“ dodal. Celkovo komisia pridělila dotácie tridsiatim oblastným organizáciám cestovného ruchu a dvom krajským organizáciám cestovného ruchu. Najvyššiu dotáciu pridělila oblastnej organizácii cestovného ruchu Región Vysoké Tatry vo výške 767 tisíc eur. Tieto prostriedky sú určené na viaceré projekty, napríklad na budovanie zabezpečených ciest (via feraty) a športovísk, podporu cykloturistiky, úpravy bežeckých tratí a zabezpečenie turisticko-informačných služieb. Druhú najvyššiu podporu získala Bratislavská organizácia cestovného ruchu (takmer 395 tisíc eur), ďalej oblastné organizácie cestovného ruchu Región Liptov (takmer 338 tisíc eur) a Jasná (305 tisíc eur).

Štátny tajomník František Palko rokoval aj s prezidentkou Európskej asociácie turistických organizácií ERA-EWV-FERP Liz Nielsenovou. Zvažovali možnosti prehĺbenia vzájomnej spolupráce a zlepšenia prezentácie Slovenska ako lákavej turistickej destinácie. Skutočnosťou však je aj to, že z európskeho Operačného programu Regionálny rozvoj, z ktorého sa financuje časť rozvoja cestovného ruchu u nás, sme pol roka pred skončením programovacieho obdobia „stihli“ využiť iba 58 percent. A je tu ešte jeden problém, ktorý domácich i zahraničných turistov výrazne odrádza od myšlienky stráviť dovolenku alebo čo i len pár dní u nás na Slovensku. Tým je úroveň služieb, čistota a zároveň adekvátne ceny. Tu nám veľmi výrazne konkurujú všetky okolité krajiny, vari s výnimkou Ukrajiny. A, žiaľ, väčšinou nejde o peniaze. Stačí trocha úsmevu, ochoty, ústretovosti, porozumenia. Toto je investícia, ktorú slovenský cestovný ruch potrebuje momentálne ako soľ.

(ib)

ZAUJÍMAVOSŤ

Veľká a osvietená panovníčka Katarína rozhorčene zareagovala po informácii o zneužívaní a vykorisťovaní ruských robotníkov. Dozvedela sa, že v niektorých fabrikách a podnikoch, keď chce zamestnanec dostať načas svoju mzdu, musí dobrovoľne odovzdať pokladníkovi, úradníkovi alebo samotnému majiteľovi jej časť. Ak tak neurobil, nedostal peniaze...

Koho oholiť...

Cárovná Katarína okamžite nariadila vyšetrovanie a potrestanie vinníkov. Dopadlo to tak, že páchatelom vyholili hlavy, ruky aj nohy im dali do želez a rozviezli ich po vzdialených pracovných táboroch v Rusku. Už nikdy ich nikto neoslovil pán veľkomožný a v súvislosti s podnikaním už o nich dlho nikto nechyroval...

Ubehli stáročia a v civilizovanom svete sa už takýmto drastickým spôsobom vzťahy medzi zamestnancom a zamestnávateľom neriešia. To však neznamená, že by sa prestalo s okrádaním a nevyplácaním mzdy za vykonanú prácu. Pripady šičiek z Vranova nad Topľou alebo vo firmách Oradata a Roldoc sú iba jedny z mnohých, ktoré sa dejú na Slovensku, keď zamestnanec vôbec alebo v dohovorenom termíne nedostane mzdu za svoju prácu. Dokonca je okradnutý dvakrát, pretože zamestnávateľ zaňho neodvádza ani odvody do poisťovní, z ktorých sa vypočítavajú dôchodky. O tom, že sa výpláca zamestnancom iba minimálna mzda a zvyšok „kešom“, už ani nespomínam. Potom sa však nečudujeme, že zo Slovenska sa stala veľkovýrobná zbadačených dôchodcov.

Ak sa niekto čo i len pokúsi ostrejšie zasiahnuť proti takejto zlodejčine a lúpeži, okamžite sa ozvú hlasy o neprimeraných zásahoch do podnikateľského prostredia. Ešte som nepočul o tom, že by bol podobným lúpežníkom vymeraný väzobný trest, aby im bola zakázaná podnikateľská činnosť alebo sa siahlo na ich majetok a kontá. Tie sú už totiž dávno prepísané na iné osoby. Drzosť a arogantnosť niektorých podnikateľov je úmerná množstvu podnikateľov, ktorí sedia v parlamente. Takmer každý poslanec je podnikateľ a bolo by proti jeho prirodzenosti, aby hlasoval za ostrejšie zásahy do podnikateľského prostredia. Pritom sa veľmi dobre vie, že nevyplatená mzda znamená pre chudáka existenčné ohrozenie a neraz exekúciu aj toho mála, čo vlastní. Je naivné sa domnievať, že ak preberú po svojich arogantných rodičoch podnikanie ich deti, zmení sa niečo vo vzťahu zamestnávateľ a zamestnanec na lepšie. Ak sa dedí talent a povaha, dedí sa aj arogantnosť, drzosť a bezohľadnosť.

Tieto pokrivené vzťahy dokážu zlepšiť iba prísnejší dohľad nad dodržiavaním príslušných noriem a Zákonníka práce. Netvrdím, že postup Kataríny Veľkej by sa hodil aj do dnešných čias, no nechápem, ako je možné, že Sociálna poisťovňa sa rozohýbe, až keď jej podnikateľ začne dlhovať stotisíce eur alebo jej exekútori neprevedia na účet prostriedky vymožené v jej mene. Nikto si tiež nevšima, ako nám kamionisti jazdia s platom upratovačiek a na stavbách pracujú odborníci za minimálnu mzdu. Ved' už to je jasný dôkaz, že ktosi niekoho okráda, že niekde unikajú peniaze takzvaným „kešom“. Nič komu za to oholiť hlavu...

Rudolf SLEZÁK

Korunované hlavy nenechávali krajinu bez poznania a dohľadu Košické vizitácie panovníka Jozefa II.

Text a foto: Vojtech KÁRPÁTY

Panovnícke cesty po mestách a regiónoch impéria patrili od 17. a hlavne 18. storočia už k samozrejým súčasťam ich celoročného, no najmä letného itinerára. Platí to najmä o tzv. osvietenských panovníkoch vtedajšej Európy, ktorí sa aj takýmto spôsobom chceli aspoň priblížiť pochopeniu etnickej, hospodárskej a kultúrnej reality svojich, vo väčšine prípadov mnohonárodnostných monarchií. K niektorým mestám nadobudli „korunované hlavy“ priamy a bezprostredný osobný vzťah, k iným antipatiu, ktorú nedokázali zakryť ani neutrálne oficiality protokolu a ktorá ich sprevádzala po celý čas ich vlády.

Z tohto hľadiska sú mimoriadne zaujímavé návštevy Jozefa II. v Košiciach – jednej z prirodzených metropol východu habsburskej monarchie. Ďalším, nemenej dôležitým a podstatným dôvodom záujmu o tieto návštevy je bohatá zachovaná archívna dokumentácia vo forme protokolov i spomienok ich priamych účastníkov. Tie prezrádzajú viaceré detaily osobných zvyklostí a psychologických rysov panovníka, jeho politicko-ekonomické regionálne priority i kuriózne situácie, spojené s viacerými komplikáciami. Následník trónu ich spôsoboval pomerne často svojmu sprievodu i hosťiteľom neobvyklými a náhlými zjednodušaniami protokolárnych zvyklostí dovtedy komplikovanej dvorskej etikety. A to nielen v rokoch svojho panovania (1780 – 1790), ale i v predchádzajúcom období, keď bol ešte spoluvládcom svojej matky a cisárovnej Márie Terézie.

■ NETRADIČNÉ INŠPEKCIE

Slobodné kráľovské mesto Košice privítalo Jozefa II. po prvýkrát na turíčný pondelok 4. júna 1770, keď sa vracal z inšpekcie užskej a zemplínskej župy a mesta Užhorod. Jeho návrat viedol cez Michalovce, Sečovce, Slanec, Nižnú Myšľu a Kráľu nad Hornádcom. V Košiciach sa však jeho inšpekčná cesta neskončila a po trojdňovom pobyte pokračoval ďalej na sever do Prešova. Košická mestská rada bola pred jeho príchodom s dostatočným predstihom upozornená, aby upustila od akýchkoľvek zbytočných nákladných ceremónií a sprievodných osláv. Presne v intenciách týchto inštrukcií mal byť budúci cisár so svojim sprievodom ubytovaný v hostinci U zeleného stromu, ktorý stál na križovatke dnešnej Južnej triedy a Skladnej ulice. Tam ho očakávala oficiálna uvítacia delegácia, vedená košickým mestským richtárom, ktorého sprevádzali všetci mestskí prisazní a senátori. Príchod Jozefa II. očakával vo večerných hodinách i veľký počet zhromaždených košických mešťanov a obyvateľov z okolitých dedín. Následník trónu však znechutený pozdravujúcim davom pri hostinci sa vôbec nezastavil a celá jeho ekvipáž išla ďalej bez zastavenia a pokračovala v jazde do centra mesta. Sprievod sa zastavil až pri mestskom hostinci U zlatej hviezdy, ktorý stál na mieste dnešnej Malej scény košického Štátneho divadla. Medzitým vypukla medzi zhromaždenými mešťanmi panika. Pripravený nábytok a posteľná bielizeň museli byť okamžite prevezené do nového hostinca, čo sa aj podarilo po viacerých komplikáciách uskutočniť, a tak mohli byť cisárski hostia so všetkým pohodlím konečne ubytovaní.

■ KORUNOVANÝ PRAGMATIK

Program nasledujúceho dňa sa začal slávnostnou sv. omšou v Dóme sv. Alžbety, po ktorej Jozef II. prejavil záujem o prehliadku mesta a najmä mestského opevnenia. Mimoriadne trápna situácia, spôsobená svojvoľným porušením protokolu, nastala počas audiencie oficiálnych zástupcov košického mestského magistrátu. Následník trónu prerušil ich kvetnaté výlevy a v ďalších svojich otázkach prešiel na úplne praktické, no o to viac pre radných neprijemné otázky každodenného života a s ním spojených problémov. Týkali sa najmä aktuálneho počtu obyvateľov mesta, ich konfesionálneho rozvrstvenia i náboženského zloženia košického magistrátu a prijímania nových občanov z radov etnických Nemcov. Po obligátnych audienciách vykonal Jozef II. inšpekciu košických kasární a ďalších vojenských objektov (sklady, kancelárie). Vojenské

Korunovaný osvietenec a patrón slobodomurárstva.

inšpekcie tvorili aj ďalšiu časť programu druhého dňa návštevy Košíc. Tentoraz sa podrobnejšie zaujímal o dokumentáciu, evidenciu i realitu košických armádnych skladov. Košičania ostali prekvapení a zaskočení aj ďalšou nezvyčajnosťou, ktorej boli svedkami počas rannej sv. omše v Kostole františkánov (dnes seminárnom), keď si Jozef II. nesadol vo vopred pripraveného, honosne zdobeného a vyvýšeného kresla, ale počas celých bohoslužieb zotrval s ostatnými prítomnými v laviciach pre radových veriacich. Po obede sa následník trónu zúčastnil na slávnostnej prehliadke košickej vojenskej posádky, spojenej s jazdeckými pretekmi. Počas nich sa stala nemilá udalosť, keď jeden z ich účastníkov spadol z koňa. Podľa dobových svedectiev účastníkov mu pomáhal vstať zo zeme sám následník trónu.

■ CISÁRSKY ÚČET

Oficiálna rozlúčka so všetkými reprezentantmi štátnej vojenskej správy a mestskej samosprávy tiež mala svoje zádrhy. Jozef II. prítomným v mimoriadne krátkom prejave poďakoval a oznámil, že nechce ostať nikomu nič dlžný za ubytovanie a pohostenie jeho osoby aj sprievodu. Košickí radní sa dostali do trápnej situácie a zvažovali, aký účet majú budúcemu cisárovi vystaviť. Nakoniec sa uzniesli na symbolických 12 zlatých, ktoré mestu v zastúpení hlavného inšpektora mestských majetkov vyplátila zo svojich zdrojov cisárska pokladnica.

Druhá návšteva cisárskeho následníka v Košiciach sa uskutočnila ako súčasť jeho rozsiahlejšej inšpekčnej cesty po východných regiónoch impéria po troch rokoch (1773) od jeho prvej košickej vizitácie. Vzhľadom na predchádzajúce nedorozumenia, ktoré vtedy vznikli pri ubytovávaní cisára a jeho sprievodu, dostala cisárska miestodržiteľská rada presné inštrukcie. Jednou z primárnych požiadaviek bolo pripraviť cisárskym hosťom ubytovanie prednostne v budovách cisárskych úradov alebo v bežných hostincoch. V prípade absencie vhodných ubytovacích kapacít

má byť následník trónu ubytovaný na rímskokatolíckych farách alebo v dome niektorého z mešťanov. Nariadenie dôrazne zakazovalo pripraviť ubytovanie v palácoch, domoch alebo v iných šľachtických sídlach, vrátane zemianskych kúrií. Spomínané nariadenia zároveň zakazovali všetky druhy zbytočných sprievodných oslavných podujatí, spojených s uvítacími ceremoniálmi. Osobitne boli vylúčené sprievodné slávnostné salvy z kanónov, mažiarov alebo iných strelných zbraní.

■ NOVÁTORSKÉ DISPOZÍCIE

Jozef II. porušil pri svojej druhej návšteve Košíc i ďalšiu z tradícií, ktorá bola bežná a samozrejماً pri návštevách panovníkov v slobodných kráľovských mestách – prijatie holdovacích uvítacích delegácií zástupcov mestskej samosprávy, velenia mestskej vojenskej posádky a cirkevných predstaviteľov. Cisársky kancelár stroho odkázal všetkým dotknutým, že akékoľvek sťažnosti či požiadavky majú byť následníkovi trónu predkladané výlučne v písomnej forme a všetky podpísané, pretože anonymnými žiadosťami sa cisárska kancelária vôbec nezaoberala a ani s nimi imperátora nezatažovala. Delegácie sa väčšinou prijímali v posledný deň a pre časovú náročnosť hromadne. Ďalšie inštrukcie s pedantnou a strohou presnosťou stanovovali i ďalšie podrobnosti, ktoré vychádzali zo základného predpokladu ušetriť čo najviac materiálnych a finančných prostriedkov. Pred príchodom cisárskych návštev a inšpekcií boli zakázané mimoriadne opravy a úpravy komunikácií, po ktorých mal panovnícky sprievod prechádzať. Na prepriahanie bol stanovený stály počet päťdesiatich štyroch koní, za ktoré sa platil stabilný denný prenájom vo výške jednej zlatky. Najmenšie „škrty“ vo výdavkoch sa týkali stolovania Jozefa II. a jeho sprievodu. Na každej zastávke panovníkovej inšpekčnej cesty malo byť pripravených 70 funtov (39,2 kg) hovädzieho mäsa, jedno teľa, tri husi, dve sliepky, dvadsať štyri kurčiat, dve

morky, štyri funty (2,24 kg) slaniny, šesť funtov (3,36 kg) masla, štyri funty masť, dve merice múky, štyridsať vajec a dva funty cukru, zelenina, vrátane kyslej kapusty, a ako príloha sa podávalo patričné množstvo chleba. Hlavným nápojom bolo popri vode bežné stolové víno. Osobitné smernice sa týkali personálneho výberu miestnych úradníkov, zaradených do sprievodu Jozefa II., ktorý si výslovne vyžadoval znalcov miestnych pomerov s dlhodobým pôsobením v meste a regióne. Dôraz kládol predovšetkým na ich vecné a pravdivé informovanie, a to bez akéhokoľvek zamlčievania ťažkostí a komplikácií spojených s riešením reálnych problémov. Po predchádzajúcich pozitívnych skúsenostiach s ubytovaním a obsluhou si Jozef II. vybral za miesto nocľahu pre seba a svoj sprievod znovu košický mestský hostinec U zlatej hviezdy.

Hlavným bodom rokovania delegácie košických radných bola ich žiadosť o možnosť postupnej demontáže západnej časti mestských hradieb a použitie tohto materiálu na stavbu ďalších obytných domov. Na prvý pohľad z bezvýznamnej praktickej záležitosti sa však čoskoro „vyklúľ“ problém so širším konfesionálnym rozmerom. Podstatou žiadosti bola prosba znovu otvoriť tzv. forgáčovskú bránu, ktorá bola zamurovaná po Salmárskom mieri. Hoci oficiálnym dôvodom bolo sprisnenie kontroly, svoju úlohu zohralo aj sťaženie prístupu košickým protestantom na bohoslužby, pretože ich kostol stál za hradbami v bezprostrednej blízkosti tejto brány. A tak na bohoslužby prechádzali do svojho kostola okľukou cez južnú mestskú bránu. Napriek predbežnému súhlasu Jozefa II. sa však na otvorenie forgáčovskej brány čakalo ďalších desať rokov. Jozef II. zároveň zakázal likvidáciu systému mestskej fortifikácie a akékoľvek neprimerané a rozsiahle zásahy do mestských hradieb, ktoré mali byť napriek ich schátranému stavu naďalej spravované a udržiavané z mestského rozpočtu.

■ ROZLÚČKA S KOŠICAMI

Posledná návšteva Jozefa II. v Košiciach, ktorú vykonal už ako cisár Svätej ríše rímskej nemeckého národa a nekorunovaný uhorský a český kráľ, sa uskutočnila v júli 1783. Do Košíc pricestoval už 3. júla 1783, teda deň pred oficiálne ohláseným príchodom, no vzhľadom na predchádzajúce skúsenosti neboli košickí hostitelia prekvapení tak ako počas jeho prvých dvoch návštev ich mesta. Za miesto ubytovania vybrali nový mestský hostinec U čierneho orla (dnešná Hlavná ulica 29), ktorý bol dostavaný iba v roku 1781. Napriek dôležitosti a významu zhromaždených zástupcov župnej, mestskej a vojenskej honorácie cisár odmietol tejto delegácii udeliť audienciu a vyjadril vôľu stretnúť sa iba s košickým richtárom, ktorý však „prepásoľ“ túto možnosť pre svoju nepripravenosť. Cisára dohonil až pri mestskej prachárni vedľa forgáčovskej brány – pri mestských hradbách. Panovník si neodpustil kritickú uštipačnú poznámku k nie práve najlepšej dislokácii tohto skladu, pretože podľa jeho slov bola nebezpečne blízko mestských obytných budov. Jozef II. bol počas tejto poslednej návštevy Košíc prekvapený najmä dezolátnym stavom mestských vojenských skladov a kasární a k nim prislúchajúcej vojenskej nemocnici, ktorých opravou bol okamžite poverený cisársky vojenský erár. V zúfalom stave bolo po zrušení Spoločnosti Ježišovej (jezuitov) aj jej bývalé košické kolégium, ktoré malo už takmer desať rokov vo svojej správe mesto.

Počas poslednej návštevy Jozefa II. sa definitívne vyriešil dlhotrvajúci problém forgáčovskej brány, ktorú napokon predsa otvorili. Brána odvtedy niesla nielen cisárovo meno, ale i jeho kamenný portrét a pamätnú tabuľu s chronostikonom 1783. Do užívania bola daná už počas nasledujúceho roka a svojmu cieľu slúžila ďalších šesťdesiat rokov. Spolu s mestskými hradbami padla za obeť architektonickému rozmachu Košíc v polovici 19. storočia. S hradbami a bránou zmizla z Košíc i unikátna pamiatka, pripomínajúca tri návštevy Jozefa II. v tomto meste.

Drevené chrámy v zozname UNESCO v Karpatskom oblúku Slovenska

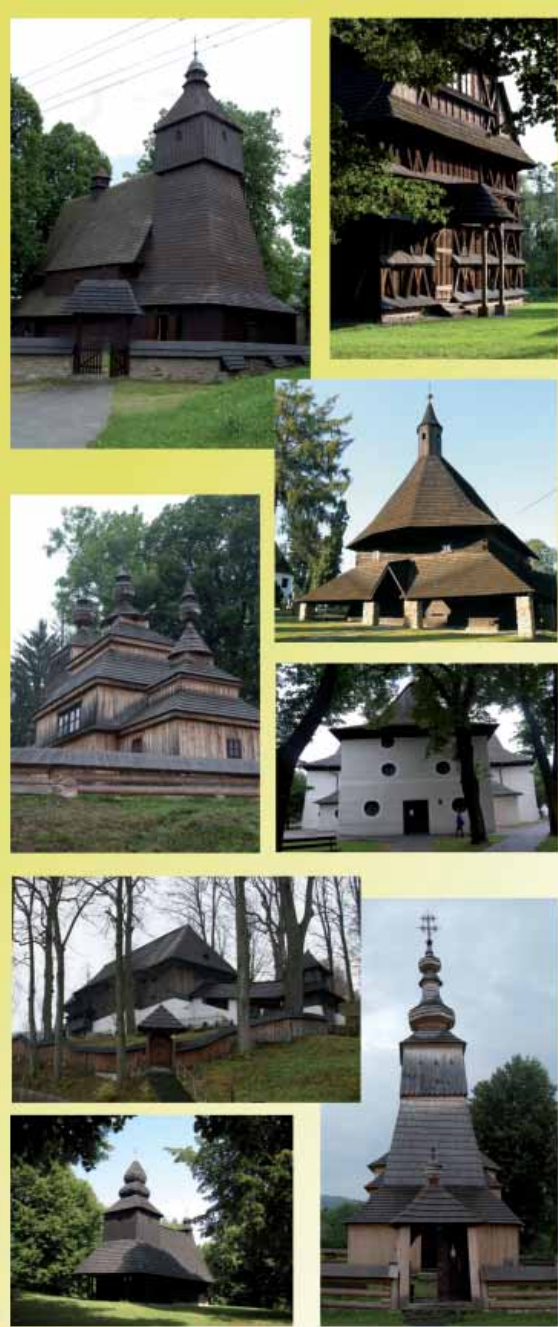
Klenoty viery, zručnosti a estetiky

Úvod k cyklu

Eva KRÁĽOVÁ, Ivana LISICKÁ – FOTO: Ivana LISICKÁ

Svedectvom stáročných tradícií predchádzajúcich ľudských generácií zostávajú aj v prítomnosti pamiatky nesúce duchovný odkaz minulosti. Ľudstvo si čoraz viac uvedomuje jednotu ľudských hodnôt, považuje ich za spoločné dedičstvo a uznáva kolektívnu zodpovednosť za ich zachovanie voči budúcim generáciám.

Benátska charta Ochrana a obnova pamiatok a pamiatkových sídiel, Benátky 1964

Ľudová architektúra vždy zachovávala tesné spojenie s krajinou a prírodným prostredím, a tak vytvárala harmonický, urbanisticky vyvážený celok. Stavebný materiál priznával oblasť svojho pôvodu: v nížinách prevládali hlinené murované stavby, v zalesnených horských oblastiach zasa drevené. Monumentálnym dielom ľudovej architektúry sú drevené kostoly, v súčasnosti už len vzácné zachované na pôvodnom mieste v krajine. Sú dokladom nielen dômyselnej technickej zručnosti ľudových stavitelov, ale predovšetkým dokumentom náboženského citenia ľudí, ktoré odrážalo ich duchovný život. Drevené kostoly sú hodnotné a trvalé dedičstvo, ktoré nám odkázal prostý, neškolený vidiecky človek. Je v ňom vlastná životná skúsenosť, získaná v bezprostrednom súžití s prírodou, aj múdrosť nazbieraná po stáročia a odovzdávaná z generácie na generáciu. Je v ňom aj umenie, ktoré sa nezrodilo na skrátene chvíle, ale z hlbokej potreby tvoriť, z túžby po krásne, ale aj z vnútorného presvedčenia, že musí existovať spravodlivejší svet. Práve preto, že toto umenie vyšlo z takých pevných a pozitívnych základov, presahuje čas svojho vzniku a je zrozumiteľné aj nám.

■ DEDIČSTVO DUCHA A UMU

Osem drevených chrámov (kostolov a cerkvi) a jednu drevenú zvonicu z územia Slovenska v júli 2008 zaradili do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO pod poradovým číslom 1273. Včlenili sa tým do súboru výtvorov ľudského ducha a ľudských rúk

celosvetového významu, ktoré predstavujú rôznorodý, nesmierne bohatý zdroj poznania i poučenia o vývoji ľudskej civilizácie vuplynulom období. V zmysle Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva „sú súborom oddelených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy“.

Drevené chrámy z územia Slovenska nie sú jedinými objektmi svojho druhu, ktoré sú zaradené do svetového zoznamu. Sú súčasťou tzv. sériového zápisu, podľa ktorého zapísané pamiatky dokumentujú jedinečné, inde neopakovateľné riešenie, resp. výnimočné stvárnenie daného stavebného druhu – v našom prípade drevených chrámov. Do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva sú okrem nášho súboru zaradené ďalšie drevené chrámy z územia Nórska, Fínska, Poľska, Rumunska, Ruska a Ukrajiny. Každý

z týchto zápisov dokumentuje inú kultúrnu tradíciu – s iným priestorovým a výtvarným poňatím, s iným charakterom výzdoby a na inom konštrukčnom princípe. Keď uvážime fakt, že na svete sú tisíce rôznych chrámov rôznych kultúr z najrôznejších materiálov a každý z nich je v istom zmysle neopakovateľný, sú namieste otázky: V čom spočíva jedinečnosť a svetový rozmer hodnoty práve týchto chrámov? Čím obohatili ľudskú civilizáciu?

■ NA PRIESEČNÍKU KULTÚR

Súbor územne rozptýlených drevených chrámov z obcí Bodružal, Hervartov, Hronsek, Kežmarok, Ladomirová, Leština, Ruská Bystrá a Tvrdosín zapísali do Zoznamu SKD preto, lebo každý z nich spĺňa požadované podmienky jedinečnosti v zmysle Konvencie o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva a Smernice na implementáciu konvencie, obsahovo naplňajúc tieto dve kritériá z desaťbodovej škály: byť jedinečným alebo aspoň výnimočným svedectvom kultúrnej tradície alebo civilizácie, ktorá stále žije alebo už vymrela; byť výnimočným príkladom budovy, architektúry alebo technologického súboru alebo krajiny, ktorá ilustruje významnú etapu v ľudskej histórii.

Drevené chrámy predstavujú výnimočný doklad tradičnej religióznej architektúry severozápadnej karpatskej oblasti a jej medzietnického a medzikultúrneho charakteru na relatívne malom území, kde sa stretli a navzájom prelínali latinská a byzantská kultúra. Evanjelické kostoly sú výnimočným

príkladom náboženskej tolerance v hornom Uhorsku v čase krvavých protihabsburských povstaní a rebélií v 17. storočí. Podľa druhého kritéria drevené chrámy zo Slovenska patria k najlepším príkladom európskej drevenej religióznej architektúry od neskorého stredoveku do konca 18. storočia. Ich charakteristický vzhľad, konštrukciu a vcelku naivnú dekoráciu, odvodenú od miestnych tradícií, čiastočne ovplyvnili štýly oficiálnych architektonických smerov gotiky, renesancie a baroka. Západné (latinské) a východné (pravoslávne) stavebné koncepcie sa v týchto drevených stavbách odrážajú v technickom riešení a jedinečnom dekoratívnom výraze, vytvárajúc osobitú architektúru s rôznorodým vzhľadom. Zdôvodnenie vo svojej stručnosti síce platí na všetky objekty súboru, no každý z chrámov má iné atribúty v iných súvislostiach, ktorými naplnia formulovaný obsah zdôvodnenia.

Spoločne vytvorili jedinečný kultúrny fenomén multietnickej a multikonfesionálnej symbiózy. Zapísaný súbor drevených chrámov zo Slovenska je svedectvom práve tejto symbiózy, výsledkom ktorej je individualizovaná inovatívna odlišnosť každého jedného z objektov. Súbor pozostáva z deviatich objektov rôznej konfesionálnej príslušnosti: tri chrámy sú gréckokatolícke (Bodružal, Ladomirová, Ruská Bystrá), dva chrámy rímskokatolícke (Hervartov a Tvrdosín), tri chrámy a jedna zvonica evanjelické a. v. (Kežmarok, Leština a Hronsek, ku ktorému patrí aj zvonica). Najstaršie kostoly pochádzajú z polovice 15. storočia a patria ešte k obdobiu stredoveku. Na týchto kostoloch sú architektonické prvky jasne odvodené z gotického poňatia priesťatoru stavby i jej výzdoby. V neskorších obdobiach aj v týchto kostoloch prebiehali malé zmeny, ktoré však zásadne nezmenili pôvodný priestorový a výtvarný princíp. Evanjelické chrámy a. v. z konca 17. a začiatku 18. storočia majú v pôdoryse tvar gréckeho kríža a emporu, zodpovedajúce kazateľskej forme chrámu pozdĺž stien. To, čo ich robí výnimočnými, sú podmienky, za ktorých sa stavali. Osobitná právna úprava (zákonné články tzv. „artikuly“ prijaté na sneme v Šoprone, 1681) stanovili požiadavky obmedzujúce voľnú výstavbu nových kostolov, no predsa len poskytovali slobodu náboženského vyznania aj pre protestantov. Stanovené podmienky sa nakoniec stali podnetom pre také mimoriadne kapacitné, technické a aj výtvarné riešenia podľa nich postavených kostolov, ktoré sú v dejinách architektúry jedinečnými a dosiaľ unikátnymi. Skupina gréckokatolíckych chrámov (nazývaných „cerkva“) svedčí o tvorivom prístupe a spracovaní podnetov z dvoch rôznych kultúr (západnej – latinskej, a východnej – pravoslávnej), stretajúcich sa práve na východnom ohybe karpatského horského masívu. Všetky tri gréckokatolícke chrámy patria k tzv. lemkovskému typu: charakterizuje ich priestorovo redukovaná forma pôdorysu typického ortodoxného chrámu s centrálnou rovnoramennou pôdorysnou osnou. Dokumentujú širokú konštrukčnú a výtvarnú variantnosť, ktorá účtovo rešpektuje tak liturgický kánon, ako aj prostredie, v ktorom sa chrám nachádza. Tieto drevené chrámy si stále zachovávajú svoju pôvodnú funkciu a obyvatelia chránia ich autentickú kvalitu, čím spoločne prispievajú k zachovaniu aj ďalších lokálnych kultúrnych tradícií, aké v iných krajinách už zanikli. To iba znásobuje váhu ich výnimočnosti.

HISTÓRIA

V roku 1933 sa v Nitre pri príležitosti 1 100. výročia vysvätenia prvého kostola na území Slovenska uskutočnili Pribinove slávnosti. Z oficiálneho programu pôvodne cirkevných osláv pražská vláda vylúčila účasť slovenských autonomistov, medzi ktorých patril tiež predseda najväčšej katolíckej organizácie – Spolku sv. Vojtecha – Andrej Hlinka. Po masovej manifestácii Andrej Hlinka však predsa prehovoril z tribúny proti ideám čechoslovakizmu a popierania svojbytnosti slovenského národa slovami: „Slováci už na úsvite dejín Slovanov mali svojho vládu Pribinu. Boli sme teda už vtedy národom slobodným, samobytným, svojráznym, národom kresťanskej a slovenskej kultúry. Kým iné národy slovanské v tých časoch nedospeli ešte k dostatočnej kresťanskej vzdelanosti, my Slováci žili sme už ako národ kresťanský a slobodný.“

Stotisíc Slovákov demonštrovalo za autonómiu

Pribinove slávnosti dokázali, že národ si stojí za svojím

Peter JÁNOŠÍK – Foto: archív SNN

Pribina bol nitriansky vládca, prvé historicky známe knieža priamych predkov dnešných Slovákov. V rokoch 825 až 833 bol posledným kniežaťom Nitrianskeho kniežatstva a do roku 861 prvým kniežaťom Blatnianskeho kniežatstva na území dnešného Maďarska. V roku 833 salzburský arcibiskup Adalrák sprevádzal franského kráľa Ľudovíta Nemca na jeho výprave proti Bulharom. Navštívil tiež Nitru a vysvätil tam prvý kostol, ktorý dal Pribinu postaviť okolo roku 828. Bol to prvý kresťanský kostol na celom území západných a východných Slovanov. Tento fakt dokladá, že Nitrianske kniežatstvo bolo už v tom čase známe a rešpektované vo Franskej ríši.

Na začiatku 30. rokov sa stali významným zrkadlom politickej atmosféry na Slovensku také kľúčové udalosti, ako bola známa strelba v máji 1931 v Košútoch, či ďalšie štrajky a demonštrácie. Slovenský národ pocítoval útlak od Čechov a chcel obhajovať svoje práva. Upozorňoval ostatných, že to, čo prežívajú, nie je národná sloboda. Pribinove slávnosti sa konali za odmietania tézy o jednotnom „československom národe“. Praha určila, že hlavným rečníkom na oslavách má byť predseda vlády, a vonkoncom nepovažovala za nevyhnutné, aby na oslavách prehovoril zástupca Matice slovenskej Dr. Jozef Škultéty a predseda HSĽS Andrej Hlinka. Na slávnostiach bolo prítomných veľa novinárov zo zahraničia.

■ ZA AUTONÓMIU

Stotisícový zástup odmietal vypočuť „pražských“ rečníkov a vynútil si, aby mu rečnili predstavitelia autonomizmu Hlinka a Rázus. Najradikálnejšia

časť účastníkov prevolávala už v sprievode, ktorý tiahol Nitrou na letisko, protičeské a protivládne heslá. Čo sa vlastne v Nitre stalo? Ústrednou akciou programu bola manifestácia na nitrianskom letisku 13. augusta v dopoludňajších hodinách, keď autonómistická mládež vyniesla A. Hlinku na ramenách na tribúnu. Hlinka nielen rečnil, ale stal sa moderátorom priebehu najdôležitejšej manifestácie a udeľoval možnosť prehovoriť členom vlády. V rukách držal skonfiškované a znovu vytlačené číslo Slováka s výrazným celostránkovým nadpisom: Nitra je naša! Predniesol prejav, v ktorom opäť žiadal zmenu ústavy a realizáciu Pittsburskej dohody, a na záver prečítal vopred pripravenú Nitriansku rezolúciu, v ktorej okrem iného vyhlásil, že Slováci chcú byť národom nielen oslobodeným, ale aj slobodným. Udelil slovo krajinskému prezidentovi, predsedovi vlády J. Malypetrovi, po ktorých predniesli pripravené prejavy domáci a zahraniční cirkevní hodnostári. Biskup Kmeťko tlmočil zúčastneným pápežské požehnanie a prečítal telegram posielaný pápežovi a prezidentovi republiky. Po ukončení Pribinových osláv mocenské orgány začali trestné konania proti deväťdesiatim ôsmim účastníkom osláv.

Nespokojnosť s celkovou situáciou obyvateľstva na Slovensku, s jeho beznádejne neriešenými dlhodobými akumulovanými problémami, ktoré sa skrývali pod názvom „riešenie špecifickej slovenskej otázky“, prepukla naplno. Demonštrujúci účastníci osláv verili vo víziu autonómneho Slovenska ako jedinej možnej cesty k likvidácii svojich osobných aj celospoločenských ťažkostí. Nacionálne vášne ukázali na snahu dokázať predovšetkým „Praha“ a zahraničiu, že slovenský národ si za svojím stojí.

Množstvo účastníkov, ktorí sa zišli v Nitre, a ich netradičné búrlivé prejavy nasvedčovali, že na Slovensku je situácia skutočne vážna. Oslavy sa napokon stali výzvou k dávno očakávanému zjednoteniu a spoločnej aktivite slovenských autonomistických prúdov. Boli síce najmä propagačnými akciami oboch autonomistických strán, svojím významom sa však zaradili medzi dôležité udalosti v slovenských dejinách.

Pred 85 rokmi sa narodil jeden zo zakladateľov pop-artu zo Slovenska

Ked' sa povie Andy Warhol

Marek DANKO – Foto: archív

Navonok excentrický vo svojej striebornej parochni, no zároveň povahou ťažký introvert schovávajúci sa za provokatívne výroky. Súdobou tlačou oslavovaný ako „pápež pop-artu“ a zároveň vysmievaný nielen za sexuálnu orientáciu, ktorá v tých časoch bola ešte mediálnym tabu. Prezentoval sa ako svetoobčan, prípadne „človek odnikiaľ“, a pritom stále dbal o svoje rusínske korene v dedinke Miková pri Medzilaborciach, odkiaľ pochádzali jeho rodičia. To všetko bol Andy Warhol, teda Andrew Warchola, výtvarník a vizionár pop kultúry.

V bývalom Československu bolo meno Andy Warhol zámerne vymazané z kultúrneho priestoru. Tento čelný predstaviteľ „zahnívajúceho kapitalistického pseudoumenia“, celebrita, ktorá si dovoľí ironizovať na svojich sieťotlačiach kosák a kladivo, prípadne samotného vodcu proletariátu Lenina, nemala miesto v našich médiách. A ešte k tomu sa priatelil s členmi rôznych skupín od Rolling Stones po Velevet Underground, ktorí boli prezentovaní ako narkomanskí

a výtržníci vlasáči. Mladí intelektuáli si však Andyho všimli ešte v sedemdesiatych rokoch a patrilo k dobrému tónu spomenúť jeho tvorbu a jeho osobnosť v kaviarenských debatách. V ovzduší, kde umeniu vládol pevnou rukou socialistický realizmus, boli podobné rozhovory mimoriadne občerstvujúce.

■ OD ANDREJKA PO ANDYHO

Andy Warhol sa narodil 6. augusta 1928 v Pittsburghu v rodine rusínskych prisťahovalcov, pochádzajúcich

z východoslovenskej dedinky Miková. Otec pracoval v bani a zomrel pomerne skoro – v roku 1942. Matka Júlia potom žila s tromi synmi, z ktorých dvaja sa narodili ešte na Slovensku, doslova z ruky do úst. Určite aj ťažká existenčná situácia sa podpísala pod to, že malý Andy bol chorľavé dieťa, neustále polihoval a trápili ho rôzne choroby, čo vyvrcholilo ťažkými neurastenickými záchvatmi. Jeho mama, aby ho aspoň trochu zabavila, kúpila mu farbičky a on si obkresľoval ilustrácie z reklamných letákov. Ostatne, Júlia Warholová zohrala v živote budúceho umelca kľúčovú úlohu. Viedla ho k viere, ktorú on, aj keď zvláštnym spôsobom stále cítil. Júlia sa po celý život nenaučila poriadne po anglicky a so synom sa zhovárala po rusínsky. Andy, vtedy ešte Andrejko, hovoril, že je to jazyk odnikiaľ. Napokon sa predsa len ako-tak dal zdravotne do poriadku a odišiel študovať na Carnegie Institute of Technology v Pittsburghu. Po jeho absolvovaní v roku 1949 už ako Andy Warhol odchádza do New Yorku. Vzápätí sa za ním sťahuje aj mama Júlia, ktorá až do svojej smrti v roku 1972 bola tým najbližším človekom, ktorého Andy pri sebe mal.

■ OD TOPÁNOK K LENINOVÍ

Andy sa po príchode do New Yorku zamestnal ako grafik a pracoval pre

magazíny Vogue, The New Yorker, Harper's Bazaar či pre firmy ako Tiffany či Bonwit Teller. S doslova maniakálnou usilovnosťou a precíznosťou kreslí napríklad nové modely topánok, no zároveň nasáva búrlivý umelecký kvas „hlavného mesta“ americkej kultúry. Práve vtedy si začína uvedomovať, že moderná spoločnosť je postavená na kulte konkrétnych značiek a konzumu. Jeho známy výrok, že symbolom americkej demokracie je fľaša kokakoly, keďže ani prezident Spojených štátov nepije lepšiu kokakolu ako automechanik niekde v zapadákov, vyjadroval jeho umeleckú cestu, na ktorú sa vzápätí vydal. Začal vo veľkých sériách produkovať sieťotlačou obrázky zdanlivo každodenných vecí, od spomínaných fliaš kokakoly cez známe plechovky polievky Campbell's Soup až po škatuľky Brillo Box. Samozrejme nesmeli chýbať celebrity. Kult hviezd bol vtedy v Amerike na vrchole, a tak Marilyn Monroe, Mick Jagger, Liz Talyorová či Elvis Presley doslova valcovali z farebných grafík v nekonečných sériách návštevníkov galérií. Po začiatočných rozpačitých, ba niekedy až ironických reakciách verejnosti prišiel úspech. A nie hocijaký! Subtilný mládenec s črtami albína a typickou striebornou parochňou na hlave sa stal celebritou, ktorú pozývali na veľké filmové festivaly, vernisáže či opulentné párty. Americký sen sa stal skutočnosťou.

■ V BLUDISKU SLÁVY

Andyho newyorský ateliér s príznačným názvom Továreň (Factory) sa stal miestom, kde sa musel zastaviť každý, kto vo vtedajšej pop kultúre a umení niečo znamenal alebo chcel znamenať. Ako vo svojej biografii Warhol píše, niekedy mal pocit, že vo Factory prebieha nepretržitý žúr, kde ľudia pracujú, iní vyspávajú, ďalší debatujú, prípadne spriadajú nové umelecké plány. Samozrejme, že sa

to nezaobišlo bez rôznych povzbudzujúcich látok a sexuálne excesy tiež neboli ničím nezvyčajným. To ešte viac rozvášnilo bulvárnych žurnalistov, pre ktorých sa stal Warhol akýmsi guru excentrických umelcov v rokoch sedemdesiatych. On sám bol pri tom introvert, ktorý sa, ako sám vravieval, na extroverta iba „preškoliť“. K čomu sa však nútiť nemusel, bola jeho podnikateľská zdatnosť. Vedel peniaze zarábať, no vedel ich aj minúť na pomoc začínajúcim umelcom, ktorí mu to oplácali skutočným priateľstvom. Búrlivá, až samovražedne hektická atmosféra bola však ako časovaná bomba. Dňa 3. júna 1968 sa psychicky labilná, militantná feministická spisovateľka Valerie Solanas pokúsila Andyho v jeho ateliéri zastreliť. Atentát bol neúspešný, lenže výtvarník mal až do konca života zdravotné následky.

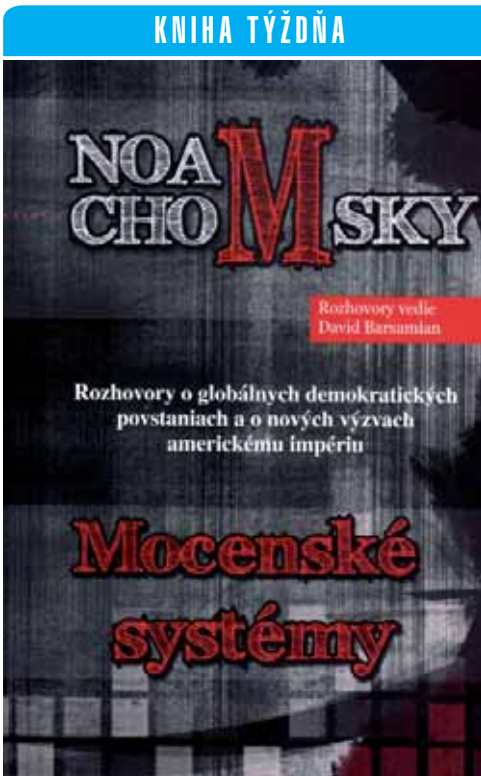
■ FINÁLE STRATENÉHO SYNA

Andy Warhol sa po úspechu svojej výtvarnej tvorby vrhá aj do ďalších sfér umenia. Krúti desiatky filmov, ktoré svojou uletenosťou či búraním spoločenských tabu iritujú divákov i kritikov. Zakladá časopis Interview, a predovšetkým stále „produkuje“ obrazy, a najmä grafiky. Pochopil viac ako iní princíp komerčnosti v umení a verejnosť dráždi výrokmi, ako je ten jeho najslávnejší: V budúcnosti bude každý pätnásť minút slávny...

Andy Warhol zomiera 22. februára 1987 po operácii žľazníka v New Yorku. Na bohoslužbách za zosnulého v Katedrále sv. Patrika v New Yorku sa zúčastnilo vyše 2 000 ľudí. V roku 1988 sa uskutočnila aukcia 10 000 objektov z Warholovej pozostalosti u firmy Sotheby v New Yourku – vyniešla dvadsaťpäť miliónov dolárov. Neskôr, 5. októbra 1991, bolo slávnostne otvorené múzeum v Medzilaborciach, neďaleko Andyho rodnej Mikovej. Kruh tvorby inšpiratívneho umelca sa uzavrel.

Čo s kapitalizmom naším...

Noam Chomský: Mocenské systémy, Vydavateľstvo SSS, 2013

Na prvý pohľad sa Chomský v knižke rozhovorov z rokov 2010 – 2012 zaoberá aktuálnymi otázkami súčasného nestabilného sveta, no nemožno jej uprieť užitočnosť autorovho dlhodobého odhaľovania prapodstaty dnešných nepokojov vo svete.

Či už ide o stabilitu politických systémov, o ekonomický rozvrat, ale aj o fungovanie samotnej demokracie. Chomský takmer nostalgicky spomína na pre neho notoricky známe veci, ktoré hýbu americkou politikou, ale nie každý si ich uvedomuje a dokáže aplikovať na vývoj v iných častiach sveta. Napríklad definuje kapitalizmus ako systém „založený na produkcii zisku, nie na potrebách, je založený na požiadavke stáleho rastu zamereného na zisk“. Inteligentný čitateľ vie, že proces rastu má svoje obmedzenia, určuje ich príroda sama. Takže čo s kapitalizmom? Chomský nedáva jednoznačné odpovede, ale cez reálne príklady fungovania niektorých spoločností ukazuje cestu.

Pýta sa: „Chceme ekonomický systém opierajúci sa o koncentráciu bohatstva, takého bohatstva, ktoré ovplyvňuje politickú moc, alebo chceme fabriky a firmy, ktoré budú vlastniť a manažovať lokálne komunity?“ A jeho odpoveď? „Rozhodujúci je smer, akým sa bude politika uberať: v ústrety prehlbujúcej sa demokracii a k podkopávaniu moci nelegitímnych autorít?“

V súvislosti s Chomského skúsenosťami a názormi si môžeme aj my na Slovensku položiť otázku – toto sme chceli? Kto nás donútil k masívnej privatizácii a rozdávaniu majetkov zahraničným tzv. investorom? Kto s nimi spolupracoval, dláždil im cestu k nášmu bohatstvu? Kto vytvoril daňové raje a úniky kapitálu z národných štátov? V Chomského knižke sa dočítame odpoveď aj na veľmi aktuálny problém – vyhýbanie sa daniam. „Patrí to k štandardným technikám, nazýva sa to globalizácia,“ tvrdí Chomský. Čo s ňou?

Eva ZELENAYOVÁ

NEKROLÓG

Život niekedy prináša zvláštne zhody okolností. Keď sa tohto roku naplno rozbíhal Folklórny festival Východná, zomrel v Bratislave po krátkej chorobe jeho dlhoročný organizátor, zapálený folklorista a choreograf Pavel Bútor. Východná na okamih stíchla, aby vzdala hold mužovi, pre ktorého bol slovenský folklór rovnako dôležitý ako vzduch, ktorý dýchal.

Pavel Bútor patril medzi významné osobnosti folklórneho hnutia na Slovensku. V rokoch 1954 – 1963 tancoval v súbore Kokavan v Kokave nad Rimavicou, v rokoch 1963 – 1966 v súbore Čierťazeň a rok pôsobil ako profesionálny tanečník PULS-u v Prešove. Počas štúdia na VŠMU, odbor choreografia slovenského tanca v triede prof. Štefana No-

Odišiel pravý folklorista

sála, pôsobil ako tanečník a sólista umeleckého súboru Lúčnica. V rámci choreografickej a pedagogickej praxe na VŠMU spolupracoval so súbormi Kopaničiari, Zobor a Kokavan. Od roku 2001 pracoval v Národnom osvetovom centre v Bratislave ako odborný pracovník pre folklórne súbory a scénický folklorizmus. Prvé choreografie vytvoril v súboroch Lúčnica, Zobor a Vršatec. Počas svojej choreografickej praxe realizoval vyše 60 choreografií v súboroch Lúčnica, SLUK, Lipa, Vršatec, Zemplin, Zobor, Ponitran, Kokavan, Sinec, Šarišan, Jánošík, Rimavan, Vepor, Gomik z Českého Těšína. Od roku 1991 prednášal na Vysokej škole pedagogickej v Nitre na Katedre folkloristiky a regionalistiky. Sústavne sa venoval práci vo folklórnom hnutí na Slovensku i ako lektor pre folklór, inštruktor, člen poradných zborov pre ľudový tanec, člen programových komisií folklórných festivalov. Dlhoročná bola jeho priama spolupráca a činnosť v rámci Folklórneho festivalu Východná: od roku 1971 bol členom programovej rady, v rokoch 1994 – 1998 riaditeľom festivalu a v rokoch 2000 – 2005 predsedom jeho programovej rady. S Pavlom Bútorom odišiel kus našej folkloristickej histórie. Česť jeho pamiatke!

(mab), Foto: autor

HUMORESKA

Každá reprezentácia vo futbale má svoje meno. Sovietska, a teraz aj ruská, je stále Zborná. Taliani svojich miláčikov inak nenazývajú ako Squadra azzurra. Holanďania majú svojich hrdých Oranjes. Z iných kontinentov môžeme spomenúť najznámejšiu prezývku juhoafrického mužstva Bafana, Bafana (Chlapci, chlapci) alebo kamerunského Indomitable Lions (Neskrutné levy). Iba Slovinsko a Slovensko nemajú pre svoje národné mužstvo nijakú prezývku. Keďže sa nechcem miešať do vnútorných vecí krajiny, s ktorou si nás stále mylíja, tak idem riešiť iba na-

šich junákov. Navrhujem podľa odkazu Jána Amosa Komenského pre našu roduvernú reprezentačnú futbalovú junač prezývku Bafana kerkus. Kerka je nový názov pre tetovanie a mládež ním láskyplne označuje sprznenie

držia na trávniku okolo pliec a polovica z nich nevie slová.

V spomínanom článku sa píše o hrdinovi nášho futbalu. Dal najkrajší gól roka, ale iba za svoj klub. Voziť sa v drahom bentley, na ktorý si zarobil,

bili. Časopis, citujúc výpoveď jednej z pasažierok letu, ich vyčítanie nazval oslavou hulvátstva a trápnosti. Píše: „Pískali, spievali: Já ti ho tam našroubuju, já ti ho tam dám.“ Jeden z nich sa otočil k pasažierom chrbtom, prdol

ktorí ešte ako-tak veria v čaro futbalu, aby nový tréner Kozák zvolil len jednu z dvoch možností pre záchranu slovenskej futbalovej reprezentácie. Ak všetko zostane po starom, nech sa pri novom Národnom futbalovom centre postaví aj Národné tetovacie centrum. Tam bude komplexný dohľad na novou nádejnou futbalovou mládežou. Druhý variant je lacnejší. Kerkovacie národné centrum nebude, len každému z fanúšikov bezplatne dáte do nosa pirsingový krúžok. Inak ich už na futbal nepriťahnete, len ako volov na reťazi. A okrem iného ich podľa krúžku v nozdrách ľahšie spoznáte.

Milan ZEMO

Reprezentačný národný tetovací stánok

tela. Pôvodne som chcel dať našim zlatým chlapcom po ich heroickom výkone v Lichtenštajnsku, kde dokázali úžasne remizovať, onakvejšiu prezývku, ale v istom bulvárnom týždenníku mi lapidárne vysvetlili, prečo mám hnusný pocit, keď sa pri našej národnej hymne potetovaní mladíci

a ja mu ho nezávidím. Spomínaný mladíček sa vyberie do Istanbulu lietadlom nízko rozpočtovej spoločnosti na žúrku, na ktorú pozval podobne pokerkovaných priateľov. Počas letu, kde niet kam z lietadla ujsť, urážali podľa článku všetkých v lietadle. Naši cestujúci sa za nich bezmocne han-

im do tváre a ešte sa rehotal, ako im to smrdí. Nehovoriac o tom, že k...ot, p...a, k...va nasledovalo za každým slovom. Jeden z nich zrazu druhému hovorí: „Ty k...ot, ja tu nemám žiadny sáčok na granie, ja to pustím na zem.“ A tak sa vraj aj stalo.

Žiadam za všetkých Slovákov,

Herečka a vlastenka Eva Kristinová sa dožíva významného jubilea

S pôsobivou básňou na perách

Alexander GOCZ – Foto: archív

Odovzdať ľuďom posolstvo básne, pretlmočiť básnikove slová tak, že náhle sme priamo napojení na autorov tok myšlienok. Takto by sa dalo charakterizovať recitátorské umenie pani Evy Kristinovej, jednej z prvých dám slovenského stavu hereckého, vzácnej osobe, ktorá si vždy stála za svojim názorom a za láskou k Slovensku, aj keď jej to neraz skomplikovalo život. V týchto dňoch sa pani Eva, bez umenia ktorej si nevieme slávnostné matičné udalosti predstaviť, dožíva krásneho jubilea osemdesiatich piatich rokov.

Jubilantka Eva Kristinová

v Amerike, aby sa v roku 1917 dobrovoľne prihlásil do Štefánikových légii v pevnom úmysle pomôcť k vzniku prvej Československej republiky a oslobodiť tak Slovensko z uhorského žalára národov. Po prvej svetovej vojne postupuje v rebričku vojenských hodností, no prichádza zlom. Ako veliteľ Trenčianskeho vojenského okruhu odmietne vydať nemeckým vojskám zásoby, je odsúdený na smrť a neskôr na doživotie. Prišlo oslobodenie v roku 1945 a Jozef Martin Kristin sa môže tešiť slobode, ba za krátky čas je vymenovaný brigádnym generálom. Netrvá to však dlho a po prevrate v roku 1948 je zbavený hodnosti a vo vykonštruovanom procese odsúdený na niekoľko rokov žalára.

Eva Kristinová o ňom hovorí: „Otec bol zásadový. Nezlomil ho ani nacisti, ani komunisti. Mama bola rovnaká. Manžel stálo vo väzení, ona sama s piatimi deťmi dennodenne zápasila o holé živobytie. Pomáhali nám dobrí ľudia. Mali sme tvrdý život, ale to nás ako rodinu stmelilo. Držíme pokope a do života sme si odniesli česť, vzájomnú lásku a skromnosť.“

■ KLÚČ POÉZIE

Umenie recitovať básne je u Evy Kristinovej vybrúsené do dokonalosti. Ako takmer jediná u nás ovláda naspamäť značnú časť diela Pavla Országha Hviezdoslava a nikdy jej neprestane byť ľúto, že verejnoprávna televízia hodila cez palubu taký fenomén, akým bola Nedefná chvíľka poézie. Svoje objavné pretlmočenie básní našich klasikov však nevyužíva len na spomínaných slávnostných akciách. Rada chodí na besedy do škôl medzi mládež, o ktorej hovorí: „K našim deťom sme trestuhodne nezodpovední. Človek im predsa musí do duši zasievať dobré. A na to je, žiaľ, čím ďalej, tým menej času. Potom sa čudujeme, že detváky sú zlé, nervózne, nevedia sa vyjadrovať? Na besedách vnímam, že majú záujem, len sa im treba vedieť prihovoriť a venovať sa im.“

Zároveň pani Eva Kristinová cez poéziu neúnavne šíri idey vlastenectva, čo jej nevedia odpustiť rôzni svetoobčania, pravidelne ju napádajúci v článkoch. Báseň je ako živý prameň. Posilňuje a dodáva energiu. Redakcia SNN želá pani Kristinovej ešte veľa rokov s básňou, pre radosť všetkým vlastencom.

■ ŽIVOTNÉ KRIŽOVATKY

Eva Kristinová sa narodila a vyrástla v rodine, na ktorej by sa dali demonštrovať takmer všetky peripetie novodobej slovenskej histórie. To je určite aj jeden z prameňov jej neochvejného vlastenectva. Starí rodičia boli tvrdo pracujúci ľudia z Nemšovej, otec prežil časť mladosti ako vysťahovalec

Jej hlas poznáme azda všetci.

Hviezdoslav, Rázus, Jan-ko Kráľ či Botto a celá plejáda štúrovských básnikov – to sú korene recitátorského kumštu Evy Kristinovej. Dá sa jej pritom niečo osobité. Básnikov, ktorých básne už mnoho ľudí považuje za vyschnutú ratolesť našej poézie, za čítankovo muzeálne artefakty, oživuje a sprítomňuje tak, že náhle sú aktuálne ako v čase svojho zrodu. Keď nedávno pani Eva recitovala na odovzdávaní cien Matice slovenskej verše Janka Kráľa Zakliata panna vo Váhu, prepojila sa minulosť a prítomnosť priam zázračne. Jedným z laureátov bol totiž aj významný slovenský vodohospodár, otec vodného diela Gabčíkovo Július Binder.

■ DIVADLO AKO OSUD

Eva Kristinová sa nikdy netajila tým, že herecká profesia si vybrala ju a nie ona herectvo. Zároveň k svojmu údelu herečky pristupovala nanajvýš zodpovedne.

„Herectvo dáva šancu ľudsky rásť, ľutujem našich dnešných mladých hercov, lebo sa im nedostáva príležitosti kvalitných rolí v kvalitných hrách. Majú to oveľa ťažšie, ako sme to mali my. Z každej postavy sme si aj my, nielen diváci, mohli zobrať ponaučenie, poznávať dobré a zlého sa vystríhať,“ povedala herečka v jednom z rozhovorov. Za štyridsať rokov strávených na doskách našej prvej scény SND stvárnila množstvo veľkých úloh. Bola herečkou predurčenou na postavy s obrovským vnútorným nábojom, „voňajúce človečinou“. Či už to bola Lady Macbeth, Matka Guráž, Bačova žena, Kleito v Atlantíde, Balladyna...

Krásnych úloh by určite

JAZYKOVÉ OKIENKO

Za posledných trinásť rokov som si mala možnosť veľmi často overiť, aké je dôležité na zlepšenie porozumenia poznať okrem definícií slov aj ich pôvod – teda etymológiu. Neraz som mohla v praxi pozorovať, ako sa tým nesmierne zvyšuje suverenita aj správanie ľudí. Vyše desať rokov pri štúdiu alebo pri tvorbe písaného textu využívam spôsob objasňovania slov a naučila som sa vďaka tomu oveľa viac rozumieť životu ako kedykoľvek predtým. Pri tomto postupe čítania textu som pochopila aj sústredené úsilie Ludovíta Štúra mať vlastný jazyk v písanej forme a vyučovať ho deti a dospelých.

Dôležité je správne rozumieť jazyku

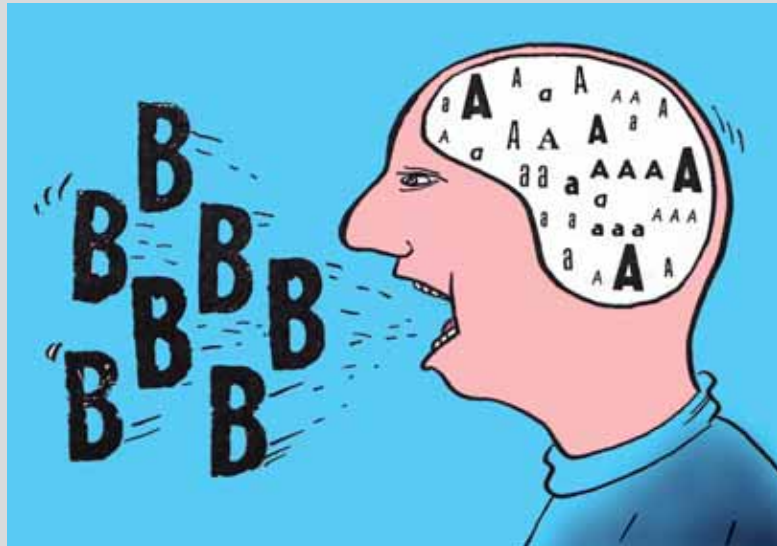
Čítať, hovoriť a počúvať

Svetlana MÜLLEROVÁ - Karikatúra: Peter GOSSÁNYI

Dlhší čas som riaditeľkou vzdelávacej spoločnosti. Počas praxe som sa stretla a pracovala s množstvom schopných majiteľov alebo riadiacich pracovníkov, ktorí mali problém v praktickom používaní slovenského jazyka práve preto, že nevedeli, aké dôležité je vedieť správne čítať a rozumieť všetkým slovám v texte a chápať, ako to-ktoré slovo vzniklo. Myslím si, že treba naďalej apelovať na užívateľov slovenského jazyka, aby správne rozumeli jazyku, ktorý používajú. Zaručuje to občiansku slobodu a dokonca znižuje kriminalitu. Po rokoch, ktoré som venovala správnej porozumeniu slov, viem oceniť, akú obrovskú silu majú vyslovené myšlienky a ako je veľmi praktické študovať, hovoriť a počúvať s porozumením. Slová, ich správne chápanie a používanie v praxi dokážu zabrániť

telka sa mi priznala, že netušila, aké je potrebné chlapcov viesť k tomu, aby sa dobre naučili používať spisovný jazyk. Myslela si, že to chlapci nepotrebujú, lebo majú byť technicky zruční. Pričom z chlapcov vyrástli dospelí muži, ktorých povinnosťou bolo postarať sa o živobytie rodiny najmä v čase, keď sa ženy zaoberali výchovou malých detí. Tí „chlapci“ potom podpísovali zmluvy, pokúšali sa prečítať návody na obsluhu strojov, ktorým nerozumeli, dostávali sa do finančných problémov alebo z nich vyrástli alkoholicy, alebo inak zdeformovaní ľudia, ktorí robili rôzne skutky v rozpore so zákonom, aby ich rodiny prežili.

Takže prečo sa bežne v praxi nevyužívajú slovníky ako Krátky slovník slovenského jazyka a etymologický slovník, bez ktorých nie

napríklad rozpadu manželstiev, politickým konfliktom, trestnej činnosti a dokonca vzniku vojen. Pozorovala som v praxi, že kriminalita sa zvyšuje tam, kde sú ľudia, ktorí sa nenaučili správne sa učiť. A pritom to mohli byť aj študenti, ktorí ukončili štúdium s červeným diplomom, nielen ľudia z nižších sociálnych skupín.

Mnohí majitelia firiem, vedúci pracovníci, ktorých som naučila používať pri čítaní alebo počúvaní Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník cudzích slov, ale aj príslušný Slovník k odbornosti a Etymologický slovník mi potvrdili, že ich schopnosť rozumieť slovám sa podstatne zvýšila. Taktiež sa zlepšila ich schopnosť vyjadrovať sa tak, aby im iní viac rozumeli. Tieto poznania a nový prístup dokonca zachránili pád niekoľkých firiem.

■ CHÝBA SLOVNÍK

Keď pracujem s českým etymologickým slovníkom, kladiem si otázku, dokedy ešte Slovenská akadémia vied, prípadne Matica slovenská budú otáľať s vydaním slovenského etymologického slovníka? Dokedy sa budú ešte deti na školách učiť bez úplného porozumenia slov, lebo mnohým nerozumieť? Dokedy sa mieň učiteľia vyhovárať na rodičov, že chyba je len v rodičoch, pričom sa tí tiež vzdelávali len v zlom školskom systéme? Jedna bývalá pani riadi-

je možné sa dorozumieť? Ako môže človek rozumieť inému, keď nechápe obsah komunikácie s ním, alebo ako má správne preniesť svoje myšlienky na iného?

■ VÝMENA MYŠLIENOK

Komunikácia ako výmena myšlienok prostredníctvom slov je najdôležitejší spôsob dorozumievania sa a keď nie je kvalitná, vzniká množstvo nedorozumení, ba aj spoločenských konfliktov. Hlúposť (a to teraz nemyslím ako nadávku) pramení len v nepochopení slov. Zjeme zrýchleným tempom, keď nie je čas zakopávať o nekompetenciu a benevolenciu v používaní slovnej zásoby, pretože nakopené chyby musí ktosi draho zaplatiť. Preto ďalšia moja otázka znie: kto pomôže presadiť vydanie slovenského etymologického slovníka, aby sme po vyše 160 rokoch od založenia Slovenských národných novín, v ktorých Ludovít Štúr apeloval na praktické používanie spisovného jazyka, mali svoj vlastný, slovenský slovník pôvodu slov, nielen ten Bernolákov, ktorý je zakonzervovaný v archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, alebo nedostupný Ondrušov, ktorý nekúpite v nijakom knihkupectve? Novým etymologickým slovníkom by sme dokázali slovenčine viac porozumieť a obmedziť či odstrániť aj tie nežiaduce javy, ktoré sme spomínali.

Životný program Andreja Hlinku – uznanie osobitosti slovenského národa

Celý patrila cirkvi a národu

Slovenské povstanie 1848 – 1849, memorandové národné zhromaždenie a založenie Matice slovenskej prebudili slovenské národné elity, masy však nereagovali adekvátne. Slovenská literatúra a tlač, vydávaná v nízkych nákladoch, nemohla svojou osvetovou činnosťou prevážiť silnejšie hungarizujúce tendencie na všetkých stupňoch školstva a v celej kultúre Uhorska poslednej štvrtiny 19. storočia. Slovákom chýbali osobnosti ako vodcovia národa, ktorí by podobne ako starozákonní proroci v krajnej núdzi, v biede a porobe vedeli dať národu nádej.

Text a foto: Peter MULÍK

Kňaz Andrej Hlinka

Hovorí sa, že kto chce zapáľovať iných, musí sám horieť. Obyvatelia slovenských dedín, mestská chudoba, námezdni robotníci vo veľkomestách nerozumeli učeným apológiám, politickým úvahám ani politikárčeniu, ale empaticky vycítili, kto im chce úprimne pomôcť v ich položení a kto to s nimi myslí úprimne. Andrej Hlinka bol takouto slovenskou osobnosťou a toto cítenie má, získané azda niekde pod prahom racionálneho vnímania, ovplyvňovalo jeho pôsobenie celý život. Nevie, či sa niekto pokúsil definovať Andreja Hlinku v plejáde slovenských národných buditeľov, no zdá sa, že práve on bol posledným slovenským národným buditeľom. Po ňom sme mali už len dobrých literátov, lepších alebo horších politikov, ale buditeľa sme už nemali.

■ RÔZNE POHLADY

Osobnosti, ktoré majú veľa stúpcov, ba často sú zbožňované, majú rovnako veľa odporcov a nenávisť k nim sa dá porovnávať s mierou sympatií. Tak počas Hlinkovho života, ako aj sedemdesiatpäť rokov po jeho smrti sa pohľady na jeho osobnosť veľmi rôznia. Nepriatelia a nepriatelia Hlinku pochádzajúci zo slovenských matiek, ale hlásiaci sa za všetko iné, len nie za Slovákov, nepochopili, že ak idú proti Hlinkovi, hoci sú krytí pekné formulovanými heslami demokracie, humanizmu, tolerancie, idú proti vlastnému národu popierajúc jeho národnú identitu.

Štúdium teológie s duchovnou formáciou Andrej Hlinka absolvoval v spišsko-kapitulskom kňazskom seminári. Mladému bohoslovcovi Hlinkovi sa v hodnotení od predstaviteľov ušla poznámka „náklonnosť k slavizmu“. Asi to bola pravda, lebo do svojho notesa si v úvode zapísal slovenské básne od Vajanského, Krčméryho, Dohnányho, Štúra, Sládkoviča, Palárika, Chalupku, teda skoro všetko od evanjelikov, čo zrejme, keď išlo o slovenský národ, vôbec neselektoval. Po kňazskej formácii a dosiahnutí základného teologického vzdelania sa stal Andrej Hlinka katolíckym teológom, ktorý dôraz kládol na pastoraálne problémy a sociálny status širokých vrstiev katolíckej populácie,

čo bolo prirodzeným vyústením jeho vývoja determinovaného jeho pôvodom a životnými podmienkami, ktoré poznal takpovediac z autopsie.

Silnejšia identifikácia mladého farára Hlinku s politickým katolicizmom nastala až v čase, keď sa priklonil k slovenskému národnému prúdu, ktorý reprezentovali Katolícke noviny a Spolok sv. Vojtecha. Bola to popri martinskom centre a pražských „čechoslováckoch“ slovenského pôvodu združených v Detvane, katolícka alternatíva slovenského národného pohybu, ktorá vytvárala solídnu a kontinuálnu neprerušujúcu líniu úsilia Slovákov o národnú emancipáciu.

■ IMPULZY NA ANGAŽOVANOSŤ

Uhorská katolícka hierarchia dala impulz na priamu politickú angažovanosť katolíkov, vrátane duchovných. Slovenské mestá zažívali prvýkrát vo svojej histórii mnohotisícové ľudové zhromaždenia – mítingy, na ktorých rečníci spájali požiadavku rovného volebného práva s protestom proti zákonu o povinnom civilnom sobášu a civilnej matrike. Na mítingu Ľudovej strany (Néppárt) v Šaštíne rečnil aj Ján Černoš, neskorší ostrihomský arcibiskup, ktorý vo svojom slovenskom príhovore obvinil vládnucich liberálov, že štvú proti sebe katolíkov a evanjelikov. Okrem iného povedal: „Liberализmus nechce počuť, aby kresťanstvo katolícke dostalo samosprávu, lebo poobstrieňoval ju aj kresťanom evanjelickým a ponáhľal sa zoštatniť aj naše konfesijné školy.“

Proticirkevné zákony uhorskej vlády nespôsobili iba masovú aktivizáciu slovenských katolíkov preto, že išlo o narušenie tradičnej cirkevnej domény, ale zároveň, nie vždy vedome, bol to aktívny odpor etnických Slovákov proti maďarizujúcej vláde v Budapešti. Práve tieto udalosti umožnili vymedzenie slovenského katolicizmu voči maďarskej štátnej myšlienke. Pre Slovákov (majoritne katolíckom národe) bolo totiž ťažšie v porovnaní s uhorskými pravoslávami Srbi a Rumuni vymedziť sa konfesijné voči Maďarom (tiež majoritne katolíckom národe). Boli to práve v Uhorsku vládnuce, maďarizujúci liberáli, ktorí im nepriamo pomohli

dosiahnuť sebareflexiu a vymedziť zreteľne pozíciu slovenského katolicizmu. Hlinkov protimaďarský postoj sa vtedy musel prejavovať ako nesúhlas s vlastnými katolíckymi cirkevnými autoritami. Roztržka medzi katolíckou hierarchiou a slovenským katolíckym pohybom dosiahla formálnu podobu v roku 1907 zákazom používať názov Katolícke noviny pre periodikum, okolo ktorého sa tento pohyb združoval. Po 58. ročníkoch muselo toto tlačové médium zmeniť názov na Ľudové noviny, aj tie dal primas uhorskej katolíckej cirkvi na index pre všetkých uhorských katolíkov. Hlinkov postoj niektorí súčasníci, zvlášť po vzniku ČSR, chceli hodnotiť ako reformizmus vo vnútri cirkvi, Hlinka však sám vždy zdôrazňoval, že jeho kritika cirkevných autorít súvisí s tým, že záujem slovenského národa v politických otázkach nadradzoval nad cirkevnú príslušnosť aj poslušnosť.

■ S ČECHMI A PROTI NIM

Hlinka mal veľmi dobré vzťahy s moravskými a českými katolími. Necítil nijakú predpojatosť voči nim, ba naopak, uvedomoval si blízkosť Moravanov a Čechov k Slovákom. Zvlášť po černošskej tragédii. Zlom vo vzťahu liberálnych a ľavicových českých kruhov k Hlinkovi nastal po Katolíckom zjazde v Olomouci 12. – 15. augusta 1911, kde vystúpil aj Hlinka. Periodikum Volná myšlienka obvinilo Hlinku, že varuje študentstvo pred pokrokovou Prahou. Do kampane sa zapojili viaceré české časopisy (Časopis českého studentstva, Samostatnosť). Napádali Hlinku, že „peniaze pokrokových Čechov mu nesmrdeľ“, keď zbieral podporu pre Slovensko, ba vo svojich analýzach ho nazvali „klerikálom s veľkými aspiráciami“.

Hlinkovi a Ľudákovi sa preto vyčítalo údajné maďarónstvo, ba zrada na národe, ale aj úsilie o vyvrátenie hodnot liberalizmu a socializmu, zastretých v rúsku československej parlamentnej

demokracie. Hlinkov konfesionalizmus dostal v prvej ČSR iné kontúry ako v Rakúsko-Uhorsku. V novej politickej a etnickej štruktúre Slovenska po vzniku ČSR sa politické myslenie Andreja Hlinku ako predrevratového politika začalo konfesionalizovať, lebo sa dostal do pozície vodcu ukrivdenej katolíckej väčšiny v národe. Nebol to len Hlinkov dojem alebo konfesijná precitlivosť, ale reálny stav, kde každá analýza vyznievala protikatolícky. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska malo trinásť referátov, ktorým podliehali všetky úseky civilnej správy slovenského územia, pričom

z týchto trinásť postov iba šesť obsadili katolíci, ale sedem evanjelici. V. Šrobár údajne nenašiel v katolíckej väčšine národa dostatok kandidátov na posty županov, preto sa v roku 1919 v dvanástich slovenských župách stali županmi evanjelici a iba v piatich katolíci. Ešte aj po reorganizácii župnej správy (od 1. januára 1923) zo šiestich slovenských veľžup boli v štyroch županmi evanjelici a iba v dvoch katolíci.

Hlinka si úprimne želal slobodný život národa bez útlaku cudzích, ale neželal si útlak katolíkov. To bola nielen jeho dilema, ale dilema väčšiny slovenských katolíkov. V Slovákov 28. októbra 1922 Hlinka napísal úvodník pod názvom Radovať sa, či smútiť z 28. októbra? V článku hovorí o vzniku Československej republiky a medzi iným píše: „Ono to na Slovensku vyzerá tak, že nás Česi okupovali a že my sme podmaneným národom.“

■ POLITICKÉ PRIORITY

Vtedy sa ustálili aj Hlinkove politické priority. Slováci boli zbavení ohrozujúceho útlaku, ale tým že nedosiahli záruky pre svoj úplne autonómny život v ČSR, boli okamžite vystavení ohrozeniu straty svojej kultúrnej a národnej identity. Pre Hlinku tými najpodstatnejšími črtami tejto identity bola slovenská reč a katolícka viera. Po návrate z Paríža sa v Katolíckom kruhu Hlinka prihovril orlom týmito slovami: „Máme otca i matku, toho ctím, túto bránim. Mám národ a cirkev. Národ milujem a horlím zaň. Mám matku cirkev, túto bránim proti výpadom husitizmu, pokrokárstva a protestantizmu.“

Hlinka sa teda iba z obranných dôvodov vedome vcítil do pozície vodcu slovenského katolicizmu. Jeho program pôvodne neobsahoval tento prvok konfesijného napätia, aj keď ako človek bol s ním často konfrontovaný. Až realita a prax ČSR vniesli konfesionalizmus do tejto politiky.

Andrej Hlinka a členovia Kňazskej rady boli však hneď po Prevrate (1918) vo svojich aktivitách ovplyvnení atmosférou revolučného zvratu a diskutovali o veciach, resp. prijímali závery, formálne zjavne ovplyvnení evanjelickým cirkevnoprávnym modelom, ktoré skutočne presahovali rámec ich kompetencie. Samotný akt zvolania žilinského zhromaždenia katolíckeho duchovenstva (21. – 22. januára 1919), ktoré sa deklarovalo ako valné zhromaždenie slovenského katolíckeho kňazstva, mohlo byť porušením ustanovení platného kanonického práva. Ďalším mimoriadnym javom bola samotná komunikácia Kňazskej rady s československou vládou, keď sa kňazská rada považovala za reprezentanta katolíckej cirkvi. Aj v prípade, že by takýto status mala, nemohla bez poverenia Svätej stolice vstupovať do rokovaní s vládou. Kňazská rada nemala kompetencie podávať návrhy na nominácie biskupov, tlmočené už na jej zasadnutí v Ružomberku, ale aj v Žiline, a podávať návrh kandidátov na cirkevné hodnosti protirečiace CIC (Codex iuris canonici).

■ KONCEPCIA NÁRODA

O tom, že Andrej Hlinka mal ucelenú koncepciu genézy slovenského národa, svedčia jeho reči v parlamente, najmä jeho najrozsiahlejšia analýza slovenskej otázky z 21. decembra 1925. Uvažoval v nej aj o hypotetickej možnosti československej jednoty v predhistorickej dobe a našiel tam jej súvis so slovenským konfesionalizmom. Povedal: „Snáď táto jednota bola v deviatom a desiatom storočí, keď sme mali Veľkomoravskú ríšu, v dobe cyrilometodskej, ale vieme, že vtedy nebolo ešte národov, vtedy boli kmene. A keby tomu aj tak bolo bývalo ... práve to boli Česi, ktorí sa odtrhli od Veľkomoravskej ríše a oni by bývali tí, ktorí by tú jednotu boli naštrbli a roztrhli. Doba prebudenia národov prišla až za časov Francúzskej revolúcie a dobre viete, ako vyzeral stav a osud českej

reči práve tu v Prahe a v českom národe ... Čestina ešte v šestnástom storočí a počiatkom sedemásteho panujúca reč v štátnom verejnom i domácom živote v Čechách, na Morave a v Sliezsku ... bola na počiatku osemásteho storočia osihotená už iba na robotujúcu sedlač; ... jasná doba Kralickej biblie stemnela; český jazyk i doma, vo svojich vlastných sídlach ostal bez vlády, vefadenia a záštity. Niekdajší spisovný jazyk Slovákov, čestina biblie Kralickej, v domove svojom v Čechách, na Morave a v Sliezsku temer vymierala a von zo svojich hraníc (na Slovensku – pozn. autora) slabo účinkoval už iba tieňom dávnej minulosti ako evanjelická reč obradná.“

Hlinka parlamentu vysvetľoval, že supľovanie češtiny v úlohe spisovného jazyka Slovákov nikdy nezotrela slovenskú jazykovú a kultúrnu identitu. (slovenské) národné prebudenie a národné povedomie sa začínalo až osemástym storočím – v roku 1780. Vtedy, keď Bernolák a jeho škola, jeho Učené tovaríšstvo začalo hlásať, že Slováci potrebujú svoju slovenskú spisovnú reč, literárny jazyk. Vtedy boli položené základy, že Slováci sú svojrázni, suverénny a neodvislý národ, bratský slovenský národ, ale celkom rozdielny od českého národa.“

■ PROTI ČECHIZUJÚCEMU KURZU

K zblíženiu predstaviteľov katolíckeho a evanjelického autonomizmu A. Hlinku s M. Rázusom došlo po valnom zhromaždení Matice slovenskej 12. mája 1932, ktoré jej správca J. Škulný zvolal aj pre vážne ohrozenie slovenčiny po vydaní Pravidiel slovenského pravopisu, zostavenými jazykovým odborom Matice slovenskej. Po zvolení nového výboru MS sa dosiahla zmena čechizujúceho kurzu, za čo však bola MS obvinená zo spolitizovania a minister Milan Hodža pripravil projekt na nahradenie MS Štefánikovou spoločnosťou. Pripravý výbor tohto tvorili takmer sami evanjelici.

Na pôde Matice slovenskej sa od jej oživotvorenia slovenské elity usilovali správať nepoliticky a nekonfesijné. To však neznamena, že personálne status quo odrážalo demografickú štruktúru spoločnosti. Akceptovalo sa, že MS má ambíciu byť nekonfesijnou a nepolitickou ustanovitzhou s paritným zastúpením oboch konfesií. Spolok Transcius sa považoval za výlučne evanjelickú inštitúciu a Spolok sv. Vojtecha za katolícku inštitúciu. Zloženie novozvoleného výboru MS z mája 1932 s Andrejom Hlinkom, predsedom HSLS, zároveň predsedom Spolku sv. Vojtecha, a s Martinom Rázusom, predsedom SNS, ako jeho členmi vyvolávalo reminiscenciu na tandem Moyses – Kuzmány. Boj o Pravidlá slovenského pravopisu, ustálenie „maticného úzu“ slovenčiny a Pribinovské oslavy v Nitre boli víťazstvom autonomizmu, podporovaného najmä slovenským politickým katolicizmom.

Evanjelický autonomizmus ako ideológia bol zhodný s katolíckym autonomizmom, s výnimkou požiadavky konfesionalnej vyváženosti. Zvolenský manifest zo 16. októbra 1932 preto nehodnotíme ako reálne konfesijné zmierenie, ale deklaratívne vyjadrenú ochotu na spoluprácu, ukončenú roztržkou po nasledujúcich parlamentných voľbách. Vo Zvolenskom manifeste v osobe Andreja Hlinku deklaroval spoluprácu slovenský politický katolicizmus, ale v osobe Martina Rázusa iba slovenské politické evanjelictvo s autonomistickým programom.

■ POLITICKÝ TESTAMENT

„Politický testament som neurobil, lebo to držím za márnosť. Politika sa petrifikovať nedá... Na veci som vždy hľadel pod uhlom večnosti – sub specie aeternitatis – a podľa toho som všetko konal. Všetko, čo som konal, sa udialo pod uhlom slovenského katolicizmu, lebo len v tomto som videl mustru, podľa ktorej sa tvoria charaktery. Náboženská rozpoltenosť a rozdvojenosť slovenského národa je jeho dedičnou chybou... V národnom ohľade mojou vedúcou hviezdou bolo blaho večné a časné, blaho jednotlivca a celého národa. Patrila som cirkvi a národu.“

Od kožušín, hrvien a denárov, cez groše, toliare a zlatky až po korunu a euro

Československá mena 1953 – 1993

VII. časť

Zbyšek ŠUSTEK – Foto: archív autora

Menová reforma z roku 1953 mala na väčšinu ľudí traumatizujúci účinok. Ale niekomu paradoxne aj pomohla. Boli to zvyšky buržoázných živlov, proti ktorým bola, podľa ideologických fráz, ktorými režim reformu odôvodňoval, namierená. Práve ich zbavila cenovo diskriminujúceho zásobovania na voľnom trhu a znížila im životné náklady, zatiaľ čo svojej najvyššej opore, dôstojníkom armády, ktorí mali na lístky zvlášť vysoké pridely potravín, uškodila. Pre svoje vysoké platy totiž nemali nárok na kompenzačné príplatky.

Napriek určitým stratám však už pol roka po reforme boli ľudia schopní sporiť si, aj kumulovať úspory. Keď sa o štyri roky neskôr začali vyrábať spartaky a dovážať wartburgy, mali niektorí už toľko peňazí, že si túto radosť za zhruba dvadsať priemerných platov mohli dožičiť. Pravda, iba na poradovník alebo osobitný poukaz za odmenu od zamestnávateľa. Životná úroveň ľudí napriek mnohým ťažkostiam a nevyužitým možnostiam viditeľne stúpala. Do konca 50. rokov prostredníctvom mierneho rastu príjmov, ale aj opakovaných vln dost' razantného zlacňovania tovaru. Neskôr už len pozvoľným rastom reálnych príjmov. Reforma bola pre vládnucu moc aj určitou spätnou väzbou. Prehodnotila svoju hospodársku politiku. Jej ciele sa zrealizovali a zamerala sa viac na výrobu pre spotrebu.

■ BOJ O VZHLAD PLATIDIEL

To, že reforma vytvorila v podstate stabilný a fungujúci systém, vidieť z toho, že celých štyridsať rokov je chudobných na nejaké prevratné menové udalosti. Je však bohatých na zápasy o vonkajšiu podobu platidiel. Ale tie prebiehali skryto, bežného života sa netýkali a verejnosť o nich netušila.

V roku 1956 začali zodpovedné miesta chápať dôsledky závažnej koncepcnej chyby menovej reformy – nerealisticky vysokého kurzu koruny. Štátu začali citeľne chýbať valuty, dokonca tržby od cudzích zastupiteľských úradov v Prahe nevykrývali náklady na udržiavanie našej zahraničnej služby. Príčinou bolo, že pri aktuálnom kurze bolo pre diplomatov výhodnejšie chodiť na nákupy do Viedne ako za roh v Prahe. Takisto československí emigranti prestali svojim príbuzným posilať peňažité dary. Dokonca aj obdarovávaní ich prosili, aby posielali radšej nejaké veci. Podobne občania, ktorí legálne pracovali v zahraničí, si za zarobené peniaze radšej niečo priviezli.

Prvé riešenie bolo bojazlivé. Boli to poukázky na služby v ČSR, ktoré sa ponúkali v zahraničí cudzincom za úradný kurz plus 200-percentnú prémie. Mali ich prilákať na cestu do ČSR. Používali sa do roku 1957. Vo februári 1957 sa však stalo niečo nečakané. V ZSSR si uvedomili chybu formálneho zvýšenia zlatého obsahu rubľa v roku 1957 a zaviedli dvojzložkový kurz so 100-percentnou prémieu a prirážkou. Vlk nažratý a koza celá. Bola to vlastne skrytá devalvácia. V máji ju urobilo Rumunsko a v júni Československo. Dolár tak vlastne stál 14,40 Kčs – zhruba toľko, koľko by mal stáť podľa kurzu dohodnutého s medzinárodným menovým fondom v roku 1945 a po zohľadnení devalvácie viacerých

významných mien v roku 1949. Bola to neskorá náprava chyby, navyše ľuďom ťažko vysvetliteľná.

■ VZNIK TUZEXOV

Ešte predtým, od zimy 1957, sa pripravovalo ďalšie opatrenie. Aby sa zachránili valuty vyplácané pracovníkom zastupiteľských úradov ako plat, zriadili sa pri úradoch predajne, ktoré ponúkali za valuty potraviny a iné potreby dovezené do Československa. Dostali názov „malý“ Tuzex. Súčasne sa však chystal aj „veľký“ Tuzex. Len sa riešilo, či to nemá byť iba diplomatická predajňa za valuty a s nižšími cenami ako na vnútornom trhu alebo či bude prístupný všetkým, čo nejaké valuty budú mať. Napriek vcelku rozumným, ba až prorockým varovaniam z prezidentskej kancelárie, ktorá sa k tomu vyjadrovala, zvíťazila druhá alternatíva. A tak už v júli aj Bratislavský večerník víťazoslávne hlásil: „Bol Darex, bude Tuzex, na Tobruckej ulici sa už veselo predáva.“

Ak niekto nejaké valuty načierno schovával, bolo mu odpustené, ak si ich v Štátnej banke zamenil za bony. Ale až také jednoduché to nebolo. Bony mali hodnotu vyjadrenú v Kčs, no nebola to obyčajná Kčs. Valuty sa na bony premieňali podľa oficiálneho kurzu, no bony na normálnu Kčs so 100-percentnou prémieu, teda jedna tuzexová Kčs bola aj úradne dve normálne Kčs. Lenže v Tuzexe bolo výhodné nakupovať kávu, alkohol a čokoládu, ktoré boli na vnútornom trhu zaťažené mimoriadne vysokou spotrebnou daňou a boli teda veľmi drahé. Takže podľa toho vznikol ďalší – čierny kurz, ktorý sa pohyboval väčšinou okolo päť normálnych Kčs za jednu tuzexovú. Na bony sa dali meniť všetky západné devízy, ale pri prevodoch zo zahraničia bola výmena spočiatku obmedzená podľa množstva a sociálneho postavenia ich prijímateľa. Spočiatku sa za bony vymenilo iba 60 percent sumy, zvyšok za oficiálny kurz za Kčs.

■ EXISTENCIA BONOV

Postupne sa režim výmeny uvoľňoval. Bony sa úradne nepovažovali za peniaze, ale za „tovarové poukázky“. Bolo zakázané ich predávať. Ale zákaz bol ďaleko od reality. Ihneď sa s nimi rozvinul čierny trh a bony vytvorili druhú súbežnú menu. Jej význam narastal a vyvrcholil v 80. rokoch. Rast jej významu ukazovala aj deklarovaná platnosť bonov, spočiatku tri mesiace, potom šesť mesiacov a neobmedzená platnosť bonov po 0,50 – 5 Kčs a nakoniec jeden rok, pri zachovaní neobmedzenej platnosti drobných. Bol to však marketingový strašiak. Bony sa dali kedykoľvek vymeniť za dvojnásobok nominálnej hodnoty za normálne

Kčs. V roku 1981 sa v tichosti bony stali aj úradne akceptovanou súbežnou menou, lebo z nich zmizla klauzula o zákaze predaja na území ČSSR. Teda čo nie je zakázané, je dovolené, teda – „bony a klid“...

Samotný Tuzex už v polovici 60. rokov ponúkal namiesto lepšieho domáceho tovaru prevažne dovážaný západný tovar. Jeho obrat rástol až do ukončenia činnosti v júni 1992.

Začiatkom 60. rokov sa vyčerpali možnosti extenzívneho rastu hospodárstva a objavili sa aj ťažkosti, ktoré viedli k nesmýslu ekonomickým reformám. Reformné snahy vyvrcholili v roku 1968, keď bol vytýčený aj cieľ pomerne rýchlo zaviesť konvertibilitu koruny. Ak by sa to bolo podarilo, bolo by to len 5 – 10 rokov neskôr ako v blízkych západných štátoch.

Hospodárske ťažkosti sa začiatkom 60. rokov prejavili šepkanými chýrmi o novej menovej reforme. Nakoľko boli opodstatnené, nevieme. Po auguste 1968, keď sa opäť vyskytli obavy z reformy, priniesol časopis Život rozhovor s ministrom financií Bohumilom Suchardou, ktorý sa významne podieľal na príprave menovej reformy v roku 1953. Na priamu otázku priamo odpovedal: „Teda toto je cesta. Nie peňažná reforma.“

No bez vetra sa ani lístok nepohne. V marci 1961 ZSSR uskutočnil dlho odkladané opakovanie nepodarenej menovej reformy z roku 1947. Z hľadiska obyvateľov sa však obmedzila len na zmenu meradla cien a miezd v pomere 10 : 1. Skryto však zahŕňala devalváciu rubľa o 56 percent, ktorú pred ľuďmi, ktorí nevedia rýchlo z hlavy rátať trojčlenku, vydávali za zvýšenie zlatého obsahu rubľa... V roku 1962 to urobilo aj Bulharsko a v roku 1964 Albánsko. Už len to mohlo provokovať fantáziu. Existujú však dokumentmi sice nepodložené, no dost' dôveryhodné názory, že sa niečo také pripravovalo aj u nás a že tomu zabránili obavy z negatívnej reakcie verejnosti.

■ DEVÍZOVÉ PRÍSĽUBY

Jiří Pekárek, legendárna osobnosť Kabinetu a skúšobne platidiel Štátnej banky, začiatkom 90. rokov pred autorom článku spomínal, ako jeho bývalý kolega Július Sém sa po vydaní nových desaťkorunáčok a stokorunáčok v roku 1961 a 1962 rozčuľoval, že pre neurobenú denomináciu bude ťažké a nákladné tlačiť také dokonalé bankovky v oveľa väčších množstvách.

Rok 1965 priniesol uvoľnenie pravidiel pre súkromné cesty do zahraničia. Finančné krytie ciest do socialistických štátov vyriešili ich banky vzájomnou výmenou svojich inak nezameniteľných platidiel. Vďaka tomu si ľudia mohli za-

meniť na pobyt dostatok peňazí v kurze zodpovedajúcom úrovni cien i platov. Horšie to však bolo pri cestách na Západ. Rýchlo sa ukázal nedostatok valút na tento cieľ. Riešilo sa to zavedením devízových príslubov Štátnej banky, ktoré každoročne rozdelili určitý kontingent valút vyčlenených na turistiku. Kto ho získal, mohol si vymeniť malé množstvo dinárov alebo dolárov za kurz, ktorý bol súčtom úradného kurzu a 100-percentnej prirážky, zvýšeného o ďalších 125 percent „na vyrovnanie cenových hladín a podporu turistiky“. A tak sa na dovolenku cestovalo s kufrom konzerv... Z takto vyrátaného kurzu sa sformoval aj známy „vekslácky“ kurz.

Reformné hnutie v roku 1968 a úvahy o federalizácii viedli aj k myšlienke vytvorenia dvoch emisných bánk – slovenskej a českej. Ostali však len na papieri. Snahy o hospodárske reformy a väčšiu autonómiu podnikov sa prejavili aj voľnejšou tvorbou cien a emisnou politikou, čo v rokoch 1968 – 1969 vyvolalo asi 10-percentnú infláciu. Tá však nezasiahla ceny základných životných potrieb.

■ NOVÉ TRENDY

Štyridsať rokov po menovej reforme sa vyznačuje sústavnou snahou o zmenu vonkajšej podoby peňazí a štruktúru obeživa. Peniaze vydané pri reforme boli technicky i výtvarne provizóriom, i keď za daných okolností boli dosiahnuteľným maximom. Preto už krátko po reforme sa uvažovalo o vydaní nových platidiel. Keď sa ukázalo, že papierové peniaze sovietskej proveniencie sa nedajú upraviť pre techniku hlbkotlače, začali sa od roku 1956 pripravovať nové peniaze. Jediným úspechom bola korunová minca od Vlasty Kučovej z roku 1957 a dvadsaťpäťkorunáčka od Karla Svolinského z roku 1958. Výtvarné návrhy ďalších platidiel neboli schválené z ideologických dôvodov. Ich prípravu narušila aj zmena štátneho znaku v roku 1960. Ideologické zásahy najviac postihli prípravu novej päťdesiatkorunáčky, ktorá s výtvarnou kvalitou klesnutou na úroveň reportážnej fotografie vyšla až v roku 1965 a uzavrela prvú etapu výmeny obeživa. V polovici 60. rokov boli ešte vydané výtvarne hodnotné trojkorunáky a päťkorunáky, ktoré naznačili začiatok iného nazerania na výtvarné stvárnenie a ideovú náplň peňazí. To podnietilo v roku 1968 zámer vydať nové bankovky úplne inej ideovej koncepcie. V roku 1969 na ne vypísali výtvarnú súťaž. Jej výsledkom je iba dvadsaťkorunáčka z roku 1970 a päťstokorunáčka z roku 1973. Vydanie ďalších nominálov stroskotalo na zamietnutí víťazného návrhu desaťkorunáčky po tom, čo sa zistilo, že jeho autor Oldřich Kulhánek sedí vo väzení za svoje prejavy proti okupácii. V prvej polovici 70. rokov sa podarilo vydať aj drobné halierové mince podľa návrhu Františka Davida a dvojkorunák Josefa Nálepu. Tým sa podarilo nahradiť „trojkové“ a dvadsaťpäťkové“ nominály vhodnejšími „dvojkovými“ a dvadsaťkovými“.

■ BRUNOVSKÉHO BANKOVKY

V prvej polovici 70. rokov sa začala príprava bankoviek ďalšej koncepcie. Ich sústavu rozšírili o tisícokorunáčku, čo bola takmer polovica priemerného platu. No pre stále ideologické spory sa ich vydanie odložilo na druhú polovicu 80. rokov. Ich autorom bol Albin Brunovský. Ale aj túto emisiu narušila politika. Stokorunáčku s portrétom K. Gottwalda si verejnosť vynútila predčasne stiahnuť. Pre zmenu štátneho znaku sa ani nezačala tlač výtvarne azda najlepšej bankovky tejto emisie – päťstokorunáčky.

Zmena politického systému v roku 1989 zásadne zmenila podmienky pre obeh peňazí. Spúšťané hospodárske reformy viedli k liberalizácii a ku skokovému rastu cien, za ktorým pomaly nasledovalo zvyšovanie rast platov.

Začali sa pripravovať aj nové peniaze zodpovedajúce novým štátoprávnym pomerom i nárokom na ochranu proti falšovaniu. Do rozdelenia štátu sa však zmenil iba štátny znak na minciach a z niektorých sa odstránili socialistické symboly. Okrem toho boli vydané nové desaťkorunáky, každý rok s iným portrétom. Naozaj nové peniaze prišli na svet až po rozdelení federácie v roku 1993.

NA MARGO

Menovou reformou v roku 1953 sa začalo obdobie, ktoré nielen svojou dĺžkou pripomína biblických štyridsať rokov blúdenia Židov po vyhnaní z Egypta. Charakterizuje ho totiž názorové blúdenie či doslova tápanie a ostre zápasy o vonkajšiu podobu platidiel, ktoré viedli výtvarníci a odborníci s diletantmi z ústredných orgánov.

Desaťročia blúdenia

Vydanie päťdesiatkorunáčky Cyrila Boudu, ktorá už bola pripravená do tlače, stroskotalo na tom, že A. Novotný považoval požiarnu vežu a Mestský hrad v Banskej Bystrici za kostoly. Máriu Medveckú donútili nad Oravskú priehradu nakresliť veselé obláčiky namiesto búrkových mracien, typických pre horskú prírodu. Podobne sa prerábala aj panoráma Hradčian. Albin Brunovský na pôvodnom návrhu rubu dvadsaťkorunáčky zobrazil svoje dcéry – vytkli mu ich neslovanský výzor. Na jeho tisícokorunáčke zasa hľadalí skrytý význam v obrazení konvaliniek.

Kameňom úrazu bolo nariadenie zachovať motívy z bankoviek z roku 1953 aj na nasledujúcej emisii. Amatérsky kresliar František Hefman zvládol tému vzťahu robotníkov a roľníkov na stokorunáčke tak, že nikomu neprekážala ani vo vyhrotenej atmosfére roku 1989 po tom, čo obnovili jej tlač po vzbure proti stokorunáčke s Gottwaldom. Naopak téma oslobodenia a bratstva so ZSSR bola nezvládateľná, najmä pre výraz tváre červenoarmejca i partizána.

Pozoruhodný je osud zámeru zobraziť na bankovkách K. Gottwalda. Návrhy z prelomu 40. rokov zavrhol on sám. Pokusu Ing. Suchardu o jeho návrat na stokorunáčku z roku 1953 zabránil tlak času. Znova sa vrátil v 70. rokoch, dokonca s možnosťou jeho zobrazenia na všetkých bankovkách!

Zásahy moci do výtvarných návrhov bankoviek vyvrcholili v roku 1966 tým, že umelci si sami zorganizovali nezávislú súťaž, a to s pozoruhodným výsledkom. V tom čase sa podaril aj skrytý žartík, ktorý asi unikol pozornému oku. Na rube päťdesiatkorunáčky na lipovej ratolesti, prekrývajúcej kosák a kladivo, sedí ukrytá lienka.

Zbyšek ŠUSTEK

V Bratislave sa v symbolický deň 3. 5. 2013, teda v predvečer 94. výročia smrti Milana Rastislava Štefánika, uskutočnila spomienka na túto veľkú osobnosť slovenských dejín.

Zorganizoval ju OMM Bratislava-Staré mesto v spolupráci s D MS v Bratislave. Základným cieľom podujatia, ktoré nieslo názov *Rendezvous so Štefánikom*, bolo poukázať na skutky tohto veľikána, na jeho neobyčajný život a jeho prínos pre Slovensko.

Rendezvous so Štefánikom

Pravdepodobne v Bratislave to bola bohužiaľ asi jediná akcia v tento deň, keď sa pripomínalo dielo Štefánika. Práve preto chceli poukázať mladí matičiari na slovenskosť Bratislavy a na to, že odkaz generála je stále aktuálny aj pre dnešnú mládež. Symbolické stretnutie prebehlo na bratislavskom nábreží pri nákupnom centre Eurovea, kde je situovaná monumentálna socha M. R. Štefánika, ale aj z ocele odliata symbolická kópia Pittsburskej dohody. Viac než štyridsať mladých matičiarov z okolia, ale aj z iných častí Slovenska prešlo s matičnými a so slovenskými vlajkami v sprievode centrom k nábrežiu Dunaja. Podujatie a následný kultúrny program zaujal na námestí obyvateľov mesta a náhodných turistov a stretol sa s prekvapivou a pozitívnou odozvou. Celé podujatie moderoval člen prezidia MS Drahošlav Machala, na akcii sa zúčastnil aj predseda MS Marián Tkáč a záštitu nad týmto podujatím prevzal starosta bratislavského Ružinova Dušan Pekár. Po položení venca k pamätníku vystúpila legendárna recitátorka a dlhoročná matičiarka Eva Kristinová s básňou od Štefana Krčméryho. Za Mladú Maticu bol prítomný podpredseda MM Branislav Husár a predseda MM Marián Gešper, ktorý predniesol aj záverečný príhovor. Posledná bodka patrila vystúpeniu mladšej talentovanej konzervatoristky Lucii Szajkovej. Zaspievala hymnické piesne *Otčina moja*, *Na Kráľovej Holi* a *Kto za pravdu hori*. Podujatie so zameraním na Bratislavu, mládež a Štefánika bolo organizované v centre mesta prvýkrát a veríme, že nás čaká na budú rok jej ďalšie pokračovanie, a stretnie sa nás oveľa viac. V budúcnosti chceme, aby akcia dostala silný náboj vlastenectva a toto miesto bude najmä pre mladých ľudí miestom stretnutia, keď sa nebudú hanbiť otvorene sa priznať k svojej slovenskej vlasti a k osobnosti Štefánika. Silná myšlienka tohto veľikána: „Ja sa prebijem, lebo sa prebiť chcem,“ nech nás všetkých motivuje k poctivej práci na národnom poli. Lebo len opravdivým skutkom je človek veľkou osobnosťou. Nech nás dopredu poháňa nadčasový odkaz Štefánika.

Andrej MITAL

Podujatie venované M. I. Kutuzovovi a slovensko-ruským vzťahom Slovanstvo v európskych dejinách

Marián GEŠPER - Foto: archív autora

Od smrti veľkého syna ruského národa, významnej postavy slovanského vkladu k európskym dejinám a brilantného vojvodu Michaila Illarionoviča Goleniščeva-Kutuzova uplynulo 27. apríla 2013 neuvěřiteľných 200 rokov. Počas prechodu ruskej armády Slovenskom maršal Kutuzov niekoľko dní pobudol v starobyľom meste Košice, kde sa o jeho prítomnosti zachovali zaujímavé artefakty a pozitívna spomienka siahajúca do dnešných dní.

Osobnosť Kutuzova je mnohohrstvová. Málokto vie, že tento muž vojny (tak sa zapísal do vedomia ľudstva), bol aj mužom mieru, úspešne pôsobil i v diplomatických misiách. Vyznačoval sa vysokým vzdelaním, pevnosťou charakteru a názorov, nebál sa oponovať ani svojim nadriadeným – to všetko mu spolu s víťazstvami prinieslo obrovskú popularitu medzi ruským ľudom.

Kutuzov však zostane navždy v pamäti ako veliteľ svetového formátu, ktorému sa v porovnaní aj s dnešnou dobou podarilo vskutku bezprecedentné víťazstvo. Nielenže odrazil francúzsku inváziu do ruských širav v roku 1812, ale postupne v priebehu niekoľkých mesiacov takmer úplne vyhladil elitu Napoleonovej armády spolu s jej západnými spojencami. Boli to rozhodujúce okamihy dejinnej križovatky nielen pre Európu, ale aj pre budúcnosť slovanských národov. Geopolitický dosah tejto udalosti doznieval takmer celé nasledujúce storočie. Polmilionová veľká armáda a sny o ovládnutí celej Európy vojenského génia Napoleona Bonaparta sa zásluhou Kutuzova rozsypali na prach v nekonečných ruských priestoroch. Vtedy sa naozaj písala história! Málokto vie, že podobne ako Francúzi skončili porážkou v Rusku v 17. storočí za Petra Veľkého aj Švédci vo veľkej bitke na Poltave tiež hlboko v ruskom priestore. Napoleon sa nepoučil

z tragického konca švédského vpádu do Ruskej ríše, rovnako sa o 130 rokov neskôr Nemci nepoučili z jeho osudu! Miliónové obete týchto nezmyselných západných ťažení na východ dodnes žalujú tyranov, ktorí tieto vojny vyvolali.

Osobnosť Kutuzova môžeme aj my Slováci chápať v širšej slovanskej symbolike. Odneďaj boli slovanské národy vystavené inváziám dobyvateľov, pochodujuúcich do strednej a východnej Európy. Dávno pred 19. storočím, v časoch keď sa Slovanstvo ešte len formovalo na jednotlivé národy, museli naši predkovia čeliť podobnej hrozbe, akej sa musel postaviť tento vojvodca v roku 1812.

Ak by sme mali rekapitulovať túto stránku slovanských dejín, musíme spomenúť od 7. storočia tristo rokov trvajúce boje Lužických Srbov za udržanie nezávislosti, permanentnú obranu staroslovanských panovníkov Rastislava a Svätopluka I. pred franskými útokmi, celé storočia trvajúci nemecký Drang nach Osten smerujúci cez Poľsko, Čechy a Moravu na východ. Nezabudnime ani na vojny proti osmanskej rozpínivosti, kde bok po bok bojovali v rôznych štátnych útvaroch Slováci, Poliaci, Rusi, Bulhari, Srbi, Chorváti, čo je, bohužiaľ, zabudnutá kapitola hrdinstva, ktoré zastavilo Tureckú ríšu. Nemenej zničujúca pre slovanské národy v strednej Európe

bola agresívna maďarizácia v 19. storočí, ktorá splodila v strednej Európe uhorský žalár národov. Rakúsko-Uhorsko bolo verný spojenec nemeckého imperializmu v prvej svetovej vojne. Neskôr Maďarské kráľovstvo admirála Horthyho tiahlo s Hitlerom počas Druhej svetovej vojny na sovietske Rusko. Práve tej vojny, ktorá ako krvavá apokalypsa zmarila tridsať miliónov životov slovanských národov, najviac ruského, bieloruského a ukrajinského.

Bohužiaľ, súčasná doba je rovnako rozporuplná ako tie minulé. Vedecký pokrok posunul ľudstvo vpred, no myslenie človeka sa za 200 rokov len málo zmenilo. Žijeme stále v dobe geopolitických hier a celosvetových kultúrnych stretov. Otázka obrany našich národno-štátnych práv je vrcholne aktuálna, najmä ak si uvedomíme, že žijeme v centre Európy a všetky spomenuté udalosti sa prehnali cez Slovensko. Ak nás niečo naše dejiny naučili, tak to, že v každej dobe sa našli osobnosti, ktoré sa pevne postavili na obranu svojho národa. V tomto zmysle Kutuzov zostáva pre Slovanov symbolickou postavou a zosobením odhodlania a vytrvalosti nielen pre 19. storočie.

Mladá Matica v rámci cyklu podujatí Slovanstvo v európskych dejinách sa rozhodla v druhom najväčšom meste SR v Košiciach zorganizovať podujatie venované práve M. I. Kutuzovi a v širšom slova zmysle aj slovensko-ruským vzťahom v 19. storočí. Môžeme povedať, že ciele podujatia sa podarilo úplne naplniť a táto slovanská slávnosť prekročila regionálny charakter. V rámci Mladej Matice sa na akcii aktívne zúčastnili členovia OMM z okresov Vranov nad Topľou, Košice, Lučenec, Sečovce, Spišská Nová Ves, Rožňava a Banská Bystrica. Krajskú radu MS Prešovského kraja reprezentoval Ladislav Matisko, členov MO MS Košice viedol ich predseda Ján Buleca, zároveň bola zastúpená aj západná časť Slovenska predsedom KR MS Bratislavského kraja Štefanom Martinkovičom a za Dom MS v Košiciach bolo prítomná Klára Sadová. Významnou súčasťou podujatia bola prítomnosť Natálie Dostoválovej za Zväz Rusov na Slovensku a za Konzulát Ruskej federácie v SR Emílie Chovancovej. Podujatie sa začalo pred sídlom VÚC, v minulosti Divíznym domom, kde pôsobil generál Rudolf Viest. Neskôr sa početný sprievod matičiarov s vejúcimi slovenskými a ruskými zástavami presunul pred pamätnú tabuľu M. I. Kutuzova na „starej radnici.“ Po príhovoroch zúčastnených a položení vencov podujatie pokračovalo v druhej časti v Slovenskom technickom múzeu prednáškou Vojtecha Kárpátyho zo SHU, ktorý sa dotkol jednak napoleonských vojen a ich dosahu na Slovensko, ale aj vývoja slovensko-ruských vzťahov. Ďalej nasledovala prednáška Antona Metenka s témou Košice a prechody ruských vojsk, vrátane 20. storočia. Slávnostnú spomienku v závere ideovo sumarizoval predseda Marián Gešper. Na základe viacerých pozitívnych ohlasov Mladá Matica pripraví z prednášok a priebehu podujatia samostatnú brožúru.

Slávnostný sprievod Košicami na úvod podujatia Slovanstvo v európskych dejinách.

Rendezvous so Štefánikom bolo jedinečnou iniciatívou OMM Bratislava-St. Mesto.

Prvá scéna z programu MM, ktorú pripravili v rámci MSFSM 2013 v Košiciach.

Ďalšie scény Mladej Matice boli venované národnému obrodeniu v 19. storočí.

Zanieteného a erudovaného vedca prezývali aj slovenským Sokratom

Dve výročia Adama Františka Kollára

Peter CABADAJ – Foto: archív autora

V tomto roku si pripomíname 295. výročie narodenia a 230. výročie úmrtia „slovenského Sokrata“ Adama Františka Kollára (17. 4. 1718 Terchová – 10. 7. 1783 Viedeň). Nasledujúci príspevok v stručnosti približuje niektoré významné kapitoly jeho nevšedného životného príbehu a rozmanitého diela, ktorým sa zaradil medzi popredných súdobých európskych vzdelancov.

Ako dátum narodenia Adama Františka Kollára sa zvykne uvádzať 17. apríl 1718 (na základe výpisu z matriky vo Varíne), päť rokov po smrti Juraja Jánošíka. Pochádzal pôvodne z roľníckej rodiny. Keď mal päť rokov, odišiel aj

svedomito a s rozhladom. Navrhol viazať všetky knihy, zaviedol výmenu duplikátov medzi jednotlivými knižnicami (presunul napríklad duplikáty z cisárskej knižnice do Univerzitnej knižnice v Prahe), nakupoval orientálne knihy... Popritom sa po-

ňou bola taká pobúrená, až sa jej obsahom musel zaoberať uhorský snem, ktorý zasadal v roku 1764 v Bratislave. Snemová šľachtická garnitúra označila autora za vlastizradcu, hrozila mu vyhnanstvom a navrhla verejné spálenie knihy. Pridala sa i pápežská kúria, ktorá dala heretickú publikáciu na cirkevný index zakázaných kníh. V prípade rodáka z Terchovej ide o prvého a zatiaľ aj posledného Slováka, ktorému sa dostalo tejto „cti“... Proti Kollárovi sa tiež písali ostré satirické básne a právno-historické rozpravy. V dôsledku tejto cieľenej kampane vydala Mária Terézia 30. 7. 1764 kráľovský reskript, v ktorom vzhľadom na určité pochybnosti náboženského charakteru „zakazuje sa dovoz spisu do Uhorska až do jeho dôkladného preskúmania“. Uvedené kráľovské rozhodnutie postúpila Uhorská kancelária Miestodržiteľskej rade, ktorá v tomto zmysle poslala úpravu stoliciam s požiadavkou, aby sa zabavili aj predané výtlačky.

■ DVORSKÝ RADCA A RIADITEĽ

Dňa 18. júna 1772 zomrel osobný lekár Márie Terézie a prefekt Dvorskej knižnice Gerhard van Swieten. O mesiac neskôr dostal A. F. Kollár ako prvý kustód dekrét o poverení dočasne viesť knižnicu. Dňa 7. januára 1774 si už prevzal menovací dekrét. „Vzhľadom na mnohostranné zásluhy a vedecké publikácie, ktoré rozšírili dobré meno bibliotéky,“ sa tak stal riaditeľom Dvorskej knižnice. O niekoľko dní (22. 1. 1774) jeho vymenovanie potvrdila aj Spojená česko-rakúska kancelária, ktorá mu zároveň oznámila, že s funkciou riaditeľa knižnice je spojená i hodnosť dvorského radcu. „Od toho času som začal poberať plat 4 000 zlatých ročne, ktorý mi priznala cisárovná.“ (A. F. Kollár) Plat riaditeľa Dvorskej knižnice nebol jeho jediným príjmom. Rôzne vládne komisie ho žiadali o expertízy, ponúkali mu platené členstvá a funkcie, už dávnejšie vlastnil baňu v Kremnici... Vo Viedni býval v centre mesta „am Stockaniesenplatz“ v dome číslo 1090, ktorý patril nejakému Winterhollerovi. Obýval celé poschodie veľkého domu krátky čas aj s mladou manželkou a dcérkou s nádejou na šťastný rodinný život. To však nevyšlo. Ostal sám... Osobnou útechou mu ostávala priazeň cisárovnej a spoločenské postavenie. Funkcia riaditeľa Dvorskej knižnice a hodnosť dvorského radcu otvorili vedcovi dvere aj k politickej kariére.

Najvýznamnejšou Kollárovou knižníckou prácou bolo bezpochyby vydanie ôsmich zväzkov zastaraných a neprístupných katalógov Dvorskej knižnice od nemeckého filológa, literárneho historika a knihovníka Petra Lambecia (1665 – 1679). Posmrtné ešte vyšli Kollárovo doplnky k Lambeciovým komentárom (1790). Prvý zväzok doplnkov obsahuje opis 138 kódexov, druhý zväzok zostal v rukopise.

■ KOLLÁR A MÁRIA TERÉZIA

Zo zachovanej korešpondencie vyplýva, že sa A. F. Kollár v mnohých prípadoch až priveľmi spoliehal na vplyv svojho osobného kontaktu s Máriou Teréziou. Faktom však ostáva, že ho panovníčka postupne zaradila do okruhu svojich oddaných ľudí, ku ktorým mala rodinný vzťah a ktorých k sebe púta osobnou dôverou. V roku 1773 sa narodilo jediné Kollárovo dieťa a Mária Terézia sa stala krstnou mamou malej Terézie (zároveň dievčatku venovala ročnú rentu 200 zla-

tých). „Keď vzápätí, asi po ťažkom pôrode, zomrela Kollárova manželka (žiaľ, o nej a o ich manželstve nič nevieme, zachoval sa iba Kollárov zápis o zaplatení osobných drobných dlhov manželky už po jej smrti, o výdavkoch na chorobu a pohreb), Mária Terézia sa ochotne podujíma zabezpečiť výchovu dieťaťa. Začiatkom roku 1774 zomrelo však aj dieťa. Pokiaľ ide o Kollárovu manželku, bola k nemu asi primladá a hádam trochu márnотratná – alebo on priveľmi šetrný.“ (J. Tibenský)

Dňa 20. novembra 1775 oznámila dvorská komora A. F. Kollárovi, že na základe rozhodnutia Márie Terézie dostal do vlastníctva v mužskej línii bývalý jezuitský majetok v dedine Keresztény v Šopronskej stolici. K tomuto majetku prikúpil v roku 1776 za 3 600 zlatých susednú Patyaiovskú kúriu. Najdôležitejšia však bola donačná listina, ktorú mu cisárovná vydala 2. mája 1777, a erbová listina z toho istého dňa. Šľachtictvo i donáciu dostal za zásluhy. V oboch listinách sa medzi jeho zásluhami uvádza 32-ročná služba v Dvorskej knižnici, osobitne sa vyzdvihujú Kollárovo bohaté jazykové znalosti, knihovnícke vydania (najmä Lambeciove komentáre) a neľutoval vraj čas ani námahu, aby aj mimo knižnice slúžil potrebám panovníčky.

■ VÝNIMOČNÝ POLYGLOT

Ako už bolo spomenuté v predošlej časti, A. F. Kollár bol okrem iného aj výnimočným polyglotom. Popri slovenčine, nemčine a maďarčine dokonale ovládal aj latinčinu, ktorú vyučoval na školách a zostavil tri jej učebnice. Na viedenskej univerzite prednášal gréčtinu a naučil sa aj niekoľko slovanských rečí. Veľkú záľubu mal v štúdiu orientálnych jazykov, konkrétne hebrejčiny, turečtiny, perzštiny a arabčiny. Pokiaľ ide o jeho jazykovedné názory, bezprostredne s nimi súvisí aj Kollárova obrana slovansko-slovenskej reči, ktorá sa nachádza v ním vydanej (už spomínanej) knihe Mikuláša Oláha Uhorsko a Atila, alebo o pôvode maďarského národa.

„Ak je niekto rodom Slovák ako ja a podľa môjho príkladu vynaloží trochu času na poznanie ostatných nárečí, veľmi ľahko porozumie jazyk a pismo celého slovanského národa a keď to bude vyžadovať vec alebo osud, môže prejsť od Jadranu cez rozsiahle oblasti severu až k hraniciam čínskym bez sprievodcu alebo tlmočníka. A tu by som spomenul

stavy o organickej príslušnosti Slovákov k veľkému slovanskému národu a o blízkosti slovanských jazykov.

Táto línia sa zreteľne objavuje vo viacerých jeho vedeckých prácach či elaborátoch.

■ DVAJA MUŽI Z TERCHOVEJ

Pre súčasníka bude možno prekvapením, že A. F. Kollár – polyhistor a uznávaná vedecká autorita, dennodenne pracujúca s archívnym materiálom – s najväčšou pravdepodobnosťou nikdy nevypátral presný dátum, a predovšetkým miesto svojho narodenia (nesprávne uvádzal aj meno matky za slobodna). Najmä v 70. rokoch 18. storočia sa intenzívne venoval skúmaniu vlastného pôvodu, pretože mal v úmysle zostaviť genealógiu kollárovského rodu. Obrátil sa na mestskú radu v Ružomberku, kde údajne žili nejakí Kollárovci, korešpondoval s Liptovskou stolicou, písal si so svojim vzdialeným príbuzným Jánom Piačekom (farárom v Martine). Ten mu poskytol cenné údaje a spojil ho s ďalším vzdialeným príbuzným Martinom Kollárom – gombičkárom v turčianskej obci Dražkovce, ktorý vlastnil erbovú listinu. Žiaľ, vynaložené úsilie A. F. Kollára nevedlo k vyčíslenému cieľu...

Slovenská televízia pomerne často reprizuje zaujímavú filmovú esej scenáristu Miša Kováča-Adamova a režiséra Petra Geržu Dvaja muži z Terchovej (1998), venovanú Jurajovi Jánošíkovi a A. F. Kollárovi. Pôsobivá snímka hľadá odpoveď na otázku, prečo je vnímanie týchto osobností také diametrálne odlišné, prečo zbojníka pozná celé Slovensko a vzdelanca európskeho formátu len niekoľko jednotlivcov.

„Herostratos, Brutus, Caesare Borgia, Machiavelli, Nevdačný darebák...“ To sú len niektoré z prívlastkov, ktoré terchovský rodák „inkasoval“ od šľachty či cirkevnej hierarchie. V plnej miere odrážajú nielen rozporuplnosť svojej doby, ale i rozporuplnosť pri hodnotení osobnosti a bohatého všestranného diela A. F. Kollára. Aj on sám bol mužom plným vnútorných protirečení a paradoxov, čo zvykne bývať všeobecným javom u azda všetkých významnejších postáv svetovej histórie. A plnohodnotnou súčasťou prinajmenšom stredoeurópskych dejín je bezpochyby aj Adam František Kollár, ktorý by si určite zaslúžil dôstojnejšie miesto v povedomí súčasných generácií Slovákov. Ved' nie

Jozef Cesnak: Adam František Kollár (kresba, 1982).

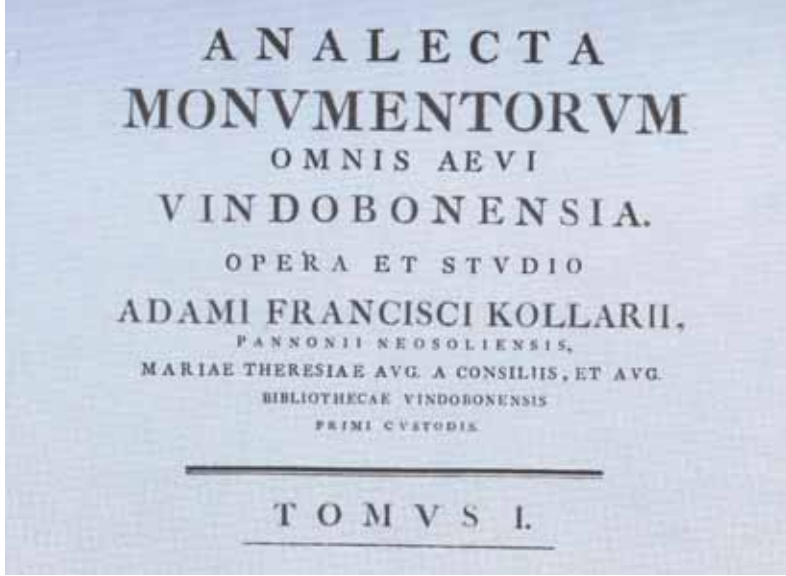
s rodičmi do Banskej Bystrice, kde sa otec Matej stal strážcom erárných miedných baní. Slobodné kráľovské mesto Banská Bystrica bolo i prvou školskou zastávkou budúceho významného učenca. V slovenskej škole získal základy z náboženstva, počtov, naučil sa čítať aj písať. Niekedy na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov 18. storočia ho banskobystrickí jezuiti prijali na miestne nižšie lýceum. Dlho tam však nepobudol a z bližšie neznámych príčin prestúpil na nižšie jezuitské gymnázium do Banskej Štiavnice. Stredoškolské štúdium ukončil v roku 1735 na jezuitskom lýceu v Trnave (so svojimi nižšími gramatikálnymi a vyššími humanitnými triedami išlo o jedno z najlepšie vybavených lýceí v Uhorsku). Vzápätí vstúpil do jezuitského rádu v Trenčíne, kde sa čoskoro dostal do ostrých sporov s miestnymi ortodoxnými jezuitami. Nasledoval odchod do jezuitského kolégia vo Viedni, kde študoval filozofiu a teológiu. Medzičasom absolvoval predpísanú pedagogicko-misionársku prax na jezuitskom gymnáziu v Liptovskom Mikuláši.

V roku 1748 (ešte pred vysvätením za kňaza) Kollár vystúpil z jezuitského rádu. Zásluhou svojho vplyvného protektora, osobného lekára a radcu cisárovnej Márie Terézie a prefekta Dvorskej knižnice vo Viedni Gerharda van Swieten a získal miesto skriptora v tejto bibliotéke. Poveril ho aj prednáškami z gréčtiny pre poslucháčov tamojšej lekárskej fakulty. O rok neskôr (1749) bol vymenovaný za druhého kustóda a v roku 1758 sa stal prvým kustódom Dvorskej knižnice. Svoju prácu vykonával s veľkým zanietením,

dieľal na výchove budúcich knihovníkov a archivárov; okrem jazykov prednášal pre nich aj dejiny, diplomatiku a právo.

■ NA CIRKEVNOM INDEXE

A. F. Kollár patril medzi popredných predstaviteľov viedenskej školy ideológov osvieteniského absolutizmu. Rozpracoval najmä vzťah absolutistického štátu k cirkvi, bol zástancom rozhodujúcej moci štátu v cirkevno-náboženských záležitostiach svetského charakteru. Vo svojom prvom väčšom vedeckom diele Tri knihy o dejinách patronátneho práva apoštolských kráľov uhorských (1762) dokazoval, v duchu princípov učenia zakladateľa teórie o prirodzenom práve Huga Grotia, že uhorskí panovníci mali právo vymenovať biskupov a iných cirkevných hodnostárov, premiestňovať ich z jednej diecézy do druhej, darovať a odnímať cirkvi majetky bez predbežného súhlasu pápeža. Politicky oveľa vyhrtenejšie vyjadril svoje názory v diele O pôvode a večnom používaní zákonodarnej moci uhorských kráľov v cirkevných záležitostiach apoštolských kráľov uhorských (1764). Poukázal v ňom na práva uhorských panovníkov voči cirkvi, dokazoval, že aj šľachtická insurekcia (povinnosť postaviť obranné vojsko v čase napadnutia krajiny nepriateľom) je z vojenského hľadiska prežitkom, že ju treba zrušiť a zaviesť zdanenie šľachty a cirkevných majetkov. Ich nezdaňovanie považoval za porušenie princípu rovnosti v štáte. Nijaká dobová literatúra neponúka otvorenejšiu kritiku šľachtického stavu ako spomínaná Kollárova práca. Šľachta

vynikajúcu schopnosť nášho jazyka, že vie úspešne napodobniť zvuky iného jazyka, čo som sám skúsil na svoju veľkú radosť. Toto som chcel zdôrazniť kvôli mojim Slovákom, aby reč a svoj kmeň neprestali milovať preto, ako sa to často stáva, že sú posmievaní takými, ktorí tiež bývajú v Uhorsku, lebo aj vodou, ktorá sa všeobecne užíva, zrejme už opovrhujú iba márnотratníci a prednosť aj tej najlepšej veci nemôžu poznať očami obťažnými opilstvom.“

Z použitého citátu možno oprávnene usudzovať, že Kollár bol uvedomelým Slovanom i Slovákom; jeho slovanské povedomie vychádzalo z tradičnej pred-

náhodou tento nesmierne pracovitý, erudovaný vedec a zanietený organizátor vedeckého života dostal prezývku – nech bola spočiatku myslená akokoľvek – „slovenský Sokrates“!

P. S. 295. výročie narodenia A. F. Kollára si na svojich stránkach pripomenula aj svetoznáma americká spoločnosť Google. V stredu 17. apríla 2013 vítal klientov v rámci slovenskej verzie tohto vyhľadávača Adam František Kollár sediaci na kope kníh. Len niekoľko týždňov predtým si Google uctil pri príležitosti 325. výročia narodenia ďalšieho slávneho rodáka z Terchovej – Juraja Jánošíka!

Marián TKÁČ
predseda Matice slovenskej

Veľké dni Matice

Prvé štyri dni druhého prázdninového mesiaca budú veľkými dňami. Do centra našej národnej kultúry sme pozvali vzácných hostí, matičiarov i nematičiarov. Niektorí už dali vedieť, že prídu, od iných na to čakáme, niektorí sa ospravedlnili, majú iné povinnosti. Veríme, že v Martine bude každý, kto má v ňom byť. Aj noví zakladajúci členovia Matice, aj osobnosti, ktoré v posledných dvadsiatich rokoch významne ovplyvnili našu prítomnosť. Zdá sa, že slovenská spoločnosť, vrátane všetko spochybňujúcich médií, prijala s porozumením naše rozhodnutie udeliť matičnú Cenu dvadsaťročia českému exprezidentovi Václavovi Klausovi. Dostal som aj takú otázku, či za to, že bol pri zakladaní slovenského štátu. Nepovedal som však, že sa Klaus pričínil o vznik Slovenskej republiky, on uľahčil jej vznik. Vďaka mu patrí za to, že pochopil najtajnejšie želania Slovákov a urobil všetko pre to, aby rozdelenie nebolo násilné a krvavé, ale slušné a inteligentné. O vznik našej republiky pred dvadsiatimi rokmi sa zaslúžili Slováci, tí, ktorí ju chceli a dávali to jasne najavo. Členovia Koreňov, signatári výzvy 61 krokov k slovenskej identite, účastníci kongresu slovenskej inteligencie na Donovaloch, členovia Matice, väčšina poslancov Slovenskej národnej rady i Federálneho zhromaždenia. Statočným federálnym poslancom sme poďakovali už vlni vedno s predsedom Národnej rady v starom parlamente, ďalších oceníme v tretí augustový deň v Martine. Lebo aj podľa Biblie patrí sa oslavovať našich múdrych mužov a ženy. Jednou z nových matičných výziev je myšlienka chrániť osobnosti, ktoré sa zaslúžili o tento štát. Lebo svet je zlý. Na mnohých z tých, ktorí prikladali tehličky na stavbu Slovenskej republiky, sa akoby programovo zabúdalo. Iných špinia tí, ktorým ide o zakrytie ich minulých prešlápov.

Od našich matičných prispievateľov z celého Slovenska Spod spravodajského pera

■ KONFERENCIA V NITRE

Medzinárodná vedecká konferencia Fórum Slavica 2013 sa 28. júna konala v Nitre. Zišli sa na nej viacerí odborníci zo Slovenska, z Bulharska a z USA. Tohtoročnou ústrednou témou stretnutia boli vierozvestcovia sv. Cyrila a Metoda, ktorí prišli na naše územie pred 1 150 rokmi. Konferenciu organizuje v rámci projektu Dni Slovanov občianske združenie Slavica z Nitry v spolupráci s občianskym združením Za Hornú Nitru. Na pozvanie organizátorov sa na tomto podujatí zúčastnili aj zástupcovia Oblastného pracoviska a Miestneho odboru Matice slovenskej v Prievidzi. Prvá časť konferencie bola venovaná cyrilo-metodským tradíciám a hlaholike. Vypočuli sme si množstvo zaujímavých odborných výkladov, v ktorých prednášajúci poukázali napríklad na množstvo skrytých náboženských obrazov a symbolov v hlaholike, vďaka ktorým môžeme chápať hlaholiku ako ikonu slova. Odborník, ktorý na konferenciu docestoval z USA, vidí v tomto pisme okrem kultúrneho a náboženského významu aj politický význam. Ako príklad uviedol Chorvátov, ktorí používali hlaholiku istý čas ako symbol určitej nezávislosti. Takisto skonštatoval, že hlaholika sa v súčasnosti prestala používať najmä pre svoju grafickú náročnosť v porovnaní s gréckym či s latinským písmom. Bulharskí vedci si pripravili prednášky na témy ako Slovanské azbuky medzi Byzanciou a Bulharskom či Byzancia a cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo Bulharska. V druhej časti konferencie, ktorá bola otvorená popoludní, sa odborníci venovali významu veľkomoravských vládcov a religiozite starých Slovenov. V podaní slovenských odborníkov zazneli prednášky na témy ako Význam kniežata Rastislava v cyrilo-metodskom misijnom diele alebo Čo hovoria pápeži posledných dvoch storočí o apoštoloch Slovanov o sv. Cyrilovi a Metodovi. Vedecká konferencia bola určená pre širokú laickú a odbornú verejnosť, ktorá sa zaoberá témami ako história a dejiny starých Slovenov. Ako sme sa dozvedeli, cieľom organizátorov je prostredníctvom vedeckých konferencií popularizovať dejiny a kultúru historických Slovenov, ich vklad do kultúrneho a duchovného dedičstva európskej civilizácie a tiež históriu, zvyky, ľudovú, ale aj modernú kultúru súčasných slovenských národov, národností a komunít.

Viera Šinská

■ MEDAILA PRE SAGANA

V nedeľu 23. 6. 2013 na spoločných majstrovstvách v cestnej cyklistike Slovenska a Česka v Dubnici nad Váhom získal Peter Sagan už tretí slovenský titul v cestných pretekoch. Uplynulé dva roky mal na svojom drese takmer vždy slovenskú trikolóru. Slovenská trikolóra bude i naďalej zdobiť jeho majstrovský dres, v ktorom súťažil aj na Tour de France. S majstrovským dresom bude jazdiť tiež Peter Velits, ktorý sa v piatok stal slovenským majstrom v časovke. Na majstrovstvách SR a ČR štartovalo 177 pretekárov. Cieľ pretekov po takmer 200-kilometrovej trase bol ne-tradične na futbalovom štadióne za úžasnej atmosféry fanúšikov a divákov. Český titul získal Jan Bárta, ktorý skončil za Saganom. Druhé miesto v rámci SR obsadil Maroš Kováč, bronz patrí Patrikovi Tyborovi. Na pozvanie primátora mesta Dubnica nad Váhom a zakladajúceho člena Matice slovenskej Ing. Jozefa Gašparíka sa na poslednom dni pretekov zúčastnil aj predseda Matice slovenskej Ing. Marián Tkáč, PhD., a riaditeľka Domu MS v Dubnici nad Váhom Bc. Janka Valigurčínová. Pri odovzdávaní cien víťazom pretekov, odovzdal predseda MS majstrovi SR Petrovi Saganovi zlatú medailu predsedu Matice slovenskej.

Janka Valigurčínová

■ VATRA V RIMAVSKEJ SOBOTE

Vatrou zvrchovanosti na dvore Domu Matice slovenskej v Rimavskej Sobote si matičiari, ale aj ich sympatizanti pripomenuli 12. júla významné udalosti: 1 150. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda, 150. výročie založenia Matice slovenskej a 21. výročie prijatia Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky. Deklarácia bola súčasťou procesu, ktorého vyvrcholením bol rozpad ČSFR a vznik samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993. Na počesť prijatia Deklarácie o zvrchovanosti SR sa každoročne stretávajú občania pri vatrách, ktoré dostali pomenovanie vatry zvrchovanosti. Tieto podujatia nie sú len spomienkou na historické udalosti, ale aj príležitosťou na utužovanie vzťahov medzi ľuďmi. Matičiari si pripomenuli 1 150. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda, bratov zo Solúna, ktorí prišli na územie dnešného Slovenska na pozvanie kniežata Rastislava, ktoré sa datuje na 5. júla. To, čo vykonali solúnski bratia, zmenilo život národov vo všetkých krajinách Európy. Aj preto ich pápež Ján Pavol II. 30. decembra 1980 vy-

hlásil za spolupatrónov starého kontinentu. Svojím učením, ktoré sa neobmedzovalo len na náboženskú oblasť, položili aj základy novej spoločnosti, spravodlivosti a pokoja. Nebáli sa za tieto zásady bojovať a trpieť. Súsošia sv. Cyrila a Metoda stoja v mnohých mestách a na dedinách na Slovensku, čo svedčí o veľkej úcte a vďaka za učenie, písmo a vzdelanie, ktoré priniesli. Tretím historickým momentom, ktorý si účastníci podujatia pripomenuli, je 150. výročie založenia Matice slovenskej. Matice slovenská určite prežije aj ďalších 150 rokov vďaka ľuďom, ktorí sú ochotní pestovať kultúru, jazyk, tradície a prenášať ich ďalej do života. Na podujatí sa zúčastnili aj hostia, medzi ktorými boli poslanec NR SR a BBSK, primátor Hnúšte Michal Bagačka a poslanec BBSK a primátor Tisovca Peter Mináč, ako aj sponzori podporujúci aktivity matičiarov. Po zapálení vatry a príhovoroch nasledovalo príjemné posedenie pri gulášoch, ktoré spríjemnil svojou hrou harmonikár a spev prítomných.

Elena Nebusová

■ PREHLIADKA SÚBOROV Z TURCA

V poradí 2. ročník prehliadky matičných súborov z regiónu Turiec sa konal 20. júla 2013 v športovom areáli Dielec vo Valči ako súčasť osláv 70. výročia založenia futbalového oddielu v obci. Samotnú prehliadku pod názvom Valčianske melódie zorganizovala obec Valča, Miestny odbor Matice slovenskej Valča, Dom Matice slovenskej Žilina a Turčianske kultúrne stredisko Martin. V krásnom prírodnom prostredí a prajnom počasi sa postupne predstavili súbory Sučianka, Severanka, Priekopčanka, DS Seniori Žabokreky a domáci Valčan. Hodno spomenúť, že jadro každého súboru tvoria „seniori a zo všetkých bolo cítiť radosť z predvedenia tradičných ľudových piesní. Pred slávnostnými príhovorami hostí a pozdravného listu predsedu ŽSK Ing. Juraja Blanára jubilujúcim športovcom zaspievali zúčastnené súbory známu pieseň Slovenské mamičky..., ako aj športovú Zelená je tráva... Po vystúpeniach dostali vedúci jednotlivých súborov účastnícke Diplomy a Pamätné listy. Program moderovala členka Matice z Valče Ing. Danko Berecová. Účastníci, ako aj návštevníci celodenných slávností sa mali možnosť občerstviť v stánku a pochutnať si na čerstvom guláši. Na záver bola vyžrebovaná tombola a večer pokračoval ľudovou zábavou pri živé hudbe.

Ján Lučan

PRIPOMÍNAME SI

3. augusta

– v roku 1963 položili základný kameň novej budovy Matice slovenskej – Slovenskej národnej knižnice, diela Dušana Kuzmu; 50. výročie

4. augusta

– pred 150 rokmi, v roku 1863, sa v Martine konalo prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej, pred budovou ho pozdravilo päťtisíc národovcov

– pred 110 rokmi sa narodil sochár Fraňo Štefunko (1903 – 1974), vynikajúci portrétista slovenských národných dejateľov

5. augusta

– pred 235 rokmi sa v Jasenovej narodil bibliofil Vavrinc Čaplovič (1778 – 1853), ktorý svoju knižnicu so 45 000 knihami venoval Orave a dodnes je súčasťou knižnice v Dolnom Kubíne

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel národný umelec Eugen Suchoň (1908 – 1993)

– skvelá herečka, legendárna recitátorka, matičiarka Eva Kristinová má okružle životné jubileum

6. augusta

– 85 rokov, čo sa narodil svetoznámy rusínsky maliar Andy Warhol z Mikovej pri Svidníku (1928 – 1987)

8. augusta

– pred 330 rokmi (1683) vyhorela Trnava, zachránilo sa len 58 domov, farský a univerzitný kostol, zahynulo asi 4 000 ľudí; najväčšia živelná katastrofa v slovenských dejinách

– súčasťou 130. výročia MS v roku 1993 bolo uloženie pozostatkov Jána Cigera-Hronského a jeho manželky, privezených z Argentíny, na Národnom cintoríne v Martine

10. augusta

– pred 140 rokmi (1873) vznikla v Starom Smokovci prvá vysokohorská organizácia na Slovensku Uhorský karpatský spolok

– pred 110 rokmi sa narodil literárny historik Ján Marták (1903 – 1982), dramaturg i riaditeľ Slovenského komorného divadla v Martine a správca Matice slovenskej

11. augusta

– Jan Palach, ktorý sa 19. januára 1969 na Václavskom námestí v Prahe upálil proti okupácii Československa, by mal 65 rokov

– šesťdesiatiny oslavuje spisovateľ Anton Marec, autor zaujímavých próz a povestí s tematikou Tatier a Spiša

12. augusta

– 85 rokov od smrti zakladateľa Slovenskej ligy v Amerike Ignáca Gessaya (1874 – 1928)

13. augusta

– storočnica dirigenta Opery SND skladateľa Ladislava Holoubka (1913 – 1994)

14. augusta

– 220 rokov, čo sa narodil jeden z najväčších zberateľov ľudových piesní Samuel Matejkovský (1793 – 1836)

15. augusta

– pred 80 rokmi (1933) vyvrcholili v Nitre Pribinove oslavy, ktoré sa zmenili na demonštráciu za autonómiu Slovenska

16. augusta

– pred 975 rokmi zomrel sv. Štefan, uhorský kráľ (asi 980 – 1038)

– pred 75 rokmi zomrel Andrej Hlinka (1864 – 1938), vedúca osobnosť slovenského národného hnutia

(jč)

SÚŤAŽ

V tomto období vrcholia oslavy 150. výročia založenia Matice slovenskej. Pri tejto príležitosti sme pre vás pripravili špeciálnu súťaž. Zaujímá nás, ako vnímate postavenie Matice slovenskej v súčasnej spoločnosti, aký je jej prínos pre národ. Vaše názory posielajte do 4. 8. 2013 na adresu sutaz@matica.sk spolu s vašimi kontaktnými údajmi. Vybrané názory zverejníme v Slovenských národných novinách. Traja vyžrebovaní získajú najnovšiu knihu predsedu MS Mariána Tkáča Ochrankyňa národa aj s osobným venovaním.

OPRAVA

V SNN č. 26/2013 sme na s. 12 v príspevku Vyznanie reči i našej domovine neuviedli, že jeho spoluautorkou je okrem Zuzany Pavelovej aj Mária Malperová. Autorkám i čitateľom sa ospravedľujeme.

POD ZÁŠTITOU PRESEDU VLÁDY SR ROBERTA FICA

MARTIN 1. – 4. AUGUSTA 2013

pri príležitosti 150. výročia založenia Matice slovenskej

NÁRODNÉ MATIČNÉ SLÁVNOSTI

MATICA SLOVENSÁ

MARTIN

MCS 150

VSTUP NA VŠETKY PODUJATIA JE ZDARMA

Matica slovenská, SNN, TVP, RTV, DRÁŽKA, RÁDIO, TURIEC ONLINE, ZEMSKÝ, ČOVANICA, Matica slovenská, SNN, TVP, RTV, DRÁŽKA, RÁDIO, TURIEC ONLINE, ZEMSKÝ, ČOVANICA

Týždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupcovia šéfredaktora Michal BADÍN a Emil SEMANCO. Sídlo: Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535, 40 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Tel: 02/ 52 96 57 52. Administrácia: Matica slovenská, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535. Tlač Ultra print, Bratislava. Rozširuje PNS, Mediaprint Kapa a redakcia. Redakčná rada: Marián TKÁČ, Ján ČOMAJ, Ján JANKOVIČ, Drahošlav MACHALA, Pavol MAČALA, Andrej STRÝČEK. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Ročné predplatné 26 €, v ČR 530 Kč + 460 Kč poštovné, Európa 100€, ostatný svet 180USD. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. MČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.